

บทที่ 4

การปฏิรูปการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์

การศึกษาเรื่องการการปฏิรูปการปกครองและการสร้างสันติภาพของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ ตำราประวัติศาสตร์อิสลาม ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็นนำเสนอตามลำดับสาระสำคัญดังนี้

4.1 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดการเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลาม

4.1.1 ความหมายของเคาะลีฟะฮ์เชิงภาษาศาสตร์

4.1.2 ความหมายเชิงวิชาการ

4.1.3 บทบัญญัติและความจำเป็นแต่งตั้งเคาะลีฟะฮ์

4.1.4 บทบาทหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์

4.1.5 สิทธิของเคาะลีฟะฮ์

4.1.6 คุณสมบัติของเคาะลีฟะฮ์ หรือผู้นำในอิสลาม

4.1.7 กฎข้อบังคับห้ามเกี่ยวกับตำแหน่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลาม

4.1.8 อิสลามอนุญาตให้ปลดหรือถอดถอนตำแหน่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์

4.2 ทฤษฎีหรือแนวคิดการแต่งตั้งเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลาม

4.3 หลักการเชื่อมั่นของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์และกลุ่มชีอะฮ์รอฟีฎะฮ์ต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

4.3.1 หลักการเชื่อมั่นของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

4.3.2 หลักการเชื่อมั่นของชีอะฮ์ อ์รรอฟีฎะฮ์ต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

4.4 การปฏิรูปการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์

4.4.1 กรอบแนวคิดของการปฏิรูป

4.4.1.1 ความหมายเชิงภาษาศาสตร์

4.4.1.2 ความหมายเชิงวิชาการ

4.5 ระบอบการปกครองทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮ์

4.5.1 ระบอบการบริหารจัดการทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮ์

4.5.1.1 การบริหารจัดการพื้นที่

4.5.1.2 การบริหารองค์คณะผู้บริหารราชการแผ่นดิน

4.5.1.3 การบริหารจัดการระบบคิวานหรือหน่วยงาน

4.6 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นปฏิรูปการเมืองการปกครอง

4.6.1 การกำหนดนโยบายการเมืองการปกครอง

4.6.1.1 การประชุมและการปรึกษาหารือ

4.6.1.2 ตระหนักและให้ความสำคัญกับประชาชนแห่งแคว้นชาม

4.6.1.3 ตระหนักความเหมาะสมกับสถานภาพและพื้นที่

4.6.1.4 ตระหนักวงศ์ตระกูลอุมัยยะฮ์และปกป้องความเสมอภาคด้านชาติพันธุ์

4.6.1.5 สุภาพอ่อนโยนต่อผู้ที่สำนึกผิดจากพรรคพวกที่สนับสนุนอัลอัสฮัด

4.6.2 ระบอบการบริหารจัดการแคว้น

4.6.2.1 แคว้นชามเมืองหลวงของรัฐอิสลาม

4.6.2.2 แคว้นหิญาซ อ่าวอาราเบียและเมืองเยเมน

4.6.2.3 แคว้นอิรักและฝั่งตะวันออก

4.6.2.4 แคว้นอัลญะซีเราะฮ์ อ่าวอัลฟุรตียะฮ์ อีรมันเนียและอะษัรฺบิญาณ

4.6.2.5 แคว้นอียิปต์

4.6.2.6 เมืองต่างๆในทวีปแอฟริกา

4.6.3 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูประบบดีวาน

4.6.3.1 ดีวานอรรอสาอีล (al-Rasai'il) หรือ กรมจดหมายเหตุนิต

4.6.3.2 ดีวานอัลอะฏออ (al-Ata') กรมสวัสดิการสังคม

4.6.3.3 ดีวานอัลเคาะรอญญ์ (al-Kharaj) หรือกรมสรรพากร

4.6.3.4 ดีวานอัลเคาะตัม (Diwan al- Khatam) หรือกรมสารบรรณ

4.6.3.5 ดีวานอัลฏออราซ (al-Tarraz) กรมมณฑลศิลป์

4.6.3.6 ดีวานอัลบะรีด (Diwan al-Barid) กรมไปรษณีย์

4.6.3.7 ดีวานอัลญุนดุ (Diwan al-Jund) หรือกรมกลาโหม

4.6.3.8 ดีวานอัลกูฎอ (Diwan al-Qudah) หรือระบบตุลาการ

4.6.3.8.1 บรรดาผู้พิพากษาที่มีชื่อเสียง

4.6.3.8.2 ใช้จ่ายหรือเงินเดือนผู้พิพากษา

4.6.3.8.3 ติดตามการดำเนินงานของผู้พิพากษาอย่างเคร่งครัด

4.6.3.8.4 ให้เกียรติต่อบรรดาผู้พิพากษาของเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์

บิน ซุบัยรฺ

4.6.3.8.5 ศาลมะชอลิม

4.6.3.8.6 ลักษณะเด่นของศาลในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์

- 4.6.3.9 ดิวานอัลชุกรฏาะฮฺ (Diwan al-Shurtah) หรือกรมตำรวจ
- 4.6.4 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปการใช้ภาษาอาหรับเป็นพระราชบัญญัติที่รัฐอิสลาม
- 4.6.4.1 เหตุผลการใช้นโยบายภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ
- 4.6.4.2 ผลประโยชน์จากการใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ
- 4.6.5 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บินมัรวานมุ่งเน้นปฏิรูประบบบัญชีมูลาหรือการคลัง
- 4.6.5.1 แหล่งรายรับสำคัญของรัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์
- 4.6.5.1.1 อัจซะกาต(al-Zakat)
- 4.6.5.1.2 อัลญิซยะฮ์ (al-Jizyah)
- 4.6.5.1.3 อัลเคาะรีอญ์ (al-Kharaj)
- 4.6.5.1.4 อัลอุชูร(al-'Ushur)
- 4.6.5.1.5 อัสเศาะวาฟีย์(al-Sawafiy)
- 4.6.5.1.6 อัลฆอนิมะฮ์(al-Ghanimah)
- 4.6.5.2 รายจ่ายทั่วไปจากงบประมาณราชการแผ่นดิน (al-Nafaqat al-'Ammah)
- 4.6.5.2.1 งบประมาณราชการแผ่นดินที่ใช้จ่ายกับกองทัพทหาร
- 4.6.5.2.2 งบประมาณราชการแผ่นดินสำหรับโรงงานผลิตอาวุธสงคราม
- 4.6.5.2.3 งบประมาณราชการแผ่นดินที่ใช้บริหารจัดการทั่วไป
- 4.6.5.2.4 งบประมาณการรับประกันความมั่นคงของประชาชน
- 4.6.5.2.5 งบประมาณการพัฒนาด้านเกษตรกรรม .
- 4.6.5.2.6 งบประมาณการพัฒนาด้านพาณิชย์การ
- 4.6.5.2.7 งบประมาณการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม
- 4.6.6 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ
- 4.6.6.1 มุ่งมั่นพัฒนาสังคมให้เอื้อต่อการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ
- 4.6.6.2 จัดตั้งโรงงานหริกษาปณ์และผลิตเงินตราอาหรับอิสลาม
- 4.6.6.1.1 ความประเสริฐของเงินตราอาหรับอิสลามยุคนี้
- 4.6.6.1.2 ผลประโยชน์จากการใช้เงินตราอาหรับอิสลาม
- 4.6.6.3 สร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับชาวต่างชาติ
- 4.6.6.3.1 สร้างความสัมพันธ์กับชาวโรมันตะวันออก
- 4.6.6.3.2 สร้างความสัมพันธ์กับชาวตะวันออกไกล

- 4.6.7 เคาะลีพะฮุอับลุมาลิก บิน มัรวานมุ่งมั่นปฏิรูปองค์คณะผู้บริหาร
 - 4.6.7.1 การติดตามการปฏิบัติหน้าที่ขององค์คณะผู้บริหารอย่างใกล้ชิด
 - 4.6.7.2 การพิสูจน์และตรวจสอบขององค์คณะผู้บริหารที่สงสัย
 - 4.6.7.3 ไม่ปล่อยละเลยขององค์คณะผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างเกินขอบเขต
 - 4.6.7.4 การปราบปรามการทุจริตและนิฟากขององค์คณะผู้บริหาร
 - 4.6.7.5 รายชื่อองค์คณะผู้บริหารของเคาะลีพะฮุอับลุมาลิก บิน มัรวาน
- 4.6.8 เคาะลีพะฮุอับลุมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปด้านสังคมแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮุ
 - 4.6.8.1 ระบบสังคมทั่วไปในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮุ
 - 4.6.8.2 การเข้าถึงประชาชน
 - 4.6.8.2.1 ความสุภาพอ่อนโยนต่อชาวกัมภีร์หรืออะฮ์ลุลกิตาบ
 - 4.6.8.2.2 เคารพและให้เกียรติแก่บุคคลที่มีบารมีในสังคม
 - 4.6.8.2.3 กำหนดนโยบายค่าสินสอดสำหรับเยาวชนสตรี
- 4.6.9 เคาะลีพะฮุอับลุมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปด้านการศึกษา
 - 4.6.9.1 ระบอบการศึกษาทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮุ
 - 4.6.9.2 สถานศึกษาแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮุ
 - 4.6.9.3 การจัดตั้งสถาบันการศึกษาของราชวงศ์อุมัยยะฮุ
 - 4.6.9.4 มุ่งเน้นพัฒนาด้านการศึกษา
 - 4.6.9.4.1 การจัดตั้งสถาบันแปลภาษา
 - 4.6.9.4.2 การเติมจุดบนตัวอักษรอาหรับที่เหมือนกัน
- 4.6.10 เคาะลีพะฮุอับลุมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นก่อตั้งเมืองต่างๆ
 - 4.6.10.1 ก่อตั้งเมืองวาสิฏ
 - 4.6.10.2 ก่อตั้งเมืองตุนิส
 - 4.6.10.3 การบูรณะซ่อมแซมและตกแต่งมัสยิดอัลอักศอ
- 4.6.11 เคาะลีพะฮุอับลุมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นผลักดันการขยายรัฐอิสลาม
 - 4.6.11.1 การพิชิตเมืองโรมันตะวันออก
 - 4.6.11.2 การพิชิตทางฝั่งแอฟริกาเฉียงเหนือและอันดาลุส
 - 4.6.11.3 การพิชิตทางฝั่งตะวันออก
 - 4.6.11.4 การพิชิตเมืองทางทิศเหนือ

4.1 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดการเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลาม

จากการศึกษากรอบแนวคิดการเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลามจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ หนังสือ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้เสนอตามลำดับดังนี้

4.1.1 ความหมายของคำว่าเคาะลีฟะฮ์เชิงภาษาศาสตร์

คำว่า “เคาะลีฟะฮ์” มาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับว่า “เคาะละฟะ ยัคลิฟุ เคาะลีฟะ ตุน” (خلف يَخلف خليفَة) หมายถึงผู้นำประชาชนซึ่งมีความแตกต่างกับคำว่า “อัล-มุลก”(al-Mulk) หมายถึงรัฐบาล (Abu Khaliil, 1987 : 135 ; al-'Ash'ariy ,1421.h/2000 : 438)

4.1.2 ความหมายของคำว่าเคาะลีฟะฮ์เชิงวิชาการ

ความหมายเชิงวิชาการของคำว่า“เคาะลีฟะฮ์” มีหลายทัศนะที่แตกต่างกัน แต่ผู้วิจัยนำเสนอเพียง 3 ทัศนะดังนี้

1) อิบน์ คอลดูนได้นิยามคำว่า“เคาะลีฟะฮ์”เชิงวิชาการว่า “เคาะลีฟะฮ์”หมายถึงผู้นำที่ยิ่งใหญ่ในรัฐอิสลาม ซึ่งมีหน้าที่ นำ บริหารการจ้ดการ ดูแลและควบคุมประชาชนทุกศาสนาที่อยู่ภายใต้การปกครองให้อยู่อย่างสงบสุขอย่างยั่งยืน โดยใช้อัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อพิทักษ์รักษาปกป้องศาสนาอิสลามจากการบิดเบือนต่างๆ นอกจากนั้นการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งมวลให้คงอยู่อย่างสันติ ซึ่งเป็นการตอบสนองของการเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ ﷻ ที่พระองค์ทรงประสงค์ (Ibn Khaldun, 1419.h/1999/2 : 185) ดังที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾

(الذاريات : 56)

ความว่า “ข้ามิได้สร้างญิน และมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อเคารพภักดีต่อข้า”

(อัยษาริยาต : 56)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงคำเคาะลีฟะฮ์ ในอัลกุรอานว่า

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

(البقرة : 30)

ความว่า “ และจงรำลึกถึงขณะที่พระเจ้าของเจ้าได้ตรัสแก่มะลาอิกะฮ์ว่า แท้จริงข้าจะให้ผู้แทนคนหนึ่งในโลกนี้มะลาอิกะฮ์ได้ทูลขึ้นว่าพระองค์จะทรงให้มีขึ้นในพิภพ ซึ่งผู้ที่บ่อนทำลายและก่อการนองเลือด กระนั้นหรือทั้ง ๆ ที่พวกข้าพระองค์ให้ ความบริสุทธิ์พร้อมด้วย การสรรเสริญ พระองค์และเทิดทูนความบริสุทธิ์ในพระองค์ พระองค์ตรัสว่าแท้จริง ข้ารู้ยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้าไม่รู้”

(อัลบะกอเราะฮ์ : 30)

2) อัลมาวาริดีย์ ได้นิยามว่าเคาะลีฟะฮ์หมายถึง ตำแหน่งที่สืบทอดจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เพื่อพิทักษ์รักษาศาสนาและการบริหารการปกครองสรรพสิ่งบนโลก ให้อยู่อย่างปกติสุข (al-Māwardīy, 1955/1: 60)

3) อัชชีริกิลีย์ ได้นิยามว่า เคาะลีฟะฮ์ หมายถึง ตัวแทนที่เปรียบพร้อมคุณธรรมจริยธรรม อันสง่างาม และมีอำนาจหน้าที่บนพื้นแผ่นดิน ซึ่งอยู่ภายใต้ขอบเขตที่ถูกบัญญัติไว้ในอัลกุรอาน การเป็นเคาะลีฟะฮ์มิใช่มรดกที่สืบทอดจากวงศ์ตระกูล หรือชนชั้นใดเป็นการเฉพาะแต่เป็นสิทธิของประชาชนชาวมุสลิมที่มีคุณสมบัติพร้อมตามหลักการศาสนา เช่น ศรัทธามั่นอย่างแน่วแน่ และดำรงกิจการคุณงามความดีอย่างบริสุทธิ์ (al-Shirikliyy, 1999 /4: 110)

จากคำนิยามของคำว่า “เคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำ” ด้านวิชาการอิสลามสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการดังนี้

- 1) เป็นผู้สืบทอดหน้าที่แทนท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ในเรื่องทางโลก รวมทั้งดำเนินการเผยแผ่และปกป้องศาสนาอิสลาม ผู้นำในอิสลามไม่ใช่เป็นเราะฮ์ตุลและผู้ร่างชะรีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม)
- 2) เป็นผู้สืบทอดหน้าที่ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เพื่อดำเนินการในเรื่องต่างๆ โดยการปฏิบัติและดำรงมั่นให้อยู่ในภายใต้ขอบเขต กฎเกณฑ์ตามบทบัญญัติอิสลาม

3) นักนิติศาสตร์อิสลามได้นิยามว่าเคาะลีฟะฮ์หมายถึง ผู้ปกครองกิจการงานทั้งมวลอย่างครบสมบูรณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งเป็นตัวแทนของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ในการธำรงไว้ซึ่งศาสนาอิสลามเป็นศูนย์กลางของประชาชาติ และประชาชนที่อยู่ภายใต้ต้องจงรักภักดีและปฏิบัติตาม (al-Māwardīy,1427.h/ 2006 : 6)

จากคำนิยามดังกล่าว ผู้วิจัยขอสรุปว่า เคาะลีฟะฮ์ตามทัศนะอิสลามคือ ผู้สืบทอดหน้าที่แทนท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ในการธำรงพิทักษ์รักษารัฐอิสลามให้คงดำเนินการเผยแผ่อิสลามหรืออะฮ์วะฮ์และปกป้องศาสนาอิสลามให้ยังคงอยู่ตามเจตนารมณ์ของมัน ที่ทำให้ประชาชนนิกายฮารีอะฮ์เป็นวิถีชีวิตอย่างครบสมบูรณ์ ที่ส่งผลให้อยู่อย่างสงบสุขอย่างยั่งยืนทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยปราศจากการบิดเบือน เบี่ยงเบนและการครอบงำ

4.1.3 บทบัญญัติและความจำเป็นแต่งตั้งเคาะลีฟะฮ์

อัลคิลาฟะฮ์หรือ การเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ ﷻ บนพื้นแผ่นดินนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประชาชนชาวมุสลิมที่ดำรงมั่นปฏิบัติกิจการคุณงามความดี ดังที่พระองค์ทรงแต่งตั้งท่านบิอาดัม عليه السلام เป็นตัวแทนของพระองค์ในอดีตกาล การแต่งตั้งตำแหน่งเป็นผู้นำแก่บรรดามุสลิมนับเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อปกป้องความบริสุทธิ์ของศาสนาอิสลามด้วยวิธีการปกครองตามบทบัญญัติอิสลามโดยตามแบบอย่างของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ สั่งใช้ปฏิบัติคุณงามความดี ห้ามปรามความชั่วร้าย ธำรงบทลงโทษ รักษาสิทธิต่าง ๆ ตลอดจนถึงการเรียกร้องเชิญชวนสู่พระองค์ ทุกสังคมจำเป็นต้องมีผู้นำ สังคมใดที่ขาดผู้นำ สังคมนั้นจะล้มเหลว เสื่อมโทรมและขาดระเบียบวินัยอันก่อให้เกิดความหายนะผู้คนในสังคมจะสงบสุขเมื่อเชื่อฟังและปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระองค์ และผู้นำที่ดำรงมั่นบนบรรทัดฐานอิสลาม ดังที่พระองค์ทรงแต่งตั้งท่านนบิอาดัม عليه السلام ดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์บนพื้นแผ่นดินในอดีต (al-'Ash'ariy,1421.h/2000 : 438) ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿يٰۤاٰدَمُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاٰمُرُكَ بِالنَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ

الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ..﴾

(ص: 26)

ความว่า “โอ้อาดัมเอ๋ย เราได้แต่งตั้งเจ้าให้เป็นตัวแทนในแผ่นดินนี้ ดังนั้น เจ้าจงตัดสินคิดต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยความยุติธรรม และอย่าปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ มันจะทำให้เจ้าหลงใหล จากทางของอัลลอฮ์

(ศอด : 26)

การเป็นตัวแทน(อัลคิลาฟะฮฺ) ของอัลลอฮฺ ﷻ บนพื้นแผ่นดินนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงสัญญาจะแต่งตั้งชาวมุสลิมที่มีความศรัทธามั่นอย่างแน่วแน่และประกอบคุณงามความดีในการดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺ ดังที่พระองค์ทรงแต่งตั้งเป็นตัวแทนของประชาชาติก่อนหน้านี้ ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي
الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ
الَّذِي ءَرَضُوا لَهُمْ وَيَلْبِدَ لَهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمَّا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ
بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

(النور : 55)

ความหมาย “ อัลลอฮฺทรงสัญญากับบรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้าและบรรดาผู้กระทำความดีทั้งหลายว่า แน่อนพระองค์จะทรงให้พวกเขาเป็นตัวแทนสืบช่วงในแผ่นดิน เสมือนดังที่พระองค์ทรงให้บรรดาชนก่อนพวกเขาเป็นตัวแทนสืบช่วงมาก่อนแล้วและพระองค์จะทรงทำให้ศาสนาของพวกเขาซึ่งพระองค์ทรงโปรดปรานเป็นที่มั่นคงเป็นเกียรติแก่พวกเขาและแน่อนพระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงให้พวกเขาได้รับความปลอดภัย หลังจากความกลัว ของพวกเขา โดยที่พวกเขาจะต้องเคารพภักดีข้าไม่ตั้งภาคีอื่นใดต่อข้าและผู้ใดปฏิเสธศรัทธาหลังจากนั้นชนเหล่านั้นพวกเขาคือผู้ฝ่าฝืน”

(อันนุร : 55)

อัลอหะริรีย์ ได้อธิบายในหนังสือมุก็อดดิมะฮฺ ฟิ อิดาเราะฮฺ อัลอิสลามียะฮฺ ว่า “ การมีเคาะลีฟะฮฺหรือผู้นำมุสลิมนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง อิสลามได้สั่งใช้มุสลิมทุกคนรับผิดชอบ พิทักษ์รักษาศาสนาให้ยังคงดำรงบนบรรทัดฐานของมันในทุกสภาวะการณ์ทั้งในยามทุกข์ และสุข ดังนั้นอิสลามได้กำชับและตระหนักทุกๆสังคม องค์กร รัฐหรือประเทศชาติ ต้องมีการปกครองตามระบอบอิสลามถึงแม้สังคมหรือกลุ่มเล็กๆ ที่มีผู้คนจำนวนน้อยก็ตาม ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

{ إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُرْمُوا أَحَدَهُمْ }

(أبو داود : 2608)

ความว่า “เมื่อสามคนออกเดินทาง พวกเจ้าจงแต่งตั้งผู้นำหนึ่งคน ในบรรดาพวกเจ้า”

(Abu Dawud : 2608)

อัลหะดีษดังกล่าวบ่งบอกว่าเมื่อมุสลิมท่านใดได้เดินทางเป็นกลุ่มอย่างน้อยสามคน ต้องแต่งตั้งผู้นำหรืออามีรหนึ่งคนจากกลุ่มนั้น เพื่อสะดวกในการอำนวยความสะดวกเดินทางที่ถูกต้องกับหลักการอิสลามในทุกมิติ เช่นการปฏิบัติศาสนกิจให้ตรงต่อเวลา และปฏิบัติกิจการคุณงามความดี และละทิ้งสิ่งที่ชั่วร้าย ทั้งหมด โดยการตักเตือนกันอย่างมีวิทญญาและสันติวิธี (al- 'Ash'ariy,1421.h/2000 : 438) และท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

{ لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ }

(مسلم : 1735)

ความว่า “ไม่มีการเชื่อฟังในสิ่งที่ป็นมะอูซียะฮุ แต่จงรับการเชื่อฟังนั้น เฉพาะ สิ่งที่ดีเท่านั้น”

(Muslim :1735)

จากอัลหะดีษข้างต้นบ่งชี้ว่าท่านนบีมุหัมมัด ﷺ สั่งใช้ให้ประชาชนชาวมุสลิมทุกคน เชื่อฟังและจงรักภักดีและปฏิบัติตามผู้นำ ตราบใดสิ่งนั้นไม่เป็นสิ่งที่ไม่ผิดกับบทบัญญัติอิสลาม

4.1.4 บทบาทหน้าที่ของเคาะลีฟะฮุ

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของเคาะลีฟะฮุจากอัลกุรอานและอัลหะดีษพบว่าเคาะลีฟะฮุ เป็นผู้แทนของประชาชนและมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อศาสนาอิสลามดังนี้

1) เคาะลีฟะฮุต้องมุ่งเน้นปกป้อง พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งศาสนาอิสลามให้คงอยู่อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และปลอดภัย พ้นจากการอุทริกรรม สิ่งสงสัย คลุมเครือ บิดเบือน เบี่ยงเบน อัลลอฮุ ﷻ มุ่งเน้นให้บรรดาเคาะลีฟะฮุดำรงมั่นปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามอย่างครบสมบูรณ์ โดยตระหนัก การปฏิบัติศาสนกิจละหมาด การชำระซากาต การเชิญชวนประกอบคุณงามความดี และห้ามปรามสิ่งที่ชั่วร้าย ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ الَّذِينَ إِنْ مَكَنْتَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ

وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ۝﴾

(الحج : 41)

ความว่า “บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดินคือบรรดาผู้ดำรง
การละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้การให้กระทำความดี และห้าม
ปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และบั่นปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไป
ไปยังอัลลอฮ์”

(อัลหัจญ์ : 41)

1) เคาะลีพะฮุตต้องดำรงไว้ซึ่งบนหลักแห่งความยุติธรรมในการดำเนินคดีต่อประชาชน
ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ

أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝

(النساء: 58)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้า
ของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็จะต้องตัดสินด้วย
ความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ ทรงแนะนำพวกเจ้าด้วยสิ่งซึ่งดีจริง ๆ แท้
จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงได้ยินและได้เห็น”

(อันนิสาอ์ : 58)

2) เคาะลีพะฮุตต้องเลือกองค์คณะผู้บริหารหรือบุคลากรเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานของ
ราชการแผ่นดินที่มีคุณสมบัติความเหมาะสมและมีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿إِنَّ خَيْرَ مَنْ آسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ۝

(القصص: 26)

ความว่า “แท้จริงคนดีที่ท่านควรจะจ้างเขาไว้คือผู้ที่แข็งแรง ผู้ที่ซื่อสัตย์”

(อัลกอศ็อส : 26)

3) เคาะลีพะฮุตต้องคอยตรวจสอบองค์คณะผู้บริหารและบุคลากรเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน
ให้สอดคล้องกับการปฏิบัติ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งรายงาน โดยท่านอบิฮุหมัยด อัสสาอิดีย ﷺ ว่า

عن أبي حُميد الساعدي ﷺ قال: اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ
يُقَالُ لَهُ ابْنُ النَّبِيِّ عَلَى الصَّدَقَةِ، فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ: هَذَا لَكُمْ، وَهَذَا

أَهْدِي لِي قَالَ: فَهَلَّا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ، أَوْ بَيْتِ أُمِّهِ فَيَنْظُرَ أَيُّهُدَى لَهُ
 أَمْ لَا؟ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَأْخُذُ أَحَدٌ مِنْهُ شَيْئًا إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 يَحْمِلُهُ عَلَى رَفَاتِهِ إِنْ كَانَ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ، أَوْ بَقْرَةً لَهَا خُورًا،
 أَوْ شَاةً تَبَعَرُ ثُمَّ رَفَعَ بِيَدِهِ حَتَّى رَأَيْنَا عُفْرَةَ إِبْطِيهِ:
 اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ، اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ ثَلَاثًا.

(متفق عليه)

ความว่า “ จากอบิหุมายดีย อัสสาอิตีย์กล่าวว่า “ท่านนบี ﷺ ได้แต่งตั้ง
 ผู้ชายคนหนึ่งที่มาจากอัลอชชีซึ่งถูกเรียกว่าอิบนูอัลลัตบียะฮฺให้เป็นผู้
 จัดเก็บศอดะเกาะฮฺ เมื่อเขาเดินทางกลับมาเขากล่าวว่า ส่วนนี้สำหรับ
 พวกท่านและอันนี้ พวกเขามอบให้เป็นของกำนัลแก่ฉัน ท่านนบีได้
 กล่าวว่าหากเขานั่งรออยู่ภายในบ้านของบิดาหรือบ้านมารดาเขาจะ
 ด้รับของกำนัลหรือไม่? ขอสาบาน ต่อผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์
 ของพระองค์ไม่มีสิ่งใดที่มีผู้เอาไปนอกจากในวันกิยามะฮฺเขาจะแบก
 มันไว้บนต้นคอถึงแม้จะเป็นอูฐที่มันร้องคราง หรือวัวที่ร้อง ครวญ
 คราง หรือแพะที่เป็น โรคเรื้อน ต่อจากนั้น ท่านนบีได้ยกมือขึ้นสูง
 จนกระทั่งพวกเราเห็นรักแร้ และกล่าวว่าโอ้อัลลอฮฺ ฉันได้บอกพวก
 ท่านแล้วใช่หรือไม่ (สามครั้ง)

(al-Bukhariy : 2597, Muslim : 1832)

4) เกาะลีฟะฮฺต้องคอยสอดส่องดูแลผู้อยู่ภายใต้การปกครองและบริหารกิจการงาน
 ของพวกเขา ท่านอิบนู อุมร์ ฎ ได้รายงานว่าคุณนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

{ عَنْ ابْنِ عُمَرَ   عَنْ النَّبِيِّ   أَنَّهُ قَالَ : أَلَا كَلُّكُمْ رَاعٍ، وَكَلُّكُمْ مَسْئُولٌ
 { عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَالْأَمِيرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ }
 (متفق عليه)

ความว่า “จากอิบนิอุมร์ ฎ จากท่านนบี ﷺ กล่าวว่า ”พึงรู้เถิดพวก
 ท่านทั้งหลายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและพวกท่านจะถูกสอบสวนใน
 สิ่งที่ได้รับผิดชอบ ดังนั้นผู้นำจะต้องรับผิดชอบต่อผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแล
 และเขาจะถูกสอบสวนต่อผู้ที่เขารับผิดชอบดูแล...”

(al-Bukhariy : 893 ,Muslim : 1829)

5) เกาะลีฟะฮ์ต้องมีความเมตตา นุ่มนวล สุภาพอ่อนโยนต่อผู้อยู่ภายใต้การปกครอง คอยตักเตือนและไม่เปิดเผยความลับของพวกเขา ดังที่ท่านมะอูกอล บิน ยะซาร์ رضي الله عنه ได้รายงานที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

{ عن معقل بن يسار رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول: مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي
أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ لَا يَجْهَدُهُمْ وَيَنْصَحُ، إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ }
(مسلم : 142)

ความว่า “จากมะอูกอล บิน ยะซาร์ رضي الله عنه กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ ไม่มีผู้นำคนใดที่ได้รับการแต่งตั้งให้รับผิดชอบกิจการของมวลมุสลิมจากนั้นเขาไม่ได้ใช้ความพยายามหรืออบรมตักเตือนต่อพวกเขา นอกจากเขาจะไม่ได้เข้าสวนสวรรค์พร้อมกับพวกเขา”
(Muslim : 142)

6) เกาะลีฟะฮ์ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

{ وَأَجْعَلْنَا لِلْمُنْفِقِينَ إِمَامًا }

(الفرقان: 74)

ความว่า “และทรงทำให้เราเป็นแบบอย่างแก่บรรดาผู้ขี้โกง”

(อัลฟรกออน : 74)

และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

{ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا

يُوقِنُونَ }

(السجدة: 24)

ความว่า “และเราได้จัดให้มีบรรดาผู้นำจากพวกเขาเพื่อจะได้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องตามคำบัญชาของเรา ในเมื่อพวกเขามีความอดทนและพวกเขาเชื่อมั่นต่อ สัญญาณทั้งหลายของเรา”

(อัลสัจญะฮ์: 24)

7) เคาะลีพะฮะฮุต้องปกครองตามบทบัญญัติอิสลามอย่างครบสมบูรณ์โดยห่างไกลจากการปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้กำชับตรัสว่า

﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَنَسِفُونَ﴾

(المائدة: 49)

ความว่า “ และเจ้าจงตัดสินระหว่างพวกเขา ด้วยสิ่งที่ อัลลอฮฺได้ทรงประทานลงมาเถิด จงอย่าปฏิบัติตามความอารมณ์ใฝ่ต่ำของพวกเขา และจงระวังพวกเขาในการที่ พวกเขาจะจงใจเจ้าให้ไขว้เขวออกจากบางสิ่งที่ อัลลอฮฺได้ทรงประทานลงมาให้แก่เจ้าแล้วถ้าหากพวกเขาเจ้าผินหลังให้ก็พึงรู้เถิดว่าแท้จริงอัลลอฮฺนั้น เพียงประสงค์จะให้ประสบแก่พวกเขาซึ่งบางส่วนแห่งโทษของพวกเขาเท่านั้น และแท้จริงจำนวนมากมายในบรรดามนุษย์นั้นเป็นผู้ละเมิด”

(อัลมาอิดะฮุ : 49)

8) เคาะลีพะฮะฮุต้องรักษาความมั่นคง และ ความสงบสุขของประชาชน

9) เคาะลีพะฮะฮุต้องดำเนินมาตรการการลงโทษต่อผู้ที่ฝ่าฝืนหลักการศาสนาอย่างยุติธรรมเสมอภาคและเด็ดขาด

10) เคาะลีพะฮะฮุต้องสร้างความเข้มแข็ง ด้วยความสามัคคี ความปรองดอง และความเป็นมิตรกับประชาชนในทุกมิติเพื่อสร้างความหวาดกลัวต่อศัตรูหรือผู้ไม่หวังดี ในการรุกราน โจมตีหรือทำลายความสันติสุขของประชาชน

11) เคาะลีพะฮะฮุต้องต่อต้านต่างศาสนิกที่รุกรานทำร้ายมุสลิมจนกว่าพวกเขาจะมอบตัวหรือมีความสัมพันธ์อันดีงาม กับชาวมุสลิม

12) เคาะลีพะฮะฮุต้องดูแลควบคุมและปกป้องรักษาทรัพย์สินสมบัติของรัฐให้ยังคงอยู่ในสภาพที่มั่นคงและปลอดภัยเสมอ

13) เคาะลีพะฮะฮุ ต้องกำหนดเงินเดือนหรือค่าตอบแทนตาอเข้าหน้าของรัฐที่เหมาะสม สมดุลย์ และบริการสวัสดิการแก่ผู้ที่มีสิทธิ์อย่างถูกต้อง ยุติธรรมและเสมอภาคอย่างทั่วถึง

14) เคาะลีพะฮะฮุต้องสรรหาและคัดเลือกบรรดาผู้นำที่รับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างเหมาะสม

และถูกต้องเพื่อเป็นตัวแทนของตนในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐ

15) เคาะลีพะฮุต้องมุ่งเน้นดำเนินบนบรรทัดการปรึกษาหารือหรือใช้ระบอบชูรอ (الشورى) เป็นบรรทัดฐานในการบริหารจัดการกิจการงานทุกประเภท เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและเป็นกลไกสำคัญในการคลี่คลายไขว่คว้าปัญหาต่าง ๆ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾

(الشورى : 38)

ความว่า “และบรรดาผู้ตอบรับต่อพระเจ้าของพวกเขาและดำรงละหมาด และกิจการของพวกเขา (หมายถึงเรื่องส่วนรวม) มีการปรึกษาหารือ ระหว่างพวกเขาและเขาบริจาคลสิ่งที่เราได้ให้เครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา”

(อิซซุรอ: 38)

(al-Māwardī, 1427.h/ 2006 : 15)

4.1.5 ลิทธิของเคาะลีพะฮุ

จากกาศึกษาบทบัญญัติอิสลามจากอัลกุรอาน อัลหะดีษและหนังสือที่เกี่ยวข้องพบว่า อิสลามได้กำหนดให้ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง้องตปฏิบัติหน้าที่ต่อเคาะลีพะฮุดังนี้

1) ต้องเชื่อฟัง จงรักภักดี ปฏิบัติตามและอ่อนน้อม ต่อเคาะลีพะฮุ ทั้งในสิ่งที่ตนเห็นชอบและมีชอบ ตราบใดสิ่งนั้นไม่เป็นสิ่งที่ฝ่าฝืนต่อกฎของอัลลอฮ์ ﷻ ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾

(النساء: 59)

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายจงเชื่อฟังอัลลอฮ์เชื่อฟังเราะสูลเถิด และผู้ปกครองในกลุ่มของพวกเจ้าด้วยแต่หากพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์และเราะสูลหากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์

และวันปรโลกนั้นแหละเป็นสิ่งที่ดิ้อยู่และเป็นการกลับไปที่สวยงามยิ่ง”

(อันนิสาอ์ : 59)

ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กำชับในเรื่องดังกล่าวซึ่งรายงานโดยอิบน์ อุมร์ ﷺ ว่า

{ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ
فِي مَا أَحَبَّ وَكَرِهَ، إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ {
(متفق عليه)

ความว่า “จากอิบน์อุมร์ ﷺ จากท่านนบี ﷺ กล่าวว่านับเป็นความจำเป็น
ต่อมุสลิมที่จะต้องเชื่อฟังปฏิบัติตาม(ผู้นำ) ทั้งในสิ่งที่เขารักและชังยกเว้น
กรณีที่เขาใช้ในเรื่องที่ฝ่าฝืน หากถูกใช้ให้ฝ่าฝืนไม่จำเป็นต้องเชื่อฟัง
และปฏิบัติตาม”

(al-Bukhār iy : 7144 ; Muslim : 1839)

2) ต้องให้การแนะนำตักเตือนซึ่งกันและกัน

อิสลามได้ตระหนักการให้การตักเตือนกัน สำหรับผู้ปกครองที่เป็นมุสลิม ประชาชนที่
อยู่ภายใต้การปกครองทุกระดับมีสิทธิในการตรวจสอบพฤติกรรมและการบริหารจัดการของผู้นำ จาก
หลักฐานทางประวัติศาสตร์อิสลามว่าบุคคลที่เป็นสามัญชนเข้าพบกับ ผู้นำมุสลิม เพื่อให้การตักเตือน ดิ
ชม คัดค้านสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลาม โดยเฉพาะนักปราชญ์หรืออุละมาอ์ที่มีประสบการณ์
ควรใช้วิจารณ์ญาณ และจิตวิทยาที่อันควรและเหมาะสม ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวในบทหะดีษซึ่ง
รายงานโดยอะหฺมัด อัดดารียฺ ว่า

{ عَنْ تَمِيمِ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ : الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا: لِمَنْ؟
قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلَا تَمَّةَ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ {
(مسلم : 55)

ความว่า “ จากอะหฺมัด อัดดารียฺ ﷺ กล่าวว่าแท้จริงท่านนบี ﷺ กล่าวว่า
“ศาสนาคือการตักเตือน พวกเราได้กล่าวถามว่า เพื่อใคร? ครั้น ท่าน
(นบี) ก็ตอบว่า เพื่ออัลลอฮ์ เพื่อคัมภีร์ของพระองค์ เพื่อศาสนทูตของ
พระองค์เพื่อบรรดาผู้นำชาวมุสลิมและเพื่อบรรดาคนทั่วไปทั้งหมด”

(Muslim : 55)

3) ต้องมุ่งมั่นให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเคาะลีฟะฮ์ ในเรื่องสังคมและให้ความร่วมมือในการรักษา ปกป้องความผาสุกของประชาชนโดยการปฏิบัติคุณงามความดีและห่างไกลจากอบายมุขและสิ่งที่ชั่วร้ายทั้งมวล อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

(2 : المائدة)

ความว่า“และพวกจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรมและความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาปและเป็นศัตรูกันและพึงกลัวเกรง อัลลอฮ์เถิดแท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ”

(อัลมาอิดะฮ์ : 2)

4) ต้องมุ่งมั่นให้ความร่วมมือในด้านความมั่นคงโดยให้ข้อมูล ข่าวสาร แก่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีอบายมุขหรืออาชญากรรมต่าง ๆ อุบัติขึ้นและต้องให้ความร่วมมือป้องกันทุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาแก้ปัญหาบ้านเมืองที่ถูกและตรง(al-Solabiy,1427.h/2006 : 184-185)

4.1.6 คุณสมบัติของเคาะลีฟะฮ์

บรรดานักกฎหมายอิสลามได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ประสงค์จะดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ต้องรับผิดชอบในการนำ ดูแลและควบคุมประชาชนเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุขอย่างสมหวังที่ยั่งยืน ผู้ที่ประสงค์จะดำรงตำแหน่งจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรมที่สง่างาม และสามารถดำเนินกิจการงานได้อย่างครบสมบูรณ์ หากดำรงไว้ซึ่งไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลาม ถือว่าเป็นการอชฎิธรรมหรือซอลิม ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์จะเสนอตัวเป็นเคาะลีฟะฮ์ ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1) เคาะลีฟะฮ์ ต้องเป็นมุสลิม

การเป็นมุสลิมจำเป็นอย่างยิ่ง ในการเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่จะนำ ดูแลควบคุมประชาชนชาวมุสลิม เนื่องเมื่อเขาเป็นเคาะลีฟะฮ์ ประชาชนชาวมุสลิมที่อยู่ภายใต้ ถูกสั่งใช้ให้เชื่อฟังและจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านเราะฮ์อูลและเคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำอยู่ในระดับที่สามตามลำดับ นอกจากนั้นมุสลิมเท่านั้นที่มีความรู้เกี่ยวกับบทบัญญัติอิสลามทั้งในอัลกุรอานและหะดีษที่สามารถปฏิบัติอย่างถูกต้องและครบสมบูรณ์ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُ وَيَحْذَرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ﴾

(آل عمران : 28)

ความว่า “ ผู้ศรัทธาทั้งหลายนั้นจงอย่าได้ยึดบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาเป็นมิตรเพื่อนจากบรรดามุอิมินและผู้ใดกระทำเช่นนั้น เขาย่อมไม่อยู่ในสิ่งใดที่มาจากอัลลอฮฺ นอกจากพวกเขาจะป้องกัน(ให้พ้นอันตราย)จากพวกเขาจริงๆเท่านั้นและอัลลอฮฺทรงเตือนพวกเขาให้ยำเกรงพระองค์และยังอัลลอฮฺนั้นคือการกลับไป(ของพวกเขา)”

(อะลาอิมรอน: 28)

2) เคาละตีพะฮะฮุดต้องเป็นบุรุษมิใช่สตรีเพศ

อิสลามไม่ส่งเสริมสตรีเพศดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของรัฐเนื่องจากสัญญาติญานหรือพิธีเราะฮุดดั้งเดิมของนาง ไม่เหมาะในการปกครอง บริหารจัดการ ควบคุมดูแลประเทศชาติได้อย่างสมบูรณ์แบบเช่นเพศชาย เนื่องจากสตรีส่วนใหญ่มีความอ่อนไหวง่ายและ หงุดหงิด ใช้ความรู้สึกเป็นตัวตั้ง ซึ่งมีความแตกต่างกับเพศชายโดยสิ้นเชิง ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالْصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّي تَخَافُونَ ذُنُوزَهُنَّ فِعْظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا﴾

(النساء : 34)

ความว่า “ บรรดาชายนั้นคือผู้ทำหน้าที่ปกครองเลี้ยงดูบรรดาหญิงเนื่องด้วยการที่อัลลอฮฺได้ทรงให้บางคนของพวกเขาเหนือกว่าอีกบางคนและด้วยการพวกเขา ได้จ่ายไปจากทรัพย์ของพวกเขา บรรดาภุคสตรีนั้นคือผู้จงรักภักดีผู้รักษาในทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ลับหลังสามีเนื่องด้วยสิ่งที่อัลลอฮฺ

ทรงรักษาไว้ และบรรดาหญิงที่พวกเจ้าหวั่นเกรงในความเคียดของนาง
นั้น ก็จงกล่าวตักเตือนนางและทอดทิ้งนางตามลำพัง ในที่นอน และจง
เขียนนางแต่ด้านางเชื่อฟังเจ้าแล้วก็จะอย่าหาทาง เอาเรื่องแก่นางแท้จริง
อัลลอฮ์ผู้ทรงสูงส่งผู้ทรง เกรียงไกร”

(อันนิสาอ์ : 34)

ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้ยืนยันว่าการเป็นผู้นำของสตรีเพศนั้น ไม่ประสบความสำเร็จซึ่ง
รายงานโดยอบิบักรเราะฮ์ ﷺ ว่า

{ عن أبي بكره ﷺ قال : لَقَدْ نَفَعَنِي اللهُ بِكَلِمَةٍ آيَامَ الْجَمَلِ لَمَّا بَلَغَ النَّبِيُّ
ﷺ أَنْ فَارِسًا مَلَكُوا ابْنَةَ كِسْرَى قَالَ : لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ }
(البخاري : 7099)

ความว่า “ จากอบิบักรเราะฮ์ ﷺ กล่าวว่า อัลลอฮ์ได้ทำให้ฉันได้รับ
ประโยชน์ด้วยกับคำคำหนึ่งในช่วงสมรภูมิจัตุญมะมัตเมื่อมีข่าวไปถึงท่าน
นบี ﷺ ว่าแท้จริงพวกเปอร์เซียได้มอบให้บุตรสาวของไกเซอร์(กิสรอ)
ขึ้นเป็นกษัตริย์ท่านจึงกล่าวว่า “กลุ่มชนหนึ่งกลุ่มชนใดจะไม่ได้รับความ
สำเร็จเป็นอันขาดการที่พวกเขาแต่งตั้งให้ผู้หญิงเป็นผู้ปกครองดูแลจ
การงานของพวกเขา

(al-Bukhāriy : 7099)

3) เคาะลีพะฮุต้องมีศักยภาพในการดำรงกิจการงานอย่างเคร่งครัด

เคาะลีพะฮุต้องมีสติปัญญาที่สมบูรณ์ ชาญฉลาด มองการณ์ไกลและมีศักยภาพใน
การนำ บุคคลที่อยู่ภายใต้จะมีประสิทธิผล ส่วนเด็กหรือผู้ที่เสื่อมสมรรถภาพทางสติปัญญานั้น อิสลาม
ไม่อนุญาต ดังที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

{ رفع القلم عن ثلاثة : عن النائم حتى يستيقظ،
عن الصبي حتى يشب، عن المعتوه حتى يعقل }
(الترمذي : 1428)

ความว่า “ ปากกา(กฎข้อบังคับ)จะถูกยกเลิกจากบุคคลสามประเภทด้วย
กันคือ ผู้ที่นอนจนกว่าเขาจะตื่น ผู้ที่เป็นเด็กจนกว่าเขาเป็นหนุ่มคนที่
ปัญญาอ่อน จนกว่าเขามีสติปัญญาที่สมบูรณ์”

(al-Timidhiy : 1428)

4) เคาละลีพะฮะฮุต้องมีความรู้ พร้อมอะมานะฮ์¹ เหมาะสม และสามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างรับผิดชอบ ถ้ามีเช่นนั้นประชาชนจะประสบกับความล้มเหลว ดังที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

{فإذا ضيعت الأمانة فانتظر الساعة، قيل : وما ضياعها؟
قال : إذا وسد الأمر لغير أهله فانتظر الساعة}
(البخاري : 54)

ความว่า “ เมื่อสูญเสียอามานะฮ์ ก็จงรอคอยความล้มเหลว มีคนถามว่า “การสูญเสียอามานะฮ์ หมายถึงอะไร?” ท่านก็ตอบว่า “เมื่อแต่งตั้งผู้รับผิดชอบกิจการงานแต่ละประเภทกับผู้ที่ไม่มีคุณสมบัติต่อสิ่งนั้น ก็จงรอคอยความล้มเหลวเถิด”

(al-Bukhārī : 54)

5) เคาละลีพะฮะฮุต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่เปรียบพร้อมอย่างสง่างาม

อุละมาฮ์เห็นว่า คุณธรรมและจริยธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งสำหรับผู้นำ เนื่องจากจะนำประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองให้อยู่ในสภาพที่สงบสุขทั้งโลกนี้ นำไปสู่โลกหน้า และเป็นแบบอย่างที่ดี เนื่องจากการดำรงไว้ซึ่งศาสนาอย่างเคร่งครัด และหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นมุนกัรหรือเลวร้ายต่างๆ เท่านั้น ที่สามารถสร้างความสงบสุขและความราบรื่นทั้งในด้านจิตใจและร่างกาย

6) เคาละลีพะฮะฮุต้องมีศักยภาพในการบริหารจัดการรัฐให้คงอยู่อย่างปกติสุขอย่างยั่งยืน

เคาละลีพะฮะฮุต้องมีศักยภาพนำประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะองค์กรคณะผู้บริหาร พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐในการบริหารจัดการ กล้าชี้แนะ ตักเตือน อบรม และสั่งสอนพวกเขาในการดำรงซึ่งความยุติธรรม สุจริตและสนองตอบความต้องการของประชาชนที่อยู่ในขอบเขตศาสนา

7) เคาละลีพะฮะฮุต้องมีวิริยะและประสาทสัมผัสที่ครบและสมบูรณ์แบบ

เคาละลีพะฮะฮุต้องมีวิริยะ ครบถ้วนและสมบูรณ์แบบ เนื่องจากมีผลต่อการบริหารจัดการและการใช้อำนาจหน้าที่ เช่น ไม่เป็นคนตาบอด ไข้ และหูหนวก เป็นต้น อันเป็นเหตุทำให้การบริหารจัดการบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ และอ่อนแอ เป็นต้น

8) เคาละลีพะฮะฮุต้องเป็นผู้รับทัญญูติที่ว่าด้วยหน้าที่ที่รับผิดชอบ พร้อมสามารถทำวิจัย

¹อะมานะฮุ เป็นภาษาอาหรับ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มอบหมายหรือฝากไว้กับผู้ที่ไว้วางใจได้ เช่น ตำแหน่งหน้าที่และของฝากต่างๆ เป็นต้น ส่วนทางด้านการเมืองหมายถึง ความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติหน้าที่

ค้นหาสาเหตุหรือปัญหาและแนวทางแก้ไข อย่างตรงจุดและถูกต้อง ยังต้องสามารถทำอิญติฮาดหรือวินิจฉัยด้วยตนเอง

9) เคาะลีพะฮุต้องมาจากเผ่ากูร็อยซ

ตำแหน่ง (อัลเคะลีพะฮุ)เป็นของชาวกูร็อยซและมวลมนุษยชาติจะเป็นผู้ปฏิบัติตามชาวกูร็อยซ ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านมูอาวียะฮฺ บิน อิบิสุฟยาน رضي الله عنه ว่า

{ عن معاوية رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ ، لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللَّهُ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ مَا أَقَامُوا الدِّينَ }
(البخاري : 7139)

ความว่า“จากมูอาวียะฮฺ رضي الله عنه กล่าวว่า“ฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮฺกล่าวว่า
“แท้จริงกิจการงานนี้(อัลเคะลีพะฮุ)เป็นของชาวกูร็อยซไม่มีผู้ใดเป็นปฏิปักษ์
ต่อพวกเขานอกจากอัลลอฮฺจะทรงคว่ำไบน้ำของเขาคว่ำลงในนรก
ตราบใดที่พวกเขายังคงดำรงซึ่งอยู่ในศาสนา”

(al-Bukhāriy : 7139)

(Hawā,1408.h/1988 : 377-381 ; al-'Ash'ariy,1421.h/2000:442)

จากตัวบทอัลหะดีษดังกล่าวอะฮฺลุสสุนนะฮฺ วัลญะมาอะฮฺให้ทัศนะว่า อัลหะดีษนั้นท่านนบีหมัมมัด صلى الله عليه وسلم ได้ว่าเผ่ากูร็อยซมีสิทธิในการเป็นเคาะลีพะฮุเหนือกว่าเผ่าอื่น ๆ นั้น เป็นการประกาศและชี้แจงให้ประชาชนชาวมุสลิมทราบอย่างทั่วกันหรืออัลอิกฺบาร์เท่านั้น มิใช่เป็นบทบัญญัติอิสลามหรือชะรีอะฮฺที่บังคับใช้แต่อย่างใด และอิสลามมิได้กำหนดเงื่อนไขเฉพาะเจาะจงเผ่าใด ๆ ทั้งสิ้นมีสิทธิในการดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีพะฮฺ ทั้งเผ่ากูร็อยซหรือเผ่าใดก็ตาม หากมีคุณสมบัติพร้อมทางด้านหลักการอิสลามและเป็นที่ยอมรับจากอะฮฺลุล วัลอักคฺหรือผู้ทรงคุณวุฒิก็สามารถดำรงตำแหน่งนี้ได้อย่างเป็นทางการ เนื่องจากความยำเกรงต่ออัลลอฮฺ صلى الله عليه وسلم หรือต่อกว่าท่านนั้นที่เป็นบรรทัดฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงการมีเกียรติและยศศักดิ์ที่สูงส่งที่สำคัญยิ่งที่พระองค์ทรงประเมินและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สามารถดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีพะฮฺ ดังที่อัลลอฮฺ صلى الله عليه وسلم ได้ตรัสว่า (al-Damijiy, 1408.h : 277 ,284)

{ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْقَرَكُمْ }

(الحجرات : 13)

ความว่า“แท้จริงผู้มีเกียรติที่สุดในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮฺคือผู้ที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮฺ”

(อัลหุญรอต : 13)

4.1.7 ข้อบังคับห้ามเกี่ยวกับตำแหน่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลาม

อิสลามมุ่งหวังให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขอย่างสมหวังและยั่งยืน โดยปราศจากความล้มเหลว ด้วยเหตุนี้อิสลามได้กำหนดข้อบังคับห้ามการดำรงตำแหน่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์ ดังนี้

1) ห้ามร้องขอหรือแสวงหาตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำ

อิสลามไม่ส่งเสริมและไม่สนับสนุนการร้องขอตำแหน่ง ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวไว้ว่า

{ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُمْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ : يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ سُمْرَةَ لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ، فَإِنْ أُعْطِيَتْهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وَكَلْتِ إِلَيْهَا، وَإِنْ أُعْطِيَتْهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا }
(متفق عليه)

ความว่า “จากอับดุลเราะฮ์มาน บิน สะมุเราะฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวกับฉันว่า “โอ้ อับดุลเราะฮ์มาน บิน สะมุเราะฮ์ ท่านอย่าร้องขอตำแหน่งผู้นำเถิด หากท่านได้รับตำแหน่ง โดยการร้องขอท่านก็จะถูกปล่อยให้ทำงานโดยไม่มีใครสนใจ แต่หากท่านได้รับตำแหน่งโดยไม่ได้รับร้องขอท่านก็จะได้รับการช่วยเหลือ”

(al-Bukhārīy :7147 ,Muslim :1652)

2) ความอ่อนแอ ในการปฏิบัติหน้าที่

อิสลามไม่ส่งเสริมและไม่สนับสนุนผู้ที่อ่อนแอ ในการดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวซึ่งรายงานโดยอบีษัร ﷺ ว่า

{ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمَلُنِي؟ قَالَ : فَضْرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِي ثُمَّ قَالَ : يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ، وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا }
(مسلم : 1825)

ความว่า “จากอบีษัร ﷺ กล่าวว่า ฉันกล่าวว่า “โอ้ท่านท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ท่านไม่ให้ฉันเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่หรือ? เขาได้บอกว่า ดังนั้นท่าน(เราะฮ์ลุล) เอมมือ ท่านมาเคาะบนไหล่ของฉันแล้วกล่าวว่า โอ้อับูษัร แท้จริงท่านเป็นคนอ่อนแอ ตำแหน่งผู้นำเป็นภาระหน้าที่ที่หนักที่จะต้องรับผิดชอบและแท้จริงในวันกียามะฮ์จะขาดทุนและเสียใจ นอกจากผู้ที่รับมันมาด้วยกับสิทธิหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ไปตามหน้าที่อันนั้น”

(Muslim : 1825)

4.1.8 อิสลามอนุญาตให้ปลดหรือถอดถอนตำแหน่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์

อิสลามมิได้กำหนดขอบเขตหรือวาระที่แน่นอนในการดำรงตำแหน่งหน้าที่เคาะลีฟะฮ์ トラบาคเคาะลีฟะฮ์ยังคงดำรงปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามและคุณสมบัติไม่ได้เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติเป็นปัจจัยสำคัญที่อนุญาตปลดหรือถอดถอนจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ซึ่งมีดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงด้านคุณธรรมและจริยธรรมหรือเป็นฟาลิฮ์ (Fasiq)² โดยการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งจากสิ่งต่อไปนี้

ก) การกระทำความบาปใหญ่ เช่น การชานา การดื่มเหล้า หรือสิ่งมีนเมาต่างๆ เห็นชอบต่อสิ่งที่ชั่วร้าย การตามอำเภอใจหรืออารมณ์ใฝ่ต่ำและใช้อารมณ์ในการตัดสินเป็นต้น

ข) การกระทำความผิดที่ซุบฮะฮ์ (คลุมเครือ)³ ที่เกี่ยวข้องกับการศรัทธามั่นที่เบี่ยงเบนหรือมีความขัดแย้งกับความสัจจะที่เที่ยงตรง

2) การเปลี่ยนแปลงอวัยวะเดิมอันน่าเป็นเหตุทำให้ร่างกายอ่อนแอ ดังนี้

ก) ความอ่อนแออวัยวะสัมผัส เช่น ไข้ หูหนวก และตาบอดเป็นต้น

ข) การพิการอวัยวะ เช่น พิการมือ และเท้า เป็นต้น

ค) เสื่อมสมรรถภาพในด้านการบริหาร เช่น เสื่อมทางด้านสติปัญญาเป็นต้น (Hawa,

1408.h/1988:389)

4.1 ทฤษฎีหรือแนวคิดการแต่งตั้งเป็นเคาะลีฟะฮ์ในอิสลาม

หลังจากที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เสียชีวิตเมื่อวันจันทร์ ที่ 12 เราะบิอุลเอาวัล ฮ.ศ. 11 ตรงกับค.ศ. 680 การเลือกตั้งเคาะลีฟะฮ์ในสมัยคุละฟะฮ์อรรอซิดีนมี 3 แนวคิดและรวมกับทฤษฎีที่ใช้ในราชวงศ์อุมัยยะฮ์เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันแบ่งออกเป็น 4 แนวคิดดังนี้

แนวคิดที่หนึ่ง : ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์นั้นจะต้องคัดเลือกจากบุคคลที่มาจากกลุ่มอันศอรุเท่านั้น

แนวคิดนี้เป็นของกลุ่มอันศอรุ ซึ่งมีอยู่หลายพวกเช่น เอาส์ เคาะซรีอัจญ์เป็นต้น กลุ่มนี้ได้เสนอสะอูด บิน อุบัยดะฮ์ผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มเคาะซรีอัจญ์เป็นเคาะลีฟะฮ์โดยให้เหตุผลว่ากลุ่มอันศอรุได้ให้ความช่วยเหลือท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และกลุ่มมุฮาญีรีนเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นได้เผยแพร่ศาสนา

² คนฟาลิฮ์หมายถึงมุสลิมที่กระทำความบาปใหญ่ เช่น การลอบประเวณี ทิ้งละหมาดเป็นต้นหรือกระทำความบาปเล็กน้อยซ้ำแล้วซ้ำเล่า เช่น การชมภาพยนตร์หรือละคร เป็นต้น

³ คำว่าซุบฮะฮ์ หมายถึงคลุมเครือหรือไม่ชัดเจน ซุบฮะฮ์ในด้านการศรัทธาเช่น การศรัทธาว่าคุณลักษณะของอัลลอฮ์ ﷻ เหมือนกับคุณลักษณะของมนุษย์ ส่วนในด้านการปฏิบัตินั้น คือสิ่งที่สงสัย เช่นเราจะกินอาหารสักอย่าง เรายังไม่แน่ใจหรือเกิดความรู้สึกสงสัยเป็นของไทยมุสลิมหรือต่างศาสนิก การที่เกิดความรู้สึกเช่นนั้น ควรละทิ้งจะดีกว่า

อิสลามให้กว้างขวางออกไปอีก และได้พิทักษ์อารักขาท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ในนครมะดีนะฮ์ พวกเขาจึงอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า ในทุกด้าน ทั้งทรัพย์สินและทุนทรัพย์เพื่อบริจาคและเป็นบุคคลในแผ่นดินถิ่นกำเนิดอีกด้วย

แนวคิดที่สอง : ตำแหน่งเคาะลีฟะฮุนั้นจะต้องคัดเลือกมาจากเผ่ากูร็อยฮ์เท่านั้น

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดเริ่มตั้งแต่การเป็นเคาะลีฟะฮ์ของอบูบักร์ อัศศิดดิค เคาะลีฟะฮ์อุมัร บิน อัลค็อฏฏอบจนถึงเคาะลีฟะฮ์อะลี บินอบีฏอลี และหะสัน บิน อะลี ﷺ บุคคลเหล่านั้นมาจากกลุ่มมุฮาญิรีน โดยอ้างจากหลักฐานอัลหะดีษของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

{ الأُمراءُ من قُرَيْشٍ }

(البخاري: 2)

ความว่า“บรรดาผู้นำการปกครองรัฐอิสลาม นั้นจะต้องคัดเลือกมาจากเผ่ากูร็อยฮ์เท่านั้น”

(al-Bukhārī: 2)

แนวคิดที่สาม : ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จะต้องคัดเลือกมาจากบุคคลในครอบครัวของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ที่ใกล้ชิดที่สุด

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดของกลุ่มชีอะฮ์ซึ่งอ้างว่าเคาะลีฟะฮ์อะลี บิน อบีฏอลีบ ﷺ เป็นบุคคลที่เหมาะสมที่สุดในการรับตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ เพราะท่านเป็นบุคคลคนหนึ่งจากครอบครัวของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ คือเป็นลูกพี่ลูกน้อง อยู่ภายใต้การอบรมของ ท่าน ตั้งแต่ยังเยาว์วัย และเป็นบุคคลคนแรกที่กล้าหาญประกาศตนเป็นมุสลิมอีกด้วย ท่านเป็นบุตรเขยของท่านนบี ﷺ เป็นสามีของท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ﷺ ซึ่งเป็นบุตรที่สุดที่รักของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ (อัลกอรี. 2543 : 18-20)

กรอบแนวคิดที่สี่ : ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์นั้นมาจากการสืบสันตติวงศ์หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ใช้ทฤษฎี การสืบสันตติวงศ์ ในการแต่งตั้งผู้นำรัฐอิสลาม ซึ่งมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุลิก ﷺ เป็นบุคคลแรกที่เริ่มใช้ ท่านได้เลียนแบบชาวโรมันและเปอร์เซีย วิธีการสืบสันตติวงศ์ อันเป็นเหตุสำคัญที่ประชาชนบางส่วนไม่เห็นชอบในสมัยนั้น ท่านได้แต่งตั้งอะซิด บุตรชายของท่านดำรงตำแหน่งเป็นมกุฎราชกุมาร (Waliy al-‘Ahd) เพื่อจะเตรียมตัวเป็นเคาะลีฟะฮ์ต่อไป และเคาะลีฟะฮ์อุมัรวาน บิน อัลหะกัม ได้แต่งตั้งบุตรของท่านสองท่านคือ อับดุลมัลิกและอับดุลอะซิด เป็นมกุฎราชกุมาร การกระทำเช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ และในสมัยของ

บรรดาเคาะลีฟะฮ์รอชิดีน ซึ่งปัจจุบันผู้นำรัฐส่วนใหญ่ทั้งรัฐมุสลิมและมีไม้มุสลิมต่างก็ยังคงใช้แนวคิดนี้” (Abu Khalil, 1987 : 139-140)

4.3 หลักการเชื่อมั่นของอะฮ์ลุดสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์และกลุ่มชีอะฮ์รอฟีฎะฮ์ต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

หลังจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เสียชีวิต รัฐอิสลามจำเป็นต้องมีผู้นำใหม่ในการปกครองให้ยังคงอยู่เช่นเดิม ซึ่งบรรดาเศาะหาบะฮ์ใช้สภาชุรอในการเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์คนต่อไป อันทำให้หลักการเชื่อมั่นของอะฮ์ลุดสุนนะฮ์และชีอะฮ์รอฟีฎะฮ์มีความแตกต่างกันดังนี้

4.3.1 หลักการเชื่อมั่นของอะฮ์ลุดสุนนะฮ์ต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

หลังจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เสียชีวิต มุสลิมต้องการผู้นำใหม่ในการปกครอง รัฐอิสลามเพื่อพิทักษ์ ปกป้องศาสนาอิสลามให้คงอยู่อย่างปกติสุขเช่นเดิม ดังนั้นบรรดาเศาะหาบะฮ์ ได้คัดเลือกผู้ใกล้ชิดกับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ คือ อับูบักร์ อัศคีคิก ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำคนใหม่และได้เรียกตำแหน่งนี้ว่า “เคาะลีฟะฮ์” ซึ่งมีความหมายว่า ผู้สืบทอดหรือตัวแทน ในฐานะที่ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์ ท่านยังเป็นทั้งผู้ปกครองเขตแดนใหม่ของมุสลิมและผู้ปกป้อง ควบคุมศาสนาอิสลาม หลังจากท่านเสียชีวิต ท่านอุมร์ อุษมา และอะลี ได้สืบทอดดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์รวมเป็นที่ท่านตามลำดับซึ่งดำรงไว้ซึ่งตามแบบอย่างท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อย่างครบสมบูรณ์ บรรดา เคาะลีฟะฮ์ดังกล่าวใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและมุ่งเน้นปกครองด้วยความเป็นธรรมที่สุด (บรรจง บินกาชัน, 2542 : 25)

อะฮ์ลุดสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์มีความเห็นว่า ทุกวงศ์ตระกูลมีสิทธิ์ดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ หากมีคุณสมบัติที่ครบสมบูรณ์แบบตามทีอิสลามได้กำหนด มิได้ถูกสงวนเอาไว้เฉพาะวงศ์ตระกูลใดวงศ์ตระกูลหนึ่งหรือชาติพันธุ์ชาติหนึ่งเท่านั้นตามที่กลุ่มชีอะฮ์ได้กล่าวอ้าง โดยเฉพาะวงศ์กษัตริย์ของ ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนี้เลย ข้อเท็จจริงคือเมื่อเคาะลีฟะฮ์ท่านใดเสียชีวิต ตำแหน่งของเขาจะสิ้นสุด ด้วย ประชาชนชาวมุสลิมจะต้องเลือกเคาะลีฟะฮ์คนใหม่มาแทนที่ทุกครั้ง ดังปรากฏเหตุการณ์หลังจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เสียชีวิต ที่เลือกท่านอับูบักร์ อัศคีคิก อุมร์ อุษมาน และอะลี ตามลำดับดังที่กล่าวข้างต้น ในการนั้นอะฮ์ลุดสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์ได้กำหนดคุณสมบัติหรือเงื่อนไขของผู้ที่ประสงค์จะดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์นี้

- 1) การเห็นชอบจากเสียงส่วนใหญ่หรือการลงมติจากบรรดาอะฮ์ลุด วัลอักดุหรือผู้ทรงคุณวุฒิ
- 2) การเสนอรายชื่อจากผู้นำคนก่อน
- 3) การสืบทอดจากวงศ์ตระกูล การแต่งตั้งบุคคลที่เป็นสมาชิกในวงศ์ตระกูลได้เริ่มใน

สมัยของมูอาวีเยฮฺ บิน อับดุลฮาน رضي الله عنه (อับดุลฮานี สะบุคิง, 2547 : 65)

4.3.2 หลักการเชื่อมั่นของชีอะฮฺ อรรอฟีญาฮฺต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ

อะฮฺลุสสุนนะฮฺ วัลญะมาอะฮฺเรียกตำแหน่งผู้นำรัฐอิสลามว่า “เคาะลีฟะฮฺ” แต่กลุ่มชีอะฮฺจะเรียกว่า “อิมาม” หลังการเสียชีวิตของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ พวกเขาปฏิเสธและไม่ยอมรับการเป็นเคาะลีฟะฮฺอรรอชีดีน 3 ท่าน ได้แก่ ท่านอับบักกร อัสคิดคิก อุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ และอุษมาน บิน อัฟฟาน رضي الله عنه (al-Mabarkafuriy, 1353.h. /2 : 108) ซึ่งปรากฏหลังจาก อับดุลลอฮฺ บิน สะบะฮฺโดยอ้างว่ารักและยกย่องวงศาคณาญาติของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ หรืออะฮฺลิลบัยต์ มีความคลั่งไคล้ในตัวท่านอะลี บิน อับฏอลิบ อย่างเกินขอบเขต อ้างว่าท่านอะลีคือผู้ที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้ส่งเสีย (วะศียะฮฺ) ให้เป็นเคาะลีฟะฮฺหลังจากท่านเสียชีวิต นอกจากนั้น ได้ยกสถานภาพของท่านอะลีจากการเป็นมนุษย์ธรรมดาถึงระดับเป็นพระเจ้าอัลลอฮฺ ﷻ กลุ่มชีอะฮฺอัลสะบะอียะฮฺคือกลุ่มชีอะฮฺ อรรอฟีญาฮฺซึ่งนำโดยอับดุลลอฮฺ บิน สะบะฮฺ (al-Shirikly, 1999 : 88) จะเจาะจงตำแหน่งนี้ให้กับท่านอะลี นอกจากนั้น ได้พาดพิงว่าท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้ประกาศต่อสาธารณชนโดยระบุนามของอะลีและกล่าวอ้างว่าบรรดาสะหาบะฮฺส่วนใหญ่หลงผิด เพราะหลังจากที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เสียชีวิต กลุ่มชีอะฮฺ ได้กล่าวว่าพวกเขาเหล่านั้นได้ละเมิดฝ่าฝืน ละทิ้งคำสั่งสอนและไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ที่ท่านได้กำชับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแต่งตั้งอิมามนั้นจำเป็นต้องมาจากวงศ์ตระกูลของท่านเท่านั้น (อัลสะลาฟีย์, มปป : 16,12) หากว่ามีได้มาจากวงศ์ตระกูลของท่าน ถือว่าเป็นความอธรรมที่เกิดขึ้นกับอิมาม และการได้มาตำแหน่งอิมามนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับ การคัดเลือกโดยตามเสียงส่วนใหญ่ และยังมีหลักเชื่อมั่นว่า “การดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำหรืออิมามนั้น มีความสำคัญยิ่งกว่าหลักการอิสลาม 5 ประการ เสียอีก” ส่วนการเชื่อมั่นของกลุ่มชีอะฮฺอรรอฟีญาฮฺต่อหลักการอิสลาม 5 ประการนั้นคือ 1) การดำรงละหมาด 2) การถือศีลอด 3) การชำระชะกาด 4) การประกอบพิธีฮัจญ์ และ 5) การปกครองหรืออัลวิลายะฮฺ (อิบนุ อุมร์, มปป : 11) และหลักการเชื่อมั่นของการได้มาของตำแหน่งอิมามนั้น ต้องมาจากบุคคลเหล่านี้ได้แก่ ก) การได้รับแต่งตั้งจากอัลลอฮฺ ﷻ ข) การได้รับการแต่งตั้งจากพระองค์โดยผ่านท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ค) การได้รับการแต่งตั้งจากพระองค์โดยผ่านอิมาม และง) การได้รับการแต่งตั้งจากพระองค์โดยผ่านการสืบสันตติวงศ์ ส่วนกลุ่มชีอะฮฺอรรอฟีญาฮฺมีหลักเชื่อมั่นและมีทัศนคติต่อบรรดาสะหาบะฮฺ ด้านลบเสมอ คือการใส่ร้าย ป้ายสี สาปแช่ง คูหมิ่น เหยียบขยำน เกินจากนั้น ได้กล่าวว่า เป็นบุคคลหลงทางและทำให้ศาสนาเสื่อมเสีย และกล่าวอ้างว่าบรรดาอิมามของพวกเขาคือผู้ที่มีอะฮฺลุคฺฮุม (ปราศจากความผิด) และยิ่งรู้ถึงสิ่งที่เร้นลับต่าง ๆ โดยกล่าวว่า “บรรดาอิมามคือคลังแห่งความรู้ของอัลลอฮฺ ﷻ เป็นผู้แปลคำสั่งของพระองค์อย่างบริสุทธิ์ มนุษย์ทุกคนถูกบังคับใช้ให้เชื่อฟังต่ออิมามเท่านั้น ห้ามฝ่าฝืนอิมาม บรรดาอิมามสามารถรู้ทั้งมวล ทั้งวัน เวลา เดือนและปี ที่พวกเขาตายและมีชีวิตตามความประสงค์ของพวกเขาเอง บรรดาอิมามมีสถานะที่

สูงส่งแห่งอัลลอฮ์ มีความใกล้ชิดกับบรรดาเราะสูล และมะลาอิกะฮ์ ยังได้อ้างอีกว่า บรรดาอิมามจะดีกว่าบรรดาเราะสูล ของพระองค์ทั้งหมด เว้นแต่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เท่านั้น และยังเชื่อมั่นอีกว่าอิมามนั้นคือผู้บริหารสากลโลกแห่งนี้ ไม่มีบุคคลใดที่สามารถเทียบเคียงกับบรรดาอิมามในการบริหารโลกใบนี้ เหมือนที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงควบคุม (อัลสะละฟี, ม.ป.ป.: 28,35)

4.4 การปฏิรูปการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์

จากการศึกษาเรื่องการปฏิรูปการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์จากอัลกุรอาน อัลหะดีษ หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำเสนอตามลำดับดังนี้

4.4.1 กรอบแนวคิดของการปฏิรูป

ในการจะทราบและเข้าใจถึงการปฏิรูปอย่างครบสมบูรณ์และถูกต้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอขอบเขตการศึกษาและสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

4.4.1.1 ความหมายเชิงภาษาศาสตร์

อิบนุ มัณซุร (Ibn Manzur) ได้นิยามคำว่า إصلاح! มาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับว่า “أصلح يصلح إصلاحاً” หมายถึงการปฏิรูป ซึ่งเป็นคำตรงกันข้ามกับ การสร้างความหายนะและบ่อนทำลายต่างๆ เช่นความเสียหาย ความปั่นป่วน และความรุนแรง เป็นต้น

การปฏิรูปหมายถึงการพัฒนาทางด้านปัจเจกบุคคลและสังคมให้อยู่ในระดับที่เลิศ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสร้างมนุษยชาติ ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ เช่น ด้านศักยภาพ รูปร่างหน้าตา สถานภาพ ศาสนิก และฐานะ เป็นต้น ทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบโดยที่ต้องปฏิรูปศักยภาพของตนให้ดีและก้าวหน้าอย่างยั่งยืน (Ibn Manzūr, nd /4 : 2479)

4.4.1.2 ความหมายเชิงวิชาการ

อิสลามมุ่งเน้นพัฒนาทางด้านปัจเจกชนและสังคม แต่ละคนควรพัฒนาให้สอดคล้องกับศักยภาพหรือความสามารถให้ก้าวยังระดับที่สูงขึ้น อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสร้างมนุษย์ให้มีความแตกต่างกันทางด้านศักยภาพ แต่ละคนมีหน้าที่รับผิดชอบปฏิรูปตามศักยภาพของตนเองให้ดียิ่งขึ้น

การปฏิรูปตามทัศนะอิสลาม หมายถึงการนำมาซึ่งความสมดุล ความปรองดองความยุติธรรม สันติภาพ ความสวยงาม ความเจริญรุ่งเรือง เป็นการปฏิรูปชีวิตมนุษย์ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ ทุกส่วนล้วนมีความจำเป็นทั้งสิ้น มีความสมดุลและสอดคล้องระหว่างกันตามครรลองอิสลามอย่างครอบคลุมและสมบูรณ์แบบ ทุกด้านทั้งทางด้านวัตถุ วัฒนธรรม และการเมือง เป็นต้น หากสังคมใดที่มุ่งเน้นในการปฏิรูปทางด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจอย่างเดียวโดยปราศจากทางด้านจิตวิญญาณ

ญาณและคุณธรรมจริยธรรมส่งผลทำให้ไม่สามารถคงไว้ซึ่งความก้าวหน้าอย่างยั่งยืน และก่อให้เกิดปัญหาและสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆ เช่น ความทุกข์และความลำบากเป็นต้น พื้นฐานสำคัญของการปฏิรูปตามทัศนะอิสลามให้มีความสมดุลนั้น จำเป็นต้องอยู่ในกรอบและขอบเขต ดังนี้

ก) การตัดชียะฮฺ [التزكية] หมายถึงการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ

การตัดชียะฮฺคือการขัดเกลาจิตใจซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนาที่มีประสิทธิผล การพัฒนาให้มีประสิทธิภาพจะไม่เกิดขึ้นจนกว่าการขัดเกลาจิตใจจะมีขึ้นก่อน เปรียบเสมือนขวานที่ทำความสะอาดพื้นดินที่มีวัชพืช มีการใส่ปุ๋ยจากนั้นก็หว่านเมล็ดพันธุ์และรดน้ำในไร่ของเขาเป็นประจำตลอดจนเฝ้าคอยกำจัดหญ้าที่รกและวัชพืชออก ด้วยขั้นตอนเหล่านี้เท่านั้นที่จะทำให้เขาพร้อมที่จะได้รับความมั่งคั่งและเก็บเกี่ยวผลผลิตทั้งหมด ด้วยเหตุนี้อิสลามประสงค์ให้กลุ่มชนต้องจัดการทำบาปและบุคลิกภาพที่ไม่พึงประสงค์ ดังนั้นต้องเสริมสร้างตนเองด้วยน้ำละหมาด การละหมาด การซิกฺรฺ(การรำลึกถึงอัลลอฮฺ) การถือศีลอด และการบริจาค ต้องเก็บเกี่ยวความรู้และเพิ่มพูนความรู้และให้มีการกระทำความดีเกิดขึ้นในครอบครัวและสังคม จากนั้นเราจะได้เห็นการพัฒนาที่ครอบคลุมเป็นประโยชน์และมีคุณภาพทยอยปรากฏเรื่อยๆและมั่นคงยั่งยืน

ข) การดาร์บียะฮฺ [التربيه] หมายถึงการพัฒนาทางด้านคุณธรรมจริยธรรม

การดาร์บียะฮฺหมายถึงการปฏิรูปในด้านบุคลิกภาพแห่งคุณธรรมจริยธรรมและมีระเบียบวินัย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแนบแน่นหรือเรียกว่า “อัตตะอูลิมีหรือการศึกษา” และ“ดาร์บียะฮฺ”ร่วมกัน การศึกษาคือการให้ข้อมูล ความรู้ และทักษะ การนำมาใช้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นสิ่งจำเป็นในการเสริมคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรมที่สว่างงาม เด็กที่อายุยังน้อย พ่อแม่จะต้องแสดงแบบอย่างที่ดี ให้ความสนใจในการคบเพื่อน และการคบค้าสมาคมรวมทั้งการศึกษาศาสนา กลุ่มชนทุกระดับและทุกสถานภาพ จำเป็นต้องมีการดาร์บียะฮฺอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยผ่าน หลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ที่พิเศษเฉพาะ นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการทบทวนและติดตาม เพื่อจะเดินตามทางแห่งคุณค่าและคุณธรรม

ค) การตันมียะฮฺ [التنميه] หมายถึงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

การตันมียะฮฺ หมายถึงการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีความพิถีพิถันและความประณีตเสมือนการดูแลต้นไม้ การปฏิรูปในแบบอิสลามไม่สามารถเพิกเฉยต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีสัมพันธ์กับสภาพสังคมในสังคมใดสังคมหนึ่งการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจคือการพัฒนาและการปฏิรูปแหล่งทรัพยากร การจัดการความยากจน การพึ่งพาตนเอง การค้าเสรี และการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าในสังคม การปฏิรูปทางสังคมหมายถึงการพัฒนาทางด้านสถาบันครอบครัวให้มีความผาสุก ความหวังใยในเพื่อนบ้าน และสังคมที่เกื้อกูลให้มีความช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นสังคมที่ประชาชนมีความหลากหลาย พหุวัฒนธรรม ตลอดจนมีเผ่าพันธุ์และเชื้อชาติ

ที่แตกต่างกันให้ดำรงอยู่ด้วยความสันติและความเกื้อกูลกัน รวมถึงการปฏิรูปทางการเมืองซึ่งเป็นจุดสูงสุดในการปฏิรูปทั้งหมด หมายถึงการพัฒนาสังคมแห่งกฎหมายและระบบระเบียบ ความเสมอภาค การปรึกษาหารือและความร่วมมือกัน

ง) การตัฎวีรุ [التطوير] หมายถึงการพัฒนาทางการศึกษาและวัฒนธรรม

การปฏิรูปทางการศึกษาและวัฒนธรรม เป็นการบ่งบอกถึงการขับเคลื่อนจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง อัลลอฮ์กล่าวในอัล กุรอานว่า พระองค์ทรงสร้างพวกเราเป็นลำดับขั้นตอน การปฏิรูปก็เช่นเดียวกันจะเกิดอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ต้องมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่ดีกว่า สังคมภายใต้การปฏิรูปแบบอิสลามจะต้องเติบโตภายใต้การศึกษาและวัฒนธรรมของตัวเอง ระดับทางสติปัญญาจะต้องสูงขึ้น ผู้คนจะต้องเข้าไปสำรวจโลกอันน่ามหัศจรรย์ของอัลลอฮ์ด้านธรรมชาติและด้านวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นรูปแบบทางวัฒนธรรมจะต้องเปลี่ยนไป อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาทางสติปัญญาและคุณธรรมของสังคม การตะเกาวัรุรหมายถึงภาระกิจของวันนี้จะต้องดีกว่าเมื่อวาน และวันพรุ่งนี้จะต้องดีกว่าวันนี้

จ) การตะก้อดคุม [التقدم] หมายถึงการพัฒนาทางอารยธรรม

การปฏิรูปทางด้านอารยธรรม หมายถึงการเจริญและการพัฒนาทางด้านอารยธรรม เช่นเดียวกับคำว่า “ตะเกาวัรุร” ตะก้อดคุมจะเกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเหมือนกัน เพียงแต่มันเป็นการปฏิรูปสังคมโดยรวม การปฏิรูปปัจเจกชนหรือการปฏิรูปเพียงบางส่วนหรือเฉพาะชนชั้นสูงจะไม่น่าให้เกิดการปฏิรูปทางอารยธรรมอย่างแท้จริง มันจะต้องมีความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาของสังคมโดยทั่วไป สิ่งนี้ควรเป็นเป้าหมายของความพยายามในการพัฒนาสถานที่ต่างๆ ในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การพัฒนามัสยิด โรงเรียน มหาวิทยาลัย ตลาดร้านค้า โรงงาน ธนาคาร บริษัทลงทุน ศาล ตุลาการ รัฐบาล ตำรวจ กองทัพ เป็นต้น อันนำไปสู่การปฏิรูปทางอารยธรรมที่กว้างขวางผู้นำครอบครัวในบ้าน อิมามในมัสยิด ครูที่โรงเรียน นักธุรกิจในตลาดลงทุน คนงานในโรงงาน ผู้พิพากษาในศาล ตำรวจที่อยู่ในเมือง ทหารที่อยู่ในกองทัพ นายกเทศมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้นำประเทศแต่ละคนล้วนแล้วมีภาระรับผิดชอบในการปฏิรูปทางอารยธรรม การปฏิรูปจำเป็นต้องมีความอดทนอย่างแรงกล้าในการต่อสู้กับความอยุติธรรม สิ่งชั่วร้ายและการฉ้อฉล ซึ่งมีลักษณะของการสร้างสรรค์เพื่อจะนำมาซึ่งศีลธรรมและความเป็นอยู่ที่ดีแก่ทุกคน ภารกิจของการปฏิรูปทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยรวมนั้นจะต้องมีการจัดระบบทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้มีประสิทธิภาพ (มุขซัหมิล คิดคิกี, 2551 : สืบค้นจาก <http://muslimtsu.com/2008> , สืบค้นเมื่อ 11 ธค. 2551)

ท่านอับ นุคัยมียะฮฺได้นิยามการปฏิรูปว่า “การปฏิรูปหมายถึง การบริหารกิจการงานต่าง ๆ บนโลกคุณาโดยใช้กฎหมายทางศาสนาเป็นบรรทัดฐาน กิจการงานเหล่านั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (Ibn Taimiyah, 1425.h/2004 : 41) ดังนี้

- 1) การดำรงแจกจ่ายหรือแบ่งทรัพย์สินให้กับกลุ่มชนผู้มีสิทธิ์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม
- 2) การดำรงลงโทษต่อผู้ที่ฝ่าฝืนและละเมิดต่อกฎชะรีอะฮฺอย่างยุติธรรม

ท่านใดที่ไม่ละเมิดหรือฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของอัลลอฮฺ ﷻ ก็จงปฏิรูปหรือทำให้ดีอยู่บนบรรทัดฐานของศาสนาอย่างเคร่งครัด และกิจการงานของเขา ด้วยเหตุนี้ท่านอุมัรฺ บิน อัลค็อฎฏ็อบ ได้กล่าวว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยกล่าวว่า

{ إِنَّمَا بُعِثْتُ عَمَّا لِيكُمْ : لِيَعْلَمُوا كِتَابَ رَبِّكُمْ ،
وَسُنَّةَ نَبِيِّكُمْ ، وَيَقْسِمُوا فِئْتَهُمْ }

(مسلم : 567)

ความว่า “ แท้จริงข้าได้ส่งบรรดาเจ้าน้ำที่ของข้าให้แก่พวกเจ้านั้นเพื่อสั่งสอนคัมภีร์ของพระเจ้าแก่พวกเจ้าและสุนนะฮฺของนบีและแบ่งทรัพย์สินฟัยฮ์แก่ พวกเจ้า”

(Muslim : 567)

วิทยากร เชียงกูลได้นิยามและอธิบายว่า การปฏิรูปการเมือง หมายถึง การผ่าตัดปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจัดองค์กรทางการเมือง และเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง เพื่อให้การพัฒนาทางการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยชนิดที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีบทบาทได้มากขึ้น อย่างเป็นธรรม มีประสิทธิภาพ มีวุฒิภาวะในการที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ได้อย่างสันติวิธี การปฏิรูปการเมืองมีเป้าหมายที่จะทำให้โครงสร้างการจัดองค์กรทางการเมืองแบบใหม่ สามารถมีบทบาทในการพัฒนาประเทศเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในระยะยาวได้มากกว่าที่แล่วมาซึ่งจะไปเพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยในระยะสั้นเท่านั้น (วิทยากร เชียงกูล, 2540 : 152)

จากการนิยามการปฏิรูปของนักวิชาการทั้งมุสลิมและมิใช่มุสลิม ผู้วิจัยพบว่าต่างก็มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือพัฒนาให้มีคุณภาพอย่างดีเยี่ยมโดยมีแบบแผนที่ชัดเจน อิสลามมุ่งเน้นผลักดันให้ประชาชนชาวมุสลิมปฏิรูปทุกด้านให้ครบสมบูรณ์ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเลิศ สอดคล้องกับท่านนบี

⁴ ฟัยฮ์หมายถึง ฟัยฮ์หมายถึง ทรัพย์สินที่ยึดมาได้จากข้าศึกต่างศาสนิกที่แตกทัพก่อนการสงคราม

มุฮัมมัด ﷺ ได้สรุปความว่า“ ศาสนาอิสลามนั้นสูงส่ง ไม่มีศาสนาอื่นที่สูงเหนือกว่า” (Dar al-Qutniy : 395) ตราบใดมุสลิมปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามอย่างครบสมบูรณ์และเคร่งครัด แน่แน่นอนเขาจะได้รับผลประโยชน์ที่ดีเยี่ยม นั่นคือความหมายของการปฏิรูป ส่วนปัญหาเรื่องศาสนาที่เป็นปลีกย่อยที่มีได้กำหนดในอัลกุรอานและอัลหะดีษนั้น นักวินิจัยสามารถวินิจัยหรืออิจญ์ติฮาดโดยตามกระบวนการเงื่อนไขและขอบเขตที่ถูกกำหนด นั่นบ่งชี้ว่า อิสลามสามารถใช้ได้ทุกยุค ทุกสถานที่และทุกสถานการณ์ แต่อิสลามห้ามมิให้ปฏิรูปด้านหลักการที่เกี่ยวข้องกับหลักการศรัทธามั่นและบทบัญญัติอิสลามที่ถูกกำหนดในอัลกุรอาน และอัลบะหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งเราไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนา เนื่องจากมันครบสมบูรณ์แล้ว ซึ่งมวลมนุษย์มีความสามารถที่ถูกจำกัด ความสมบูรณ์แบบและวิทย์ปัญญาของมันอัลลอฮฺ ﷻ เท่านั้นที่ทรงรอบรู้อิ่ง

4.5 ระบอบการปกครองทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮฺ

การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮฺจากสมัยคุละฟาอ์รอชิดีนที่เคยใช้ระบอบชูรอ กลับกลายเป็นการใช้ระบอบกษัตริย์ในรัชสมัยของราชวงศ์อุมัยยะฮฺ โดยตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ ได้มาจากอำนาจที่เด็ดขาดจากวงศ์ตระกูล ซึ่งประชาชนทั่วไปไม่มีสิทธิ์และไม่สามารถดำรงตำแหน่งนี้ ถึงแม้ว่ามีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมก็ตาม แต่มีหน้าที่เชื่อฟัง จงรักภักดีและปฏิบัติตามผู้ปกครองเท่านั้น ถึงแม้ในท่ามกลางความขัดแย้งทางด้านการบริหารการปกครองก็ตาม ท่านมูอาวิยะฮฺ บิน อับดุลมุฮัมมัด ﷺ ท่านเป็นคนแรกที่ใช้ระบอบรัชทายาท หรือ สืบสันตติวงศ์ ที่ได้แต่งตั้งยะซีดบุตรชายดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺสืบต่อจากท่าน ๆ ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงประจำแคว้นยามหลายสมัย อันเป็นเหตุที่ทำให้ท่านมีประสบการณ์ และได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของอาณาจักรโรมันตะวันออกและเปอร์เซีย ที่ทำให้ท่านได้เลียนแบบแนวคิดดังกล่าว มาใช้ในการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺในรัฐอิสลาม โดยเริ่มในรัชสมัยการปกครองของท่านและบรรดาเคาะลีฟะฮฺหลังจากนั้นได้เลียนแบบและคล้อยตาม (Hasan, 1966 : 437)

4.5.1 ระบอบการบริหารจัดการทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮฺ

ราชวงศ์อุมัยยะฮฺมุ่งมั่นปฏิรูประบอบการปกครองรัฐอิสลามให้สอดคล้องกับยุคและสถานภาพพื้นที่โดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ทันสมัย ดังนี้

4.5.1.1 การบริหารจัดการพื้นที่

ราชวงศ์อุมัยยะฮฺมุ่งมั่นในการบริหารจัดการขอบเขตพื้นที่ให้สอดคล้องกับการขยายตัวของรัฐโดยแบ่งแคว้นออกเป็น 6 แห่งแต่ละแคว้นประกอบด้วยเมืองต่างๆ ดังนี้

- 1) แคว้นทิวาซประกอบด้วยเมืองมะดีนะฮ์ มัคกะฮ์ อักกูอิฟและเยเมนข้าหลวงมักจะพักอาศัยอยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ เคาะลีฟะฮ์จะแต่งตั้งผู้นำของแต่ละพื้นที่
- 2) แคว้นอิรัก ประกอบด้วยเมืองกูฟะฮ์ บัศเราะฮ์และเคาะรอซาน ข้าหลวงจะพักอาศัยอยู่ในเมืองกูฟะฮ์
- 3) แคว้นอัลญะซีเราะฮ์และอรรมาเนียประกอบด้วยเมืองมุศอลและอะซรับิญา เป็นต้น
- 4) แคว้นชามประกอบด้วย 5 เมืองคือปาเลสไตน์จอร์แดน ดามัสกัส หิมัสและกอนสตัน
- 5) แคว้นอียิปต์ประกอบด้วยเมืองอียิปต์และแอฟริกาเฉียงเหนือ
- 6) ประเทศอันดาลุสหรือประเทศสเปนปัจจุบันหลังจากพิชิต(al-Khudariy,1420.h/2000/ 2 : 400)

4.5.1.2 การบริหารองค์คณะผู้บริหารราชการแผ่นดิน

ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ใช้ทฤษฎีการแต่งตั้งองค์คณะผู้บริหารราชการแผ่นดินด้วยระบบอบต่างๆ ซึ่งบางระบบได้เลียนแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาคุละฟาอ์อรรอชีดีนในยุคต้น ﷺ ดังนี้

1) ระบบอบอัลวะซาระฮ์ คำว่า “อัลวะซาระฮ์” (al-wazarah) มาจากคำอัล อลฺวิซฺร หมายถึง ภาระที่หนัก ผู้ที่ได้รับตำแหน่งนี้เรียกว่า วะซีร หมายถึง ผู้ช่วยเคาะลีฟะฮ์ หรือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายทำหน้าที่รับผิดชอบที่หนักในการดำเนินกิจการทุกประเภทของรัฐอิสลามแทนเคาะลีฟะฮ์ (Ibn Tabātibā, 1345.h/1927 : 137) ตำแหน่งวะซีรได้ปรากฏอย่างชัดเจนในรัชสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ หลังจากการเปลี่ยนจากระบบคิลาฟะฮ์กลายเป็นระบบกษัตริย์หรือราชวงศ์ โดยที่เคาะลีฟะฮ์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดที่จะกำหนดขอบเขต แสดงความคิดเห็นทางด้านการบริหารจัดการงานของรัฐ ทั้งงานทั่วไปและงานเฉพาะ ดังนั้นเคาะลีฟะฮ์จำเป็นต้องคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเพียงพอในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น มีความฉลาดปราดเปรื่อง ใกล้เคียง และเสียสละสูงแต่บางครั้งตำแหน่งนี้ ถูกเรียกว่ากาติบขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละบุคคล เช่น ซิยาดี บิน อะบิฮิ (Ziyad bin Abih) ถูกเรียกว่า วะซีร ในสมัยการปกครองของมูอาวียะฮ์ เช่นเดียวกันในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก ก็อรุหุ บิน ซันบาอฺ อัลญะฮามียฺ (Ruh bin Zamba' al-Juzāmiy) ส่วนอับดุลหะมิด (‘Abd al- Hamid) ซึ่งเรียกว่ากาติบในสมัยการปกครองของอัลวะลีด (al-Ashāmiy,1997 : 219) จะเห็นได้ว่าบรรดวะซีรทั้งหมด ต่างก็อยู่เคียงข้างบรรดาเคาะลีฟะฮ์ ต่างก็มีบทบาทในการสร้างคุณประโยชน์ ความเจริญก้าวหน้า พัฒนาทางด้านการเมืองการปกครองรัฐในรัชสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ถึงแม้ได้ถูกเรียกชื่อตำแหน่ง วะซาระฮ์ ในบางครั้งก็ตาม’ (Hasan, 1964 /1: 440-441 ; Al-Qāsīmiy,1990 : 420)

2) ระเบอบอัลหิญาบะฮฺ (al-hijābah) ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สูงส่งในรัชสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮฺ เป็นผู้รักษาความปลอดภัยของเคาะลีฟะฮฺ มีหน้าที่เปิดและปิดประตูในช่วงเวลาที่ถูกกำหนด มีอำนาจที่จะอนุญาตหรือห้ามผู้คนจะเข้าพบกับเคาะลีฟะฮฺ สาเหตุที่กำหนดตำแหน่งอัลหิญาบะฮฺ เนื่องจากเหตุการณ์ฆาตกรรมเคาะลีฟะฮฺอะดี บิน อับดุลิบบ เพื่อป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ซ้ำรอย ราชวงศ์อุมัยยะฮฺจึงได้กำหนดตำแหน่งอัลหิญาบะฮฺ เพื่อสอดส่องและปกป้องรักษาความปลอดภัยหน้าประตูของราชวัง (Ibn Khaldūn, 1274 : 206)

3) ระเบอบอัลอิมาระฮฺ (al-Imārah) ความหมายตามหลักภาษา คือ ตำแหน่งของอามิร คือ ทุกดินแดนมีอามิรเป็นผู้ปกครอง อำนาจการปกครองหรือตำแหน่งหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในการบริหารเขตการปกครองหรือส่วนหนึ่งส่วนในการปกครองเขตนั้น และปัจจุบันใช้เรียกตำแหน่งนี้ว่าสำนักผู้ว่าประจำเขตว่า “ อะมิร ” (al-Qāsimiy , 1997: 526) ในรัชสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮฺตำแหน่งผู้ทำหน้าที่การปกครองแคว้นจากที่เคยเรียกว่า อะมิร ได้เปลี่ยนกลายเป็น วาเลีย หรือข้าหลวง ซึ่งมีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง มีหน้าที่ในการเก็บภาษี และผู้พิพากษา ระเบอบการบริหารจัดการในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮฺ มีความเรียบง่ายเนื่องจากหน้าที่การงานของอะมิรมีไม่มากเท่ากับสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮฺ (Subhiy, 2001 : 310)

4.5.1.3 การบริหารจัดการระบบตีวานหรือกรม

ระเบอบการบริหารจัดการราชการแผ่นดินของราชวงศ์อุมัยยะฮฺโดยใช้ตีวานแปลว่ากรม คำว่า “ ตีวาน ” เป็นคำมาจากภาษาเปอร์เซีย หมายถึง สถานที่บันทึกหรือจัดเก็บเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารราชการแผ่นดินของรัฐอิสลามอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เปรียบเสมือนกระทรวงต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน (Hāfiz, 1996 : 256) จัดตั้งโดยอุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ ส่วนเคาะลีฟะฮฺหลังจากนั้น ได้พัฒนาเรื่อย ๆ และราชวงศ์อุมัยยะฮฺ มุ่งมั่นขับเคลื่อนพัฒนาให้สอดคล้องกับการขยายตัวของรัฐอิสลาม บรรดาเคาะลีฟะฮฺหลังจากนั้นต่างก็ได้เพิ่มเติม เพิ่มเติมตีวานให้มีจำนวนมากขึ้น ตีวานที่สำคัญ ๆ ของการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยนี้มี 4 ประเภทดังนี้ (al-Māwardiy, 1996: 307)

1) ตีวานอัลคอรอญ์ (al-Kharaj) หรือกรมสรรพากร เป็นกรมที่สำคัญอย่างยิ่งในสมัยนี้ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมดูแลจัดเก็บภาษีที่ดินของรัฐที่มุสลิมได้ทำการพิชิตตามพันธะสัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่บังคับใช้ ถึงแม้ผู้ถือกรรมสิทธิ์เข้ารับอิสลามหรือผู้คนที่อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐอิสลาม (‘Al iy, nd : 39)

2) ตีวานฮัรรอฮาอีล (al-Rasai'il) หรือ กรมจดหมายเหตุ ทำหน้าที่ในการบันทึกหรือเขียนสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร การเมืองและเศรษฐกิจจากเคาะลีฟะฮฺไปยังหัวเมืองหรือสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนั้นยังคอยบันทึกเอกสารและหนังสือเข้าออกของรัฐอิสลามอีกด้วย (Subhiy, 2001: 314)

3) คิวานอัลมุสตะฆอลลาต วัล อัลอีรอดาต (al-Mustaghallat wa al-'Iradat) เป็นสถานที่เฉพาะเก็บรวบรวมทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของรัฐมีหน้าที่แสวงหาทรัพย์สินสมบัติ และรายได้ให้เข้าคลังของรัฐ (al-Māwardiy, 1996 : 307)

4) คิวานอัลเคาะตัม (Dīwān al- Khātām) หรือกรมสารบรรณ เป็นคิวานที่สำคัญ ซึ่งจัดตั้งโดยมุอาวีเยซุ บิน อับดุลฟัยยาน رضي الله عنه มีหน้าที่ในการตรวจสอบ รับรอง และคุ้มครองเอกสาร จดหมาย หนังสือราชการต่าง ๆ ก่อนการใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ (Abū Khalīl, 1987 :195) มีการบันทึกเป็นภาษาโรมันในแคว้นชาม ภาษาเปอร์เซียในแคว้นแถบเปอร์เซียและอิรัก นอกจากนั้นยังตรวจสอบเอกสารเข้ารัฐ และมีหน้าที่ราชสัญญากรณ์ ปดณีก ของหนังสือราชการต่างๆ ด้วยน้ำเทียนสีแดง ผูกเชือกอย่างแน่นหนาเพื่อป้องกันจดหมายถูกเปิดก่อนถึงมือผู้รับ การราชสัญญากรณ์ทางราชการนั้น มีการใช้ตั้งแต่สมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ซึ่งทำมาจากเงินที่แกะสลักเขียนบนว่า “มุหัมมัด เราะฮูตุลลอฮุ” เมื่อท่านมีความประสงค์จะส่งหนังสือไปยังกษัตริย์เฮรุคลุส แห่งโรมัน ท่านก็ประทับตราขึ้น เนื่องจากคนที่มีเชื้อชาวอาหรับ (‘Ajām) ไม่ยอมอ่านหนังสือที่ไม่มีการประทับตรา การราชสัญญากรณ์มีการใช้จนถึงสมัยของอุมมาน บิน อัฟฟาน رضي الله عنه หลังจากนั้นไม่นานราชสัญญากรณ์นั้น ตกลงในบ่อน้ำอะริส ท่านอุมมาน ก็จัดทำใหม่ และมีการพัฒนาเรื่อยๆมาเป็นราชสัญญากรณ์ของราชการแผ่นดินของรัฐอิสลามทั่วโลก มาจนถึงปัจจุบัน (Hasan, 1964/1 : 444-448) ซึ่งคิวาน 4 ประเภทดังกล่าว มีความสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐอิสลาม (Abu Khalil, 1987 : 195)

ส่วนคิวานสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาตอบสนองสิทธิหรือเป็นหน่วยงานที่ให้อนุเคราะห์ในการให้บริการแก่ประชาชนมีดังนี้

1) คิวานค่าครองชีพ (al-Nafaqat) เป็นกรมที่ทำการบันทึกและแจกแจงรายจ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกองทัพทหารทุกระดับชั้น เช่นชุดการแต่งกาย รวมทั้งรายจ่ายของรัฐอิสลาม

2) คิวานกุศลทาน (al-Sadaqat) ทำหน้าที่ในการสรรหาและแจกจ่ายทรัพย์สินให้กับผู้ที่สมควรได้รับสิทธิพิเศษ โดยเฉพาะ 8 กลุ่มที่บัญญัติไว้ในอัลกุอาน ได้แก่ 1) ผู้ที่ยากจน 2) ผู้ที่ขัดสน 3) เจ้าหนี้ที่รวบรวมชะกาต 4) บรรดาผู้ที่หัวใจพวกเขาสนิทสนม หรือมุสลิมใหม่ 5) การไถ่ทาส 6) ผู้ที่หนี้สินส่วนตัว 7) ผู้ที่ทำงานในหนทางของอัลลอฮุ และ 8) ผู้ที่อยู่ในช่วงระหว่างการเดินทาง (Hasan, 1964 : 448) ดังที่พระองค์ ได้ตรัสว่า

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمَلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ فُلُوقِهِمْ
وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

(التوبة : 60)

ความว่า “แท้จริงทานทั้งหลายนั้น สำหรับบรรดาผู้ที่ยากจน และบรรดาผู้ที่ยัดยัด และบรรดาเจ้าหน้าที่ ในการรวบรวมมันและบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาสนิทสนมและในการไถ่ทาสและบรรดาผู้ที่หนี้สินล้นตัวและในทางของอัลลอฮ์ และผู้ที่อยู่ในระหว่างเดินทาง ทั้งนี้ เป็นบัญญัติอันจำเป็นซึ่งมาจากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ”

(อัตเตาบะฮ์ 60)

รายได้ของรัฐสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ส่วนใหญ่จะมาจากแหล่งเดียวกันกับสมัยคุละฟะฮ์ อรรอซิดีน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 1) อัลเคาะร้อจญ์ (al-Kharaj) หมายถึง ภาษีที่ดิน ภาษีรายหัวของอะฮ์ลุลกิตาบ⁵ และภาษีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) อัลอุชूर (al-'Ushur) หมายถึงการค้าของชาวต่างศาสนาที่มาจาก ต่างประเทศ เข้ามายังรัฐอิสลามหรือชาวมุสลิม ค้าขายในประเทศคนต่างศาสนาโดยมิได้มีพันธสัญญามาก่อน สินค้าสำคัญได้แก่ ข้าวสาลี ผ้า มะกอก อินทผลัม พรม เครื่องแก้ว และกระดาษ เป็นต้น
- 3) อัซซะกาต (al-Zakāt) จาก 4 ประเภทด้วยกันได้แก่ ก) สัตว์เลี้ยง เช่น วัว อูฐและแพะ เป็นต้น ข) ผลไม้ ค) เงิน ทอง และ ค) อรริกาซ หรือสินแร่
- 4) ญิซยะฮ์หมายถึงภาษีรัชชูปการ เก็บจากชาวต่างศาสนาที่อาศัยอยู่ในประเทศมุสลิม
- 5) อัลฟัยฮ์ (al-Fay' i) ทรัพย์สินที่ชาวมุสลิมได้รับจากชาวมุชริกุน⁶ ในสงครามโดยที่ไม่เกิดการปะทะกัน
- 6) อัลฆอนิมะฮ์ (al-Ghanimah) หมายถึงทรัพย์สินที่ได้รับจากการชัยชนะสงคราม (Abū Khalīl, 1987 : 197)

4.6 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นปฏิรูปการเมืองการปกครอง

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้รับตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ซึ่งมีความแตกต่างกันกับการได้รับตำแหน่งของมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟัยฮ์ กล่าวคือท่านมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟัยฮ์ได้รับ

⁵ อะฮ์ลุลกิตาบหมายถึงกลุ่มที่รับคัมภีร์จากอัลลอฮ์ ได้ชาวยิวและชาวคริสต์

⁶ ชาวมุชริกุนหมายถึง ชาวต่างศาสนาที่เคารพบูชาเจ็ดและศรัทธาต่อเดาฮีดอรรูปบิยะฮ์ของอัลลอฮ์ ซึ่งปรากฏในสมัยท่านบี

ตำแหน่งหลังจากท่านหะสัน บิน อะลี บิน อบีฏอลิบ رضي الله عنه ยอมปรองดอง สละตำแหน่งและมอบให้ท่าน โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อมุ่งหวังความเห็นชอบจากอัลลอฮ์ ﷻ รุ่งลงมาเพื่อปกป้องรักษาความสงบสุขของประชาชนชาวมุสลิมที่จะนำไปสู่การนองเลือด ส่วนเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้รับการแต่งตั้งเป็นเคาะลีฟะฮ์ตั้งในสมัยบิดายังมีชีวิต มีอำนาจในแคว้นชามและอียิปต์เท่านั้น ส่วนแคว้นอื่นๆ นอกจากนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยร หลังจากนั้น 7 ปีท่านประสบผลสำเร็จในการปราบปรามเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยรภายใต้การนำของแม่ทัพ หัจญญาญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟี๋ ส่งผลทำให้ท่านมีอำนาจในการปกครองอาณาเขตกว้างขวางมากและเอื้อต่อการปฏิรูปรัฐอิสลามได้อย่างครบสมบูรณ์ อันนำไปสู่ความสงบสุขของบ้านเมือง (Ibn Kathir, 1408.h/1988/9 : 66) โดยที่ท่านมุ่งมั่น ขับเคลื่อนในการปฏิรูป ปรับปรุง บำบัดทุกข์ บำรุงสุขประชาชน สร้างความเจริญก้าวหน้าตามแผนยุทธศาสตร์ และกำหนดนโยบายที่สำคัญๆ อย่างเป็นระเบียบระบบและเป็นรูปธรรมด้วยกลยุทธ์หรือแนวคิดต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการขยายตัวของรัฐมีดังนี้ (Shākir, 1405.h/1985/2 : 196)

4.6.1 การกำหนดนโยบายการเมืองการปกครอง

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการปกครองโดยใช้ระบอบใหม่ที่แตกต่างกับนโยบายของอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด رضي الله عنه ซึ่งเป็นที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการขยายตัวของรัฐ ประชาชนมีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาและมีพหุทางด้านวัฒนธรรม โดยที่ท่านมุ่งเน้นกำหนดกลยุทธ์ด้านนโยบายการเมืองการปกครองรัฐอิสลามอย่างเป็นระเบียบระบบดังนี้ (al-'Aysh, 1419.h/1988 : 235)

4.6.1.1 การประชุมและการปรึกษาหารือ

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้ใช้กลยุทธ์การประชุมหารือทุกประการที่ท่านจะดำเนินงานของรัฐ ท่านมั่นใจและกล่าวเสมอว่า การประชุมนั้นเป็นกุญแจสำคัญของความสำเร็จ (Ibn Taābātībā, 1345.h : 126) ครั้งหนึ่งท่านได้ปรึกษาหารือกับบรรดามิตรสหาย ในการเดินทางไปเจรจาและไกล่เกลี่ยกับท่านมุศอับ บิน ซุบัยรแห่งแคว้นอิรัก (al-Balāzurīy, 1989/5 : 335) นอกจากนั้นท่านได้ปรึกษาหารือกับท่านรุห์ บิน ซันบอ์และบรรดามิตรสหาย ในการแต่งตั้งอัยษะอูบัยด์ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษา (กอฎี) แห่งเมืองบัสเราะฮ์ (al-'Ānīy, 1968 : 94) ส่วนที่ปรึกษาอาวุโสสำคัญของท่านได้แก่ท่านรอบีอะฮ์ อัลญุรซีย์ และท่านรุห์ บิน ซันบอ์ เป็นต้น ท่านได้ปรึกษาและประชุมกับบรรดาที่ปรึกษาและผู้คนที่ท่านประสงค์ หากกิจการที่ท่านไม่เห็นชอบ ท่านก็ไม่ปฏิบัติตาม ครั้งหนึ่งท่านได้ปรึกษาหารือกับท่านยะหยา บิน อัลหะกัม ท่านไม่เห็นชอบและได้กล่าวว่า “ ท่านใดที่ประสงค์ที่คนจะถูกต้อง จงหลีกเลี่ยงจากทัศนคติของยะหยา บิน อัลหะกัมเถิด” (al- Balāzurīy, 1989/5 : 335)

ท่านมักจะตระหนักระบอบชูรอเป็นบรรทัดฐานทุกประการในการบริหารการจัดการรัฐอิสลามตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อยๆ จนถึงเรื่องใหญ่ ๆ ท่านจะกล่าวเสมอว่า “ ผลของการตัดสินใจผ่านการทำชูรอนั้นเป็นเราะหฺมะฮฺและกุญแจไขสำคัญของความบะรอกะฮฺและปะสบบผลสำเร็จ” ท่านได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน 2 อายะฮฺว่า

﴿ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾

(الشورى : 38)

ความว่า “ และกิจการของพวกเขา (หมายถึงเรื่องส่วนรวม) มีกาปรึกษาหารือระหว่างพวกเขาและเขาปรึกษาสิ่งที่เราได้ให้เครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา”

(อชชฺรอ 38)

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿ فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

(ال عمران : 159)

ความว่า “ดั่งนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขอภัยให้แก่พวกเขาด้วยและจงปรึกษารื้อกับพวกเขาในกิจการทั้งหลายครั้งเมื่อเจ้าตัดสินใจเด็ดขาดแล้วเจ้าก็มอบการทั้งหลายครั้งเมื่อเจ้าตัดสินใจเด็ดขาดแล้วเจ้าก็มอบมา(การงานนั้น)แต่อัลลอฮฺเถิดแท้จริงอัลลอฮฺทรงรักบรรดาผู้มี จิตมอบหมาย(ต่อพระองค์)”

(อาลาอิมรอน : 159)

เคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวานให้ความสำคัญกับบรรดาอุละมาฮฺ ซึ่งแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาและคณะกรรมการในการดำเนินการสภาชูรอขององค์คณะผู้บริหารรัฐอิสลาม เนื่องจากท่านมองว่าพวกเขามีความยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ﷻ สูง มักจะดำเนินงานบนบรรทัดฐานบทบัญญัติอิสลาม สติปัญญาเฉียบแหลม มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล ทันทโลก อุละมาฮฺบ้างท่านได้รับตำแหน่งเป็นองค์คณะผู้บริหาร ได้แก่ สาลิม บิน อับดุลลอฮฺ มุหัมมัด บิน กะอับ อัลกูร็อยซีฮฺ และเราะญาอฺ บิน หะยาซ อัลกันดีฮฺ เป็นต้น (al-Qahtāniy, 1418, h : 285)

4.6.1.2 ตระหนักและให้ความสำคัญกับประชาชนชาวแคว้นชาม

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานตระหนักและให้ความสำคัญต่อประชาชนชาวแคว้นชามเนื่องจากพวกเขามีความบริสุทธิ์ใจกับท่านเป็นอย่างยิ่ง ท่านเคยอ่านคุฎบะฮ์ต่อสาธารณชนขึ้นชมและยกย่องชาวแคว้นชามว่า “โอ้ชาวแคว้นชาม! แท้จริงข้ากับพวกเจ้าเสมือนอูฐตัวผู้ที่มุงมันคอยปกป้องดูแลลูกของมันให้ห่างไกลจากการถูกล้างอันตรายต่าง ๆ คือก้อนหิน น้ำฝน สิ่งที่หลอกลวงต่าง ๆ และการถูกกัดโดยสุนัขป่า โอ้ชาวแคว้นชาม! พวกเจ้าเปรียบเสมือนเสื้อที่ปกคลุมข้า พวกเจ้าต้องอยู่ในสภาพที่เตรียมพร้อมเสมอที่คอยรับผลประโยชน์จากรัฐ พวกเจ้ามีพฤติกรรมเช่นนั้น เป็นที่ถูกต้องแล้ว เนื่องจากราชวงศ์อุมัยยะฮ์ทั้งปวงได้รับการปกป้อง และการดูแลจากกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ และบรรดาทหารของชาวแคว้นชาม ส่งผลทำให้ราชวงศ์อุมัยยะฮ์สามารถปกครองรัฐอิสลามอย่างดียิ่งมันคงและคงอยู่ได้จนถึงบัดนี้” (al-Tartūsiy, 1289.h/1872 : 118)

4.6.1.3 ตระหนักความเหมาะสมกับสถานภาพและพื้นที่ในการดำรงตำแหน่ง

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานตระหนักและให้ความสำคัญต่อสถานภาพความเหมาะสมของบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งหน้าที่ ในการบริหารจัดการราชการแผ่นดินในรัฐอิสลาม ท่านมักจะคัดเลือกบรรดามิตรสหายของท่านที่จะมอบหมายหน้าที่ และภาระงานต่าง ๆ เช่น ผู้ที่จะดำรงตำแหน่ง เป็นผู้ว่าการแห่งเมืองบัศเราะฮ์ กล่าวคือ เมื่อปีฮ.ศ.72 ตรงกับ ค.ศ. 651 ท่านได้ส่งหนังสือตอบหนังสือของเคาะลีฟะฮ์ บิน อับดุลลอฮ์ ที่ได้ส่งมายังท่านก่อนหน้านั้น สรุปความว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเกลียดชังต่อการทำงานของเจ้า ที่ส่งอาหรับชนบทชาวเมืองมักกะฮ์ไปทำสงคราม ที่เจ้าปล่อยท่านมะฮ์ลัษที่อยู่กับเจ้าให้ทำหน้าที่เรียกเก็บและรวบรวมภาษีทั้ง ๆ เขา (มะฮ์ลัษ) เป็นผู้นำที่มีความโอบอ้อมอารี มีวิสัยทัศน์ กล่าวหาญ มีประสบการณ์ ใหว่พริบและสามารถบริหารจัดการบ้านเมืองได้อย่างดี นอกจากนั้นบรรดาบุตรของท่าน ก็มีคุณสมบัติดังกล่าวเช่นกัน เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้แล้ว เจ้าพบศัตรูเมื่อใด เจ้าอย่าตัดสินใจใช้ความเห็นของเจ้าคนเดียว จนกว่าท่านมะฮ์ลัษจะมาให้ชี้แนะแก่เจ้า (Ahmad, 1409.h/1988 : 195) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ท่านมีความสุภาพอ่อนโยน นุ่มนวลต่อการติดตามการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรคณะผู้บริหาร และพนักงานเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัด โดยให้เกียรติ กำลังใจ แรงจูงใจและเยี่ยมเยียนเมื่อพวกเขาประสบอุบัติเหตุ ไม่สบายและเจ็บป่วย (Jurayr, 1991: 195)

4.6.1.4 ตระหนักวงศ์ตระกูลอุมัยยะฮ์และปกป้องความเสมอภาคด้านชาติพันธุ์

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานตระหนัก และให้ความสำคัญต่อวงศาคุณาญาติของท่านเป็นพิเศษในการดำรงตำแหน่งเป็นองค์กรคณะผู้บริหารราชการแผ่นดินตามสถานภาพตำแหน่งที่แตกต่าง ท่านจะเฝ้าดูแล และปกป้องพิทักษ์อย่างละเอียดอ่อน นอกจากนั้นท่านจะถอดถอนองค์กรคณะ

ผู้บริหารที่ไม่มีศักยภาพ และอ่อนแอในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ท่านได้แต่งตั้งกลุ่มชนชาติพันธุ์ชาวอาหรับ ทางเหนือและทางใต้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองตามเขตพื้นที่ในต้นสังกัด ที่ท่านได้ปฏิบัติ เช่นนั้น เนื่องจากจะปกป้องรักษาความเสมอภาคของประชาชนให้อยู่อย่างปกติสุขอย่างยั่งยืน โดย ห่างไกลจากความอิจฉาริษยาและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ อันก่อให้เกิดความแตกแยกภายใน สังคม (Jurayr,1991: 196)

4.6.2 ระเบียบการบริหารจัดการแคว้น

จากเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้ขับเคลื่อนในการจัดระบบของคิวานและระบบ การบริหารจัดการแคว้นต่าง ๆ ที่ถูกแบ่ง แต่ละแคว้นมีผู้นำเรียกว่า “อามิร” ซึ่งเคาะลีฟะฮ์มีอำนาจในการ แต่งตั้งและถอดถอนบุคคลที่มีหน้าที่ตำแหน่งดังกล่าว อามิรมีอำนาจในขอบเขตที่กว้างในการบริหารการ จัดการแคว้นที่ตนรับผิดชอบ คือมีอำนาจแต่งตั้งข้าหลวง (วาเลีย) ตลอดจนถึงพนักงานเจ้าหน้าที่ตาม จังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของแคว้นในต้นสังกัด รับผิดชอบเหล่าทัพทหารโดยกำชับให้ เตรียมพร้อมในการทำสงครามอย่างสม่ำเสมอ รับผิดชอบเป็นแม่ทัพในการเข้าร่วมสงคราม หากเขามี ความจำเป็นที่ไม่สามารถออกปฏิบัติหน้าที่ อนุญาตให้ส่งบุคคลอื่นรักษาการแทน ส่วนอามิรมีหน้าที่ใน การจัดการงบประมาณ ในสงคราม ส่วนพนักงานที่มีบทบาทสำคัญในด้านการเงินคือผู้อำนวยการของคิวาน อัลเคาะรีจญ์ นอกจากนี้ อามิรยังมีหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์และติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของวาเลีย ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเคาะลีฟะฮ์ ส่วนผู้ว่าราชการรับผิดชอบในด้านการบริหารจัดการด้านการเมือง ภายในจังหวัดต้นสังกัด บางครั้งมีความขัดแย้งหรือสับสนในการดำรงตำแหน่งหน้าที่ของวาเลียกับ ผู้อำนวยการของคิวานอัลเคาะรีจญ์ ส่วนผู้ที่มีหน้าเป็นผู้ช่วยอามิรคือพนักงานเจ้าหน้าที่ได้แก่ผู้พิพากษา ผู้อำนวยการฝ่ายทหารหัวหน้านายม เลขานุการและหาญิบ เป็นต้น ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้ขยายอาณาเขตของ รัฐอิสลามกว้างขวางมากซึ่งเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานท่านได้แบ่งระบบการบริหารจัดการตาม เขตการปกครองที่สำคัญ ๆ ดังนี้ (Ahmad, 1409.h/1988 : 184)

4.6.2.1 แคว้นขาม ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐอิสลาม

แคว้นขามจัดอยู่ในสภาพที่สงบสุขและมั่นคงในสมัยการปกครองเคาะลีฟะฮ์อับดุลมา ลิก บิน มัรวาน ท่านได้แบ่งกองทัพทหารเป็นส่วนต่างๆ คือ 1) ทหารแห่งเมืองดามัสกัสตั้งอยู่ในค่าย เมืองดามัสกัส 2) ทหารแห่งเมืองหิมัสตั้งอยู่ในค่ายเมืองหิมัส 3) ทหารแห่งเมืองกอนซารินตั้งอยู่ในค่าย เมืองกอนซาริน 4) ทหารแห่งเมืองปาเลสไตน์ตั้งอยู่ในค่ายเมืองอัลลัด 5) ทหารแห่งเมืองตะบูกตั้งอยู่ใน ค่ายเมืองจอร์แดน และเมืองฏอบะริยะฮ์ และ 6) ทหารที่อยู่ในค่ายของเมืองอะกาเป็นต้น (al-Hamawiy, 1417.h/1997 /2 : 170)

ความเป็นระบบและการมีระเบียบวินัยของกองทัพทหารเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนสร้างความมั่นคง ความเข้มแข็ง พัทธภักดิ์รักษาเสถียรภาพของรัฐอิสลาม เพื่อสร้างความยำเกรง และขู่ขวัญต่อศัตรูทั้งมวลทั้งภายในและภายนอกรัฐอิสลาม (al-Kashif, n.d : 50,51) ส่วนแคว้นชามอยู่ภายใต้การดูแลของท่านเอง ด้วยเหตุนี้ ท่านมิได้กำหนดควาเลียเฉพาะแห่งแคว้นนี้ ส่วนแม่ทัพทหารเฉพาะกิจของแคว้นนี้ท่านได้แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ เนื่องจากท่านจะดูแลควบคุมอย่างมีระบบซึ่งตั้งอยู่ในค่ายของเมืองดามัสกัส (Ahmad, 1409.h/1988 : 186) องค์คณะผู้บริหารส่วนใหญ่มักจะมาจากเชื้อสายวงศ์ตระกูลของอุมัยยะฮ์ล้วนๆ ส่วนวงศ์ตระกูลอื่น ๆ นั้นมีส่วนน้อยมาก (Shakir, 1405.h/1985/2 :196)

4.6.2.2 แคว้นหิญาซ อ่าวอาราเบียและเมืองเยเมน

แคว้นหิญาซ อ่าวอาราเบียและเมืองเยเมนประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ บางส่วนจากนั้นมิดังนี้

ก) เมืองมะดีนะฮ์

เมื่อปีฮ.ศ. 73 ตรงกับค.ศ. 652 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นในการพัฒนาระบบการบริหารการปกครองให้มีความเจริญรุ่งเรือง ก็ที่ท่านได้เชิญชวนบรรดาผู้ว่าราชการเมืองแห่งแคว้นหิญาซและเมืองเยเมนมาพบปะกับท่าน ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลติดตามและควบคุมของท่านหัจญญาญญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟี (al-Fakihiy, n.d/2 : 174) ทั้งๆ ที่ ในขณะนั้นเขาดำรงตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้ว่าราชการแห่งเมืองมะดีนะฮ์ เมื่อท่านเข้ามายังเมืองมักกะฮ์ ท่านก็ได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมและยุทธศาสตร์สำคัญแห่งแคว้นหิญาซ ท่านทำพื้นที่นี้เป็นพื้นที่การปกครองพิเศษ ซึ่งในขณะนั้นท่านอับดุลลอฮ์ บิน ก็อยส์ บิน มุคริมะฮ์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาแห่งเมืองมะดีนะฮ์และชาวแคว้นหิญาซต่างก็พบปะกับท่าน สร้างความเป็นพี่น้องอันกลมเกลียวอย่างสง่างาม และขอร้องให้ท่านโยกย้ายท่านหัจญญาญญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีจากตำแหน่งข้าหลวงแคว้นแห่งนี้ด้วย เมื่อปีฮ.ศ.ที่ 75 ตรงกับค.ศ.656 ท่านได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนแห่งแคว้นนี้ โดยโยกย้ายหัจญญาญญจากแคว้นนี้ ไปดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแคว้นอิรัก (Jurayr, 1991: 202) ต่อมาเมื่อปีฮ.ศ.ที่ 76 ตรงกับค.ศ.655 ท่านได้แต่งตั้งลูกของท่านชื่อยะหฺยา บิน หะกัม บิน อิบิ อัดอาศดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแคว้นหิญาซ และได้แต่งตั้งอาบาน บิน อุษมาน บิน อีฟฟาน ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการแห่งเมืองมะดีนะฮ์และได้ปลดเมื่อปีฮ.ศ.ที่ 82 ตรงกับค.ศ.661 ในขณะเดียวกันได้แต่งตั้งฮาซิม บิน อิสมาอิล อัลมัคซุมีย์ดำรงตำแหน่งแทนที่ต่อไป (Ibn Sa'd, 1410.h/1990/5 : 152) ซึ่งดำรงตำแหน่งจนถึงเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานเสียชีวิต บรรดาผู้ว่าราชการแห่งเมืองมะดีนะฮ์ล้วนมาจากเชื้อสายวงศ์ตระกูลอุมัยยะฮ์ หรือผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางครอบครัวกับเชื้อสายวงศ์ตระกูลของท่าน ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญที่เลือกปฏิบัติเช่นนั้น เนื่องจากท่านมั่นใจว่า พวกเขาเหล่านั้นมีจิตใจบริสุทธิ์ มุ่งมั่นให้คำประกัน สามารถปกป้องความมั่นคงของวงศ์

ตระกูลอุมัยยะฮ์ได้อย่างดี โดยเฉพาะเมืองมะดีนะฮ์เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของบรรพบุรุษของราชวงศ์อุมัยยะฮ์มาตั้งแต่ดั้งเดิม (Ahmad, 1409.h/1988 : 204)

ข) เมืองมักกะฮ์

หลังจากประสบผลสำเร็จปราบปรามเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยรฺ เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้แต่งตั้งบุตรของท่านชื่อมุสลิมะฮ์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำราชการแห่งเมืองมักกะฮ์ ท่านได้เรียนเชิญบุคคลาทุกระดับชั้นแห่งแคว้นหิญาซและเยเมนมาพบปะกับท่านซึ่งแต่งตั้ง ให้อัญญาญญ์ บิน ยูสุฟ อัยยะกอฟียฺ เป็นผู้ควบคุมดูแลและติดตามจนถึงปีฮ.ศ. 75 ตรงกับค.ศ.654 ต่อมาให้อัญญาญญ์ถูกปลดและโยกย้ายไปดำรงตำแหน่งในพื้นที่อื่นต่อไป ในขณะที่เดียวกันท่านได้แต่งตั้งท่านอัลฮาริษ บิน เคาะลิด อัลมัคซุมียฺดำรงตำแหน่งแทน (al-Fakihiy, n.d /2: 171) ประชาชนชาวเมืองมักกะฮ์มีความหลากหลายด้านเผ่าพันธุ์ จึงเป็นเหตุที่ทำให้ต้องแต่งตั้งองค์คณะผู้บริหารที่มีความหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานภาพและอัตลักษณ์ของพื้นที่ ท่านมุ่งเน้น ผลักดันและขับเคลื่อนบูรณซ่อมแซม สร้างความรุ่งเรืองและพิทักษ์อัลกะออะฮ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ และปลอดภัย นอกจากนั้นท่านยังมอบของขวัญและผ้าไหมสำหรับผู้ดูแลอีกด้วย (al- 'Askariy, n.d : 204)

4.6.2.3 แคว้นอิรัก และฝั่งตะวันออก

แคว้นอิรักและฝั่งตะวันออกถูกแบ่งออกมาเป็น 3 เขต ดังนี้

ก) เมืองอิรัก

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเข้าไปยังเมืองอิรัก เมื่อปี ฮ.ศ.72 ตรงกับค.ศ.651 สืบเนื่องมาจากท่านสำเร็จในการปราบปรามท่านมุศอับ บิน ซุบัยรฺ ส่งผลทำให้ชาวเมืองกุฟะฮ์ต่างก็ให้การบัยอะฮ์จงรักภักดีต่อท่าน ท่านก็ได้กระทำความงามความดีอย่างสง่างามต่อองค์คณะผู้บริหารของเมืองแห่งนี้ และได้แต่งตั้งน้องชายของท่านชื่อ บะซัรฺ บิน มัรวานดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งเมืองนี้ โดยสั่งใช้ให้เขามีความสุภาพอ่อนโยนและนุ่มนวลต่อบุคคลที่จงรักภักดีที่เห็นชอบต่อเขา(บะซัรฺ) และมีความเข้มงวด เด็ดขาดและข่มเหงต่อบุคคลที่กระทำความอะอูญัยฮ์หรือสิ่งที่เป็นบาปทั้งหมด (al-Balazuriy, 1403.h/1989/5 : 354) ครั้นต่อมาท่านได้แต่งตั้งและแบ่งองค์คณะผู้บริหารให้ดำรงตำแหน่งตามเขตพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ ท่านเคาะลิด บิน อับดุลลอฮ์ บิน เคาะลิด บิน อุสัยดฺ ดำรงตำแหน่งผู้นำราชการแห่งเมืองบัศเราะฮ์ (Jurayr,1991 : 211) ซึ่งล้มเหลวในการปราบปรามกลุ่มเคาะวาริจญ์แห่งเมืองบะห์เรนและอิรัก ไม่นาน เขาก็ถูกปลดโดยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ครั้นต่อมาเมื่อปีฮ.ศ. 74 ตรงกับค.ศ.653 ท่าน (อับดุลมาลิก) ได้แต่งตั้งท่านบะซัรฺ บิน มัรวานควบคุมดูแลสองเมืองในเวลาเดียวกัน คือเมืองอิรักกับบัศเราะฮ์ ท่านดำรงตำแหน่งเมืองแห่งนี้ระยะเวลา 1 เดือน หลังจากนั้นก็เสียชีวิต ณ ที่นั้น (Jurayr,1991 : 212)

นอกจากนั้นท่านได้แต่งตั้งอัมรฺ บิน อัลหาริษ อัลมัคซุมีย เป็นผู้ว่าราชการแห่งเมือกุพะฮุ ในขณะที่เดียวกัน ท่านได้แต่งตั้งอัลหุญญาญฺ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแคว้นอิรัก ซึ่งเขาก็ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง ระยะเวลาานพอสมควรจนถึงเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน เลียชีวิต (Ahmad, 1409.h/1988: 213)

ข) จังหวัดที่ใกล้เคียงกับแคว้นอิรักทางฝั่งตะวันออกของอ่าวอาราเบีย

อ่าวอาราเบียประกอบด้วยส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางฝั่งตะวันออก ซึ่งได้แผ่ขยายตั้งแต่ทะเลของอ่าวเปอร์เซีย จัดอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของข้าหลวงแคว้นอิรักในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้แต่งตั้งข้าหลวงดำรงหน้าที่ในแคว้นนี้ เขตพื้นที่ ที่สำคัญ ๆ ของบริเวณนี้ได้แก่ เมืองบะห์เรน โอมานซึ่งครอบคลุมทะเล 2 ฝั่งได้แก่ ทะเลอ่าวเปอร์เซีย ตั้งอยู่ระหว่างเมือง บัศเราะฮ์และโอมาน ซึ่งปัจจุบันครอบคลุมตั้งแต่ประเทศคูเวต อิห์สาส การ์ตาร์ อ่าวบะห์เรน หรือเป็นที่รู้จักในสมัยก่อนว่า “อาวาล (Awal)” (Najm, 1973 : 221) และประเทศสหรัฐอมิเรต ในปัจจุบัน (Ahmad, 1409.h/1988 : 221)

ค) เมืองเคาะรอซาน⁷

ผลพวงจากการฆาตกรรมท่านมุศอับ บิน ซุบัยรฺ ที่แคว้นอิรัก เมื่อปีศ.ศ.72 ตรงกับค.ศ. 561 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้ตั้งหลักแหล่งแห่งเมืองนี้โดยปราศจากปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวาง ส่งผลทำให้ท่านสามารถดำเนินงานอย่างสะดวกและคล่องแคล่ว ท่านเริ่มขับเคลื่อนวางแผนและประสบผลสำเร็จตามที่ใฝ่ฝันในการพิชิตเมืองต่าง ๆ เมื่อปีศ.ศ.78 ตรงกับค.ศ.567 ท่านสามารถครอบครองเมืองเคาะรอซาน สะอูสตานและทุกเมืองที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของรัฐอิสลามและได้รวบรวมกับแคว้นอิรักให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จัดอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของท่านหัจญญาญฺ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ เมื่อปีศ.ศ. 79 ตรงกับค.ศ.658 เขา (หัจญญาญญ์) ได้แต่งตั้งท่านมะฮ์ดัลบ บิน อะบีเศาะพเราะฮ์ดำรงตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้ว่าราชการแห่งเมืองเคาะรอซาน (al-Ya'qubiy, 1400.h/1980/3 :17) จนเลียชีวิต โดยใช้เวลานานพอสมควรจึงทำให้มีผลงานมากมาย ได้แก่ การปราบปรามผู้ต่อต้าน ผู้ไม่หวังดีและผู้ที่ยกแข่งขัน ชิงดี ชิงเด่น ที่ปรากฏภายในเมืองแห่งนี้ นอกจากนั้นท่านมุ่งมั่นในการปราบปรามศัตรูที่อาศัยอยู่ตามเขตแดนต่าง ๆ ของเมืองใกล้เคียง เมืองเคาะรอซานเป็นเมืองสำคัญแห่งหนึ่ง จำเป็นต้องมีผู้นำที่เคย

⁷ เคาะรอซานเป็นแคว้นที่กว้างใหญ่ในทวีปเอเชียซึ่งทิศเหนือและทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำโอซุส (Oxus River)และทิศใต้ ติดกับภูเขาอินดูซ ส่วนชายแดนตอนใต้ติดกับเปอร์เซีย เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มที่สนับสนุนชีอะฮ์ ในปัจจุบันครอบคลุม 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศอิหร่าน อัฟกานิสถาน และเติร์กิสถาน (Shakir, 1991:5 : 50)

เป็นทหาร ประสบการณ์ เข้มแข็ง และเด็ดขาด เช่นท่านมะฮ์ลับ บิน อะบีเศาะเราะฮ์ เพื่อใ้บรรลุมรรคาที่ไ้ฝันไว้คือ ท่านสามารถปราบปรามกลุ่มเคาะวาริจญ์อัลอะฮารีเคาะสุนสิ้นซาก และพิชิตเมืองต่าง ๆ จนประสบผลสำเร็จ ผลงานดีเด่นของท่านเป็นที่ยอมรับของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานและบรรดาเคาะลีฟะฮ์ในยุคหลังจากนั้น ครั้นต่อมาเมื่อปีศ.ศ.78 ตรงกับค.ศ. 657 ท่านหัจญญาญญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ ได้แต่งตั้งอับดุลละฮ์ บิน อะบีบักเราะฮ์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำราชการแห่งเมืองสะญ์สถาน (Jurayr,1991 : 230) เมื่อเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานทราบ ท่านได้เขียนหนังสือ ไปยังเขา (หัจญญาญญ์) และเตือนว่า “ เจ้าอย่าปล่อยให้อับดุลละฮ์ บิน อะบีบักเราะฮ์ทำงานรวบรวม เรียกเก็บภาษีจากประชาชน เนื่องจากเขาไม่ชำนาญการ” (al-Balazuriy, 1403.h/1989/1 : 499) ท่านหัจญญาญญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ได้ปฏิบัติตาม ซึ่งเมืองเหล่านั้นอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของเขาเอง (Ahmad, 1409.h/1988 : 230)

4.6.2.4 แคว้นอียิปต์

อับดุลอะซีซ บิน มัรวาน ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแคว้นอียิปต์ตั้งแต่สมัยบิดายังมีชีวิต จนถึงสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ท่านได้สั่งเสียต่อพี่ชายท่านว่า ควรใช้สติปัญญาที่เฉียบแหลมในการบริหารจัดการชาวแคว้นอียิปต์ การปฏิบัติเช่นนั้นเป็นบันไดสำคัญของความสำเร็จในการปกครอง นอกจากนั้นควรใช้วิจารณญาณในการแต่งตั้งองค์คณะผู้บริหารและพนักงานเจ้าหน้าที่ นอกจากนั้นท่านได้ะสีห์ต่อพี่ชายอีกว่า “ เจ้าจงยิ้มเมื่อเจอบรรดาประชาชน สุกภาพอ่อนโยน และนุ่มนวลในการดูแล พวกเขา เนื่องจากมันเป็นกลไกสำคัญของความราบรื่น เจ้าจงดูแลหาญพิทักษ์รักษาครอบครัวเจ้าเมื่อเจ้าออกจากห้องประชุม เจ้าจงให้สละมด้วย เจ้าควรประชุมหารือทุกประการเมื่อเจ้าจะดำเนินงานของราชการแผ่นดิน เนื่องจากการประชุม นั้น เป็นกุญแจสำคัญของความสำเร็จ หากไม่สำเร็จหรือผิดพลาดไปก็จะได้รับผลกระทบอย่างล้ำลึก ไม่หนักและไม่เกิดอันตราย (Ibn Tabatiba, 1345.h : 126) ท่านอับดุลอะซีซ บิน มัรวานมิได้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแคว้นนี้คนเดียว ท่านได้ดำรงตำแหน่งยึดยาวและแผ่ออกไปถึงทวีปแอฟริกาอีกด้วย เนื่องจกบรรดาผู้ว่าราชการและผู้ช่วย ต่างก็ถูกปลดในบางโอกาส เช่นเมื่อปีศ.ศ.78 ตรงกับค.ศ.657 ท่านหะसान บิน อันนุอ์มาน ถูกปลด และแต่งตั้งท่านให้มุซา บิน นุศัยร์ ดำรงตำแหน่งหน้าที่แทน (Ahmad, 1409.h/1988 : 334) ซึ่งเป็นที่เห็นชอบและยอมรับจากเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน และเมื่อปีศ.ศ. 86 ตรงกับค.ศ 665 ท่านอับดุลอะซีซ บิน มัรวานเสียชีวิต เขาได้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแคว้นอียิปต์มากกว่า 20 ปี (al-Muqriziy, n.d./1 : 302) หลังจากนั้นท่านได้แต่งตั้งบุตรของท่านคือ อับดุลลอฮ์ บิน อับดุลมาลิกดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงต่อไป (Shakir,1405.h/1985/2 :196)

4.6.2.5 เมืองต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกา

ก่อนที่เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำรัฐอิสลามสถานการณ์การเมือง การปกครองและการบริหารจัดการของแคว้นในทวีปแอฟริกาเสื่อมโทรมและล้มเหลวเนื่องจากผลกระทบจากความวุ่นวายและวิกฤติของแคว้นหิญาซและอิรัก จึงทำให้มุสลิมใหม่บางส่วนจากกลุ่มชนบารเบอร์ในเมืองแอฟริกา กลับไปนับถือศาสนาดั้งเดิม (มุรตัด) (al-Nasiriy, 1954/1: 75) และชาวโรมันตะวันออกต่างก็ได้มุ่งสู่เมืองกือยรวาน และมุ่งเน้น ในการขับเคลื่อน เร่งรีบใกล้เกลี้ยกลืนสถานการณ์ภายในเมืองแห่งนี้ให้ราบรื่นในเวลาอันรวดเร็ว ครั้นต่อมาท่านก็มุ่งมั่นในการพิชิตเมืองต่างๆ ในการขยายอาณาเขตให้กว้างขวางจนถึงเมืองในทวีปแอฟริกาเหนือ โดยแต่งตั้งบุคคลที่มีศักยภาพ ประสบการณ์และเป็นที่รู้จัก ในการดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองแห่งนี้ บุคคลเหล่านั้น ได้แก่ หะसान บิน อันนุอ์มาน อัลฆ็อสตานีย์ และ ท่านมุซา บิน นุศ็อยร์ เป็นต้น (Ahmad,1409.h/1988 : 242)

4.6.3 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นปฏิรูประบบคิวาน

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นในการบริหารจัดการคิวานให้มีระเบียบ และระบบอย่างเคร่งครัด ท่านมุ่งเน้นในการปฏิรูประบบต่าง ๆ ตามที่ท่านได้รับประสบการณ์จากท่านมูอาวิยะฮ์ บิน อับดุลฮามิด รัฎฏอ และท่านอับดุลอะซีซ บิน อับดุลมาลิก รัฎฏอ แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการในสมัยของท่าน โดยผลักดันสร้างความสำเร็จเรื่องและดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ใฝ่ฝัน ส่งผลทำให้คิวานเหล่านั้น มีความรุ่งเรือง ประสิทธิภาพเป็นอย่างดี และบางคิวานก็อยู่ในระดับที่ดีเลิศ โดยจัดตั้งคิวานต่าง ๆ ที่จำเป็นของแต่ละพื้นที่อย่างมีระเบียบระบบอย่างดีเยี่ยม ดังนี้

4.6.3.1 คิวานอรรอสาอีล (al-Rasai'il) หรือ กรมจดหมายเหตุ

คิวานอรรอสาอีล (al-Rasai'il) หรือกรมจดหมายเหตุทำหน้าที่ในการบันทึกหรือเขียนข่าวสารและเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการราชการแผ่นดิน และกระจายจากเคาะลีฟะฮ์ไปยังหัวเมืองและหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีหน้าที่บันทึกเอกสาร หนังสือเข้าออกของรัฐ (Subhiy, 2001 : 314) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นปฏิรูปคิวานนี้ให้มีความรุ่งเรือง ก้าวหน้า ทันสมัย อย่างเป็นระบบอย่างเป็นรูปธรรม โดยแต่งตั้งเลขานุการในการบันทึกและเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร มติการประชุมกับองค์คณะผู้บริหารและพบปะกับประชาชนโดยเฉพาะในสมัยหัจญญาญญ์ บิน ยูศุฟอัยษะกะอฟีฮ์ เป็นทหารอัครเสนาบดีดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแคว้นอิรักและตำแหน่งในคิวานนี้ควบคู่กันบ่อยครั้งท่านถูกเตือนให้ระมัดระวังจากเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้น (Ahmad, 1409.h/1988 :137) โดยปกติเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานจะส่งหนังสือไปยังเขาบ่อย ๆ กำชับให้กำหนดจุดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์การปกครองที่เป็นระบบให้สอดคล้องกับการขยายของรัฐ ท่านมักจะใช้กลยุทธ์การสอดส่องติดตามข่าวสารต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด นอกจากนั้นยังสั่งใช้ให้บันทึกจดหมายเหตุและข่าวสาร หนังสือราชการอย่าง

เป็นระบบ เรียบร้อย กระทัดรัดและเหมาะกับการสื่อสารไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง หนังสือเหล่านั้นต้องผ่านจาก ตีวานนี้ (Ahmad, 1409.h/1988 :137) ในขณะที่เดียวกันท่านสั่งให้ส่งหนังสือแก่บรรดาองค์คณะผู้บริหาร ราชการแผ่นดินทุกระดับ กำชับให้ดำเนินโครงการแนะแนวบรรดาเหล่าทัพทหารให้รับผิดชอบต่อน้ำที่ อย่างเคร่งครัด โดยธรรมชาติ เขามักจะเติมเต็มเนื้อหาในหนังสือ ก่อนที่จะนำไปส่ง เช่น หนังสือที่เขาได้ ส่งไปยังมัฮ์ลั บิน อบี สะเราะฮฺในหนังสือเหล่านั้นมีการลงนาม ชื่อของท่านกับชื่อของหัจญญาญญู (al-Dinuriy, n.d : 277-280 ; al-Mas'udiy,1981/7 : 246) ตีวานนี้มีความสำคัญมาก จัดอยู่ภายใต้การดูแล ของเคาะลีฟะฮฺ บิน มัรวาน โดยตรงและหนังสือทุกฉบับที่ประสงค์จะส่งออกไปยังหน่วยงานต่างๆ ต้องมี การลงนามหรือการเซ็นชื่อของท่าน ครั้งหนึ่งท่านได้ส่งหนังสือ ไปยังหัจญญาญญูว่า “เจ้าจงให้ข้าห่างไกล จากการนองเลือดของวงศ์ตระกูลอับดุลมุกฏอิลิด้วยเถิด เพราะไม่มีแนวทางอื่นที่จะรักษาเหยี่ยวจะให้ หายเสียความรู้สึกได้ นอกจากด้วยความสุภาพอ่อนโยนและนุ่มนวลเท่านั้น” หลังจากนั้นเขาก็ได้ตอบ หนังสือของท่านความว่า “แท้จริงข้าพเจ้าได้แนบเอกสารทุกชนิดสำหรับพวกเขา ท่านไม่อ่อนโยนและ ไม่ชอบต่อสิ่งที่ท่านเกลียดและสิ่งที่มุ่งงามไซ้ไหมครับ ?” (al-Tha'labiy, n.d : 87) ด้วยความจำเป็นและ ความสำคัญของตีวานนี้ ท่านและหัจญญาญญูตระหนักคุณ สมบัติของบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งในตีวานนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง เคร่งครัด เป็นที่ไว้วางใจได้ และมีจิตใจที่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้ท่านได้สรรหา คัดเลือกเลขานุการดำรงตำแหน่งนี้ ก่อนข้างละเอียดอ่อนมาก มักจะเลือกผู้คนที่มีความประพฤติ ดีเด็ดขาด และเคร่งครัด สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิผล สามารถจดบันทึก ข่าวสาร เขียนจดหมายราชการโดยใช้ภาษาที่สละสลวยได้อย่างดีเยี่ยม ผู้ที่รู้จักกันในการดำรงหน้าที่ในตีวานนี้คือ กุบัยฎะฮฺ บิน ซุฮัยบ ซึ่งเป็นบุคคลที่เชี่ยวชาญและไขว่คว้าหนังสือเข้าและนำไปถวายยังเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน ก่อนที่ท่านจะเปิดคู่มือเนื้อหา (al-Balazuriy, 1989/ 5: 356) ส่วนรุหฺ บิน ซันบาอฺ อัลอะซุมีย อีกคนหนึ่งที่เป็นที่รู้จักเป็นอุลมะมาอ์ รับผิดชอบต่อน้ำที่อย่างเคร่งครัดและเป็นที่ยอมรับ จากท่าน นอกจากนั้นเคยได้รับการชื่นชมว่า “ข้ามิได้มอบตำแหน่งหน้าที่แก่บุคคลอื่นใด เช่นข้ามอบแก่ ออบู ชุรอะฮฺ นั่นคือ ตำแหน่งของนักศาสนบัญญัติแห่งแคว้นหิญาซ (ฝะกีฮฺ อัลหิญาซ) ผู้ครองชาวแคว้นอิรัก และเป็นผู้ที่ประชาชนชาวแคว้นซามให้การยอมรับและจงรักภักดีอย่างยิ่ง (Jurayr.1991: 138) ซึ่งเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้วางแผนการบริหารจัดการราชการแผ่นดินอย่างมีระบบที่ละเอียดอ่อนโดยแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่ดี มีคุณภาพในการดำรงตำแหน่งในตีวาน และยังแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาเฉพาะในการจัดส่ง รับหนังสือและข่าวสารต่างๆที่เข้าออกทั่วทุกทิศ (al-'Aysh,1406h/1985 :23)

4.6.3.2 ตีวานอัลอะฏออ (al-Ata') กรมสวัสดิการสังคม

ตีวานอัลอะฏออ จัดตั้งตั้งแต่สมัยการปกครองของอุมัรฺ บินอัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه มีหน้าที่ทำการบันทึกและแจกจ่ายรายจ่ายของงบประมาณให้กับเหล่าทหารทุกระดับ เช่น ชุดแต่งกายของทหาร

ตลอดจนถึงรายจ่ายของรัฐทุกประเภท (Subhiy, 2001: 314) ซึ่งเป็นความที่สำคัญสำหรับประชาชน
หน้าที่หลักคือการแจกจ่ายทรัพย์สินให้กับประชาชนที่มีสิทธิ์ ให้ใช้สิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมายและ
ยุติธรรมโดยเฉพาะ อัลมุญาฮิดีน⁸ สตรีหม้าย เด็กกำพร้าและคนอนาถาเป็นต้น เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก
บิน มัรวานตระหนักและให้ความสำคัญความนี้ ท่านได้ปรับปรุงและพัฒนาเรื่อย ๆ โดยที่ท่านจัดระเบียบ
ระบบในการแจกจ่ายทรัพย์สินต่อผู้มีสิทธิ์ที่ได้รับอุปการะจากรัฐ โดยเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องด้านการทหาร
และการเมืองการปกครองรัฐอิสลามของยุคนั้น (Turtushiy, 1289.h/1872 :118)

เมื่อปี ฮ.ศ. 69 ตรงกับ ค.ศ. 648 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานออกจากราชวังไปยัง
แคว้นอิรัก เพื่อสานเสวนาเจรจาโดยสันติวิธีกับท่านมุฮอับ บิน ซุบัยร หากไม่สำเร็จท่านจะใกล้เคียงโดย
ใช้ความรุนแรง ซึ่งบรรดาทหารชาวแคว้นซามส่วนใหญ่ไม่เห็นชอบต่อการกระทำของท่าน ส่งผลทำให้
พวกเขาบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ จึงทำให้ท่านได้นำงบประมาณราชการแผ่นดินจากดีวานอัลอะฎออ
เพื่อเติมเต็มให้แรงจูงใจเป็นพิเศษกับเหล่าทัพทหารที่ออกไปพร้อมกับท่าน โดยกำหนดเพิ่มเงินเดือนของ
ปีถัดไป คือปีฮ.ศ 70 ตรงกับค.ศ 649 ที่จะถึง (Turtushiy, 1289.h/1872 :118) และท่านได้นำเอา
งบประมาณจากดีวานนี้ ในการเติมเต็มเงินเดือนเป็นวิญญูต่อเหล่าทัพทหารที่ปฏิบัติหน้าที่ใน
สถานการณ์ที่วิกฤติและภาวะฉุกเฉิน เช่น เหตุการณ์ต่อต้านหรือกวาดล้างกบฏ อัลญะรอหิมะฮ์ที่อุบัตใน
รัฐอิสลาม การกระทำเช่นนั้นส่งผลทำให้สะหิม บิน อัลมุฮาอิร ซึ่งเป็นแม่ทัพของท่าน ครั้งหนึ่งเขาได้นำ
ถ้อยคำจากท่านนำไปประกาศต่อสาธารณชนว่า “ ท่านใดที่เป็นทาส และได้เข้าทำงานกับเรา ผู้นั้นจะ
ได้รับอิสรภาพจากการเป็นทาสทันที จะได้รับเงินเดือนจากดีวานอะฎอออย่างง่ายดายและสะดวกสบาย
เช่นเดียวกัน ท่านได้ใช้งบประมาณจากดีวานนี้เพื่อส่งเสริม สนับสนุนเพิ่มเติมในการใช้ชี้อาฐสงคราม
ซึ่งท่านหัจญญูมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง จึงทำให้เขาได้ประกาศต่อบรรดาเหล่าทัพทหารว่า “ โอ้ทหาร
แห่งแคว้นซามทั้งหลาย พวกเจ้าจงเข้าร่วมทำสงครามกับข้าเถิด แน่อนพวกเจ้าจะได้รับค่าตอบแทน
อย่างมหาศาลจากเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ” (Ahmad,1409.h/1988 : 131) ท่านมุ่งเน้นในการ
ปรับปรุง สร้างความเข้มแข็งดีวานอัลญุนดุหรือกรมทหาร โดยเฉพาะในแคว้นอิรัก ซึ่งขณะนั้นเหล่าทหาร
เริ่มถอยกลับไม่ยอมออกสงครามปราบปรามกลุ่มเคาะวาริจญ์ ท่านได้แต่งตั้งหัจญญู เป็นข้าหลวงแห่ง
แคว้นนี้ เพื่อเตรียมพร้อม จัดระบบทหารให้มีระเบียบวินัยสอดคล้องกับค่าตอบแทนตามศักยภาพของแต่ละ
คน ครั้นต่อมาเขาก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามคำบัญชาของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน อย่างเคร่งครัด
โดยสั่งใช้ให้ค่าสวัสดิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพวกเขา (‘Abd al-Wahid, n.d : 126,127)

⁸ อัลมุญาฮิดีนหมายถึงผู้เข้าร่วมสงครามเพื่อปกป้องศาสนาของเอกองค์อัลลอฮ์

นอกจากนั้นหัจญญาญได้นิเทศและแนะแนวต่อเหล่าทัพทหารในการกำหนดกลยุทธ์ของการรบที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้พวกเขาอยู่ในสภาพที่พร้อมในการสงคราม โดยทำสัญญาว่าท่านใดไม่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ฝ่าฝืน จะถูกลงโทษ” (Jurayr, 1991 : 131) เหล่าทหารต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ไม่มีการขกเว้น หากไม่ปฏิบัติหน้าที่จะถูกหักเงินเดือน (Ahmad, 1409.h/1988 : 132) เคาะลีฟะฮ์ अबดุลมาลิก บิน มัรวาน ใ้ซึ่งบประมาณจากคิวานอาฏออในการไถ่เกลียดสถานการณ์วิกฤติต่างๆ ที่อุบัติวันหนึ่งท่านได้เขียนหนังสือส่งไปยังหัจญญาญญ์ สั่งให้รายงานคุณลักษณะของฟิทัศฮ์ที่อุบัติ ท่านหัจญญาญญ์ได้ตอบหนังสือรายงานคุณลักษณะของฟิทัศฮ์ และได้เสนอแนวทางแก้ไข โดยกล่าวว่า “หากท่านประสงค์ไม่ให้ฟิทัศฮ์หรือความวุ่นวายอุบัติภายในรัฐอิสลาม ท่านต้องพยายามสร้างประชาชนให้มีความเป็นอยู่มาอะฮ์อันหนึ่ง อันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น เจ้าควรให้เงินแก่พวกเขาเพื่อเป็นแรงจูงใจเป็นพิเศษ จงให้เงินกับผู้ที่ไล่ความแตกแยกเพื่อดับ ยับยั้ง ลดความเลวร้าย และชักนำ โน้มน้าวจิตใจพวกเขาให้มีความรู้สึกรักและชอบต่อท่าน (al-Mas‘udiy, 1402.h/1982 /3:126) หัจญญาญญ์ได้นำงบประมาณจากคิวานอาฏออและให้แรงจูงใจต่อเหล่าทัพทหารที่ปฏิบัติหน้าที่ในยามวิกฤติหรือในยามที่จำเป็นต้องออกไปสงครามกับศัตรู นอกจากนี้พวกเขามีความภาคภูมิใจต่อการบริหารจัดการของหัจญญาญญ์ ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นรูปธรรมคือ ท่านฝึกทหารอฏฏอวาวิซ เพื่อเตรียมพร้อมในสงครามและโจมตีรูดบิล (Rubil) ส่วนเคาะลีฟะฮ์ अबดุลมาลิก บิน มัรวานให้เกียรติแก่เหล่าทหารผู้เอาวุโสที่ได้เสียสละ ในการดูแล ฝึก อบรมเหล่าทหารเพื่อให้มีกำลังใจ กล้าหาญ และเป็นวีรบุรุษในการรับใช้ปกป้องพิทักษ์รักษาบ้านเมืองจากการทำร้ายของศัตรู เป็นต้น นอกจากนี้ท่านได้ให้เกียรติแก่ท่าน มุซาบิน นุศ็อยร์ ที่ได้ทำสงครามในแถบแอฟริกาจนประสบผลสำเร็จเมื่อปีฮ.ศ. 83 ตรงกับค.ศ. 662 เช่นเดียวกับหัจญญาญญ์บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีได้ให้เกียรติแก่มัฮ์ด็อบ บิน เสาะเพราะฮ์ และคณะที่ชนะในการปราบปรามกลุ่มเคาะวาริจญ์อัลอะฮารีเคาะฮ์ โดยเพิ่มเงินเดือนเพื่อเป็นกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ นอกจากนี้ยังได้รับการชื่นชมอีกความว่า “ พวกเจ้าจงดำรงหน้าที่อย่างเคร่งครัด จงผู้พิทักษ์รักษาเมืองตามพรหมแดนต่าง ๆ และจงปราบปรามศัตรูด้วยเถิด แน่นอนพวกเจ้าจะได้รับสิทธิ์จากราชการแผ่นดิน” นอกจากนี้เคาะลีฟะฮ์ अबดุลมาลิก บิน มัรวานได้แต่งตั้งผู้ที่มีศักยภาพ เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ และเป็นที่ยอมรับกันทั่วรัฐอิสลามในการดำรงตำแหน่งในคิวานนี้ บุคคลเหล่านั้นได้แก่ ท่าน ฮัรูน บิน มัสนูร ซึ่งดำรง 2 ตำแหน่งควบคู่กันในเวลาเดียวกัน คือ ตำแหน่งในคิวานอัลญุนดและอัลเคาะรอญญ์ แห่งเมืองดามัสกัส (al-Jahshiyariy, 1938 : 40) ต่อมา เคาะลีฟะฮ์ अबดุลมาลิก บิน มัรวานปลดเขาจากตำแหน่งดังกล่าวและแต่งตั้งสุไลมาน บิน สะอูด อัลคุษนาดำรงตำแหน่งแทนต่อไป (Jurayr, 1991 : 132,133 ,134)

4.6.3.3 ดิวานอัลเคาะรอญญ์ (al-Kharaj) หรือกรมสรรพากร

อัลเคาะรอญญ์ หมายถึง ภาษีที่ดิน ภาษีรายหัวของอะสุลุลกิตาบและภาษีอื่น ๆ ดิวานอัลเคาะรอญญ์ เป็นกรมที่สำคัญอย่างยิ่ง มีหน้าที่ควบคุมดูแล จัดเก็บภาษีที่ดินของรัฐที่มุสลิมได้ทำการพิชิตตามพันธะสัญญา ภาษีนี้อาจเป็นสิ่งที่ยังคงใช้ถึงแม้ว่าผู้ถือกรรมสิทธิ์เข้ารับอิสลามหรือผู้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐอิสลาม นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ควบคุม รายงานการเก็บ รวบรวมภาษี บันทึกการใช้จ่าย จำนวนที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์พร้อมรายได้ต่างๆของทุกแคว้น มีการบันทึกเป็นภาษาเปอร์เซีย ภาษาโรมันและภาษาอียิปต์ จนกระทั่งมีการยกเลิกการใช้ภาษาเหล่านั้นมาใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ (‘Aliy, n.d : 39) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ท่านได้พัฒนาและปรับปรุงระบบเหล่านั้นให้มีความละเอียดรอบคอบ โดยที่ท่านได้จัดตั้งฝ่ายสำรวจรายรับและรายจ่ายของประชาชนที่ต้องเสียภาษี (al-‘Aysh, 1419 h /1988 : 229-331) ท่านฮัรูน บิน มัรวาน ได้รับ 2 ตำแหน่งควบคู่ในเวลาเดียวกันและถูกปลด (al-Jahsyiyariy, 1938 : 40) และแต่งตั้งสุไลมาน บิน สะอูด อัลคุษนาดังกล่าวข้างต้น (al-Mas‘udiy, 1981 : 273) ผู้ช่วยเสาะหิบูลเคาะรอญญ์มีจำนวนมาก ประกอบด้วยเลขานุการและพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์ได้แก่ พนักงานเจ้าหน้าที่ของดิวานอัลเคาะรอญญ์แห่งแคว้นอียิปต์จำนวน 44 คน ส่วนเจ้าหน้าที่ของดิวานอัลเคาะรอญญ์ที่มีชื่อเสียงแห่งแคว้นอิรักคือ ซาดาน ฟุรุกและท่านเศาะลิม บิน อับดุลรอห์มาน เป็นต้น (Ahmad, 1409.h /1988 : 135) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้วางระบบการคลังโดยวางมาตรการที่ละเอียดอ่อนและยุติธรรมที่เกี่ยวกับภาษีของรัฐ โดยกำหนดสถานที่เฉพาะสำหรับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ เรียกว่า ดารุลอัลฮิสติครอญญ์ (Dar al-’Istikhraj) (Hasan, 1964 : 2/ 277) ระบบการจ่ายภาษีทรัพย์สินแบ่งออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ 1) อัลมุฮาสะบะฮ์ (al-muhasabah) 2) อัลมุควะซะมะฮ์ (al-muqasamah) 3) อัลอิติซอม (al-iltizam) บรรดาเคาะลีฟะฮ์แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ที่เจริญรอยตามแนวทางของบรรดาคู่ละฟาอ์อรรอฮิดินอย่างไม่สมบูรณ์แบบในบางกรณี เช่นเคาะลีฟะฮ์ฮุมาอ์วียะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه ท่านได้ขอเพิ่มค่าเสียภาษีของประชาชนชาวแคว้นอียิปต์ นอกจากนั้นท่าน(อับดุลมาลิก)ได้ขอเพิ่มค่าเสียภาษีคนละ 3 ดีนาร์สำหรับประชาชนชาวแคว้นอียิปต์และชาวแคว้นอิรัก (ibn Rashid, 1424.h/2004 : 452-453)

4.6.3.4 ดิวานอัลเคาะตัม (Diwan al- Khatam) หรือกรมสารบรรณ

ดิวานอัลเคาะตัมเป็นดิวานที่สำคัญของรัฐ จัดตั้งโดยเคาะลีฟะฮ์ฮุมาอ์วียะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه (Subhiy, 2001 : 315) ทำหน้าที่ในการตรวจสอบเอกสารทุกประเภท และทุกฉบับทั้งที่มาจากภายในและต่างรัฐ รับรอง ควบคุมและคุ้มครอง จดหมาย หนังสือราชการ ก่อนส่งไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ประทับตราและปิดผนึก ของหนังสือราชการด้วยน้ำเทียนสีแดง ผูกเชือกอย่างแน่นหนาเพื่อป้องกันจดหมายถูกเปิดก่อนถึงมือผู้รับ การประทับตราทางราชการนั้น มีการใช้ตั้งแต่สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยุคต้นการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน เอกสารราชการทั้งหมด ถูก

บันทึกเป็นภาษาท้องถิ่นของพื้นที่นั้น ๆ คือภาษาโรมันในแคว้นซีเรีย ภาษาเปอร์เซียในแคว้นแถบเปอร์เซียและอิรัก เป็นต้น หลังจากพระราชบัญญัติการใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางกฏบังคับใช้เอกสารทุกประเภทของการบริหารราชการแผ่นดิน ได้บันทึกเป็นภาษาอาหรับ (Abu Shaukiy, 1987:195)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาคิวานอัลเคาะดัม อย่างเป็นระเบียบระบบและรูปธรรม ซึ่งเป็นคิวานที่สำคัญที่เป็นศูนย์กลางของระบบการเมืองการปกครองของรัฐอิสลาม ตั้งอยู่ในเมืองดามัสกัส และได้ขยายเครือข่ายทั่วทุกเมืองและแคว้นอย่างทั่วถึง เพื่อสะดวกในการติดต่อข่าวสารที่เข้าและออกทุกทิศทางของรัฐ โดยเฉพาะในแคว้นอิรักซึ่งเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานจะสรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติที่พร้อมและมีอามานะฮ์ หรือเป็นที่ไว้วางใจ (มิเกาะฮ์) เป็นประการสำคัญ ในการดำรงตำแหน่งนี้ (Ahmad, 1409.h/1988 : 41)

4.6.3.5 คิวานอฎฏออซ (al-Tarraz) กรมออกแบบ

กรมนี้มีหน้าที่กำหนด ออกแบบชุดเครื่องแต่งกายของบรรดาเคาะลีฟะฮ์และพนักงานเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการต่าง ๆ (Subhiy, 2001: 315) และยังมีหน้าที่ในการออกแบบสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของรัฐอีกด้วย เช่น ธงชาติ เครื่องหมายกรม กอง และตราประทับ เป็นต้น ในสมัยของบรรดาคุลาละฟาอ์ฮ์รอชีดีนชุดเครื่องแต่งกายไม่มีความแตกต่างกันมากนักกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ มักจะเท่าเทียมกันระหว่างผู้บริหารระดับชั้นสูง กับผู้บริหารระดับชั้นล่าง ส่วนเคาะลีฟะฮ์มุอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه ได้สวมชุดที่มีราคาแพง และบรรดาเคาะลีฟะฮ์อื่น ๆ ในราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้สวมชุดที่มีราคาแพงกว่าท่านอีก ซึ่งมีความแตกต่างกันมากกับชุดของหน่วยงานราชการอื่น ๆ ส่วนสัญลักษณ์ของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ สีเขียว และราชวงศ์อับบาซียะฮ์สีดำ (Abu Shaukiy, 1987 : 143-144)

4.6.3.6 คิวานอัลบะรีด (Diwan al-Barid) กรมไปรษณีย์

คิวานอัลบะรีดหรือกรมไปรษณีย์ มีหน้าที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทั้งภายในและนอก รัฐอิสลาม การให้บริการการสื่อสารข่าวต่าง ๆ จากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งและคอยนำส่งข่าวที่ได้รับจากเคาะลีฟะฮ์ที่เป็นศูนย์กลางของการปกครอง และกระจายไปยังบรรดาข้าหลวงตามแคว้นต่าง ๆ และนำข่าวจากบรรดาข้าหลวงเหล่านั้นไปยังเคาะลีฟะฮ์ เพื่อสะดวกในการติดตาม และควบคุมดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของข้าหลวง ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งนี้เรียกว่า “เศาะฮิบ อัลบะรีด” (Sahib al-Barid) แปลว่า “เจ้าหน้าที่ทำการไปรษณีย์” การให้บริการเช่นนี้มีใช้ตั้งแต่ในสมัยมุอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه (al-Ish, 1419 h /1988 : 229-331)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งมั่นในการพัฒนากรมนี้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้กรมนี้มีระบบอย่างดีเยี่ยมและเป็นรูปธรรม ซึ่งจัดเป็นสิ่งสำคัญในการนำส่งเข้าและออกของข้อมูลข่าว

สารต่าง ๆ จากเมืองหลวง ไปยังเมืองอื่น ๆ และจากเมืองอื่น ๆ ไปยังเมืองหลวง โดยใช้ม้าเป็นยานพาหนะ
 อย่างเป็นระเบียบระบบดีเยี่ยม (al-'Askariy, n.d : 191) เหล่าทหารมีความจำเป็นมากต่อกรมนี้นี้ เนื่องจาก
 พวกเขามีการแยกย้ายบ่อยครั้ง คือย้ายจากค่ายเก่า ไปยังค่ายใหม่ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่จำเป็น ตามคำสั่งของ
 ผู้บังคับบัญชา และยังเป็นกรมที่มีหน้าที่คอยดูแลรักษา พัสดูต่าง ๆ ของรัฐ ในการนำไปส่งยังสถานที่ต้อง
 การ รวดเร็ว สะดวกอย่างเป็นระบบ นอกจากนั้นท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) ได้กำหนดหน้าที่ของเจ้า
 หน้าที่ไปรษณีย์ให้รับผิดชอบนำข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากพื้นที่ ที่ประชาชนได้เรียนร้องทุกข์ ต่อพนักงาน
 เจ้าหน้าที่ในต้นสังกัด เพื่อนำมาพิจารณาและอนุมัติ (Ahmad, 1409.h/1988 : 145)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้จัดระบบการดำเนินงานของกรมไปรษณีย์อย่างคิ
 เขียมเพื่อสะดวก รวดเร็ว และคล่องในการบริการ โดยกำหนดนโยบายและขอบเขตที่แน่นอนอย่างเป็น
 รูปธรรม เช่น ท่านได้กำหนดระยะทางตามถนนสายต่าง ๆ โดยจัดตั้งหินสี่เหลี่ยมเป็นเสาหลักโดยเขียน
 สัญลักษณ์ ระยะทาง จำนวนกิโลเมตรบนนั้น และมีลูกศรชี้ประกอบ นอกจากนั้นมีการคิดแถมบ
 หน้าที่ของจดหมายที่ประสงค์จะส่งอีกด้วยดังปรากฏในปัจจุบัน (Abu Shauqiy, 1987 : 207) ท่านมุ่งม
 ทุ่มเทไขว่คว้าแนวทางเพื่อสร้างความรุ่งเรือง ก้าวหน้าและทันสมัยของกรมนี้นี้ ส่งผลทำให้กรมนี้นี้ในสมัย
 ของท่านมีความแตกต่างกับยุคก่อนหน้านั้น ท่านได้รับคุณประโยชน์จากกรมนี้อย่างมากมายโดยเฉพาะ
 ในด้านการบริหารจัดการเหล่าทหาร กล่าวคือท่านได้ส่งบรรดาทหาร วัตถุ และพัสดูต่าง ๆ ที่จำเป็น
 สำหรับพวกเขา เช่น กำบังค้ำบัญชาต่อเหล่าทหาร นำข่าวสารที่เกี่ยวกับการทำสงครามที่สมรภูมิต่าง ๆ ที่
 จำเป็นและฉุกเฉิน ตลอดจนถึงการเคลื่อนไหวของเหล่าทหาร (Jurayr, 1991 : 146) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมา
 ลิก บิน มัรวาน ได้แต่งตั้งท่านกษัตริย์ฮุส บิน ฮุอัยบรับตำแหน่งหน้าที่นี้เป็นตำแหน่งพิเศษและเฉพาะ
 นอกจากนั้นท่านได้คำสั่งแก่หาญิบให้อนุญาตแก่เขาให้เข้าพบกับท่านตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน
 โดยไม่มีการขกเว้น (Ibn Sa'd, 1410.h/11990/5 : 176,234) คำกล่าวในการยืนยันและพยานหลักฐานการที่
 อนุญาตต่อกษัตริย์ฮุส บิน ฮุอัยบความว่า “ ข้าได้แต่งตั้งเจ้าเป็นเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ อนุญาตเข้าพบกับข้า
 ได้ตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน บางกลุ่มชนมีความเสียหายอันเนื่องมาจากพวกเขาเอง ถึงแม้ว่า
 กรมไปรษณีย์จะมีความรวดเร็วหรือทันสมัยก็ตาม (al-'Askariy, n.d : 19) ผลจากการกรมไปรษณีย์ได้
 ดำเนินงานอย่างมีระเบียบระบบ จึงทำให้เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานสามารถสอดส่อง รับรู้
 เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดเป็นรายวันในสังคม (Ahmad, 1409.h/1988 : 147)

กรมไปรษณีย์ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มีการบริการบรรทุกบุคคลทุ
 กระดับที่แตกต่างกันได้แก่ ผู้บริหาร เลขาธุการ และบรรดานักวรรณกรรม เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการ
 บรรทุกพัสดูต่าง ๆ ดังปรากฏในปัจจุบัน ได้แก่ หนังสือ และแป้งสาลี เป็นต้น โดยผ่านการเห็นชอบจาก
 ท่านและเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ เพื่อป้องกันรักษาความปลอดภัย (al-Dimuriy, n.d : 324) ท่านหัจญญาญญ บิน
 ยูสุฟ อัยษะกอฟีมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำสงครามกับเหล่าทัพทหารที่อยู่

ภายใต้การดูแลของเขา โดยผ่านการสื่อสารทางกรมไปรษณีย์ ครั้งหนึ่ง เขาได้เขียนหนังสือส่งไปยังมุฮัมมัด บิน อัลกอเส็ม อัยษะกอฟี และเขา(มุฮัมมัด)ได้ตอบหนังสือดังกล่าวเพื่อขอคำปรึกษาจากเขาทุก ๆ 3 วันจะถึง ครั้ง (al-Balazuri, 1403.h/1983) ความรวดเร็วของการสื่อสารทางไปรษณีย์นั้น บ่งบอกว่ากรมไปรษณีย์มีระบบอย่างดีเยี่ยม ซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้ใช้บริการทุกระดับ(Ahmad, 1409.h/1988 : 148)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานใช้งบประมาณอย่างมหาศาลในการพัฒนาระบบของกรมไปรษณีย์ สามารถจะพูดได้ว่า เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานเป็นคนแรกที่ก่อตั้งกรมไปรษณีย์อย่างมีระบบซึ่งมีความแตกต่างและเอกเทศจากกรมอื่น ๆ ตามความจริงแล้วกรม นี้เริ่มใช้ในสมัยของมูอาวิยะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه แต่ในสมัยนั้นยังไม่เป็นระบบเช่นในสมัยของท่าน ท่านมุ่งเน้นพัฒนา กรมนี้ อันเนื่องจาก ท่านมองว่ากรมไปรษณีย์ เป็นกรมสำคัญ และเป็นศูนย์กลางของราชการแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้ท่านมุ่งมั่นในการติดตั้งหน่วยงานไปรษณีย์ตามสายต่าง ๆ โดยคิดป้าย นอกจากนั้นได้กำหนดเวลาการใช้บริการอย่างแน่นอนและชัดเจนมาก (al-'Aysh, 1406 h /1985 : 236)

4.6.3.7 ดิวนอัลญุนด (Diwan al-Jund) หรือกรมกลาโหม

ดิวนอัลญุนดหรือกรมกลาโหมซึ่งมีหน้าที่บันทึกรายชื่อบรรดาทหาร ดำรวจ กำหนดเงินเดือน ตลอดจนสิ่งที่เกี่ยวข้องทุกประเภทให้กับเหล่าทหารและตำรวจตามระดับชั้นและชนชั้นต่างๆ และคอยดูแล สอดส่องความมั่นคงของบ้านเมืองเพื่อให้อยู่ในสภาพที่สงบสุข ดิวนนี้มีมาตั้งแต่สมัยท่านบีมุฮัมมัด ﷺ ณ เมืองมะดีนะฮ์ อุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه เริ่มจัดระบบการทหารและราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ครบสมบูรณ์แบบและประสิทธิภาพ ซึ่งมูอาวิยะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه ได้พัฒนาอย่างจริงจัง จนมีแสนยานุภาพและความเกรียงไกรเป็นอันดับหนึ่งของโลกในช่วงยุคนั้น” (‘Abu Khalil, 1987 : 254) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานเป็นผู้ริเริ่มกำหนดกฎเกณฑ์และมาตรการของทหารบังคับของรัฐอิสลามเนื่องจากประชาชนในสมัยนั้นส่วนใหญ่จากสายเลือดหรือชาติพันธุ์อาหรับในขณะที่เดียวกัน ท่านมุ่งเน้นจัดกิจกรรมการฝึกเหล่าทหาร ในการใช้อาวุธสงครามที่หลากหลายดังที่ปรากฏในสมัยนั้นได้แก่ เลื่อยเกราะ ดาบและธนู เป็นต้น เนื่องจากท่านปฏิบัติตามอัสนุนะฮ์ของท่านบีมุฮัมมัด ﷺ โดยปกติ หลังจากท่านอ่านอัลกุรอานเสร็จแล้ว ท่านมักจะอ่านสุเราะฮ์อัลอัมฟาละฮ์ที่เกี่ยวกับการเตรียมพร้อมในด้านการรบดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾

{الأنفال : 60 }

ความว่า “ พวกเจ้าจงเตรียมความพร้อม ความเข้มแข็ง เท่าที่พวกเจ้า มีความสามารถ”

(อัลอัมฟาล : 60)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้อ่านกฎบะฮ์ต่อสาธารณชนบนมิมบัร ความว่า “จงจำไว้เถิด แท้จริง ความเข้มแข็งนั้นคือการยิงด้วยธนู” ส่วนทหารสมัครในสมัยการปกครองของมูอวิยะฮ์ บิน สุฟยาน رضي الله عنه มีจำนวนทั้งหมด 40,000 นาย ส่วนเหล่าทหารในสมัยของท่านประกอบด้วยทหารม้า และทหารเดิน จะใช้สี่เอกราบ คาบ ธนู และหอก เป็นอาวุธสำคัญ และท่านได้แบ่งทหารเหล่านั้นออกเป็น 5 เหล่าทัพด้วยกัน คือ เหล่าทัพกลางชื่อว่า (Qalbu al-Jajish) เหล่าทัพขวาชื่อว่า (al-Maimanah) เหล่าทัพซ้ายชื่อว่า (al-Maisarah) เหล่าทัพหน้าชื่อว่า (al-Muqaddimah) และเหล่าทัพหลังชื่อว่า (Saqatul al-Jaish) (Hasan, 1964 :1/ 478-479)

4.6.3.8 ติวานอัลฎุฆอต (Diwan al-Qadhat) หรือตุลาการ

อัลฎุฆอต ตุลาการหรือระบบศาลถูกจัดตั้งในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านเป็นผู้ดำรงตำแหน่งพิพากษาสูงสุดแห่งเมืองมะดีนะฮ์ เมื่อรัฐอิสลามได้ขยายอาณาเขต ท่านอนุญาตให้บรรดาเสาะหาบะฮ์เป็นผู้ตัดสินคดี โดยแต่งตั้งบรรดาเสาะหาบะฮ์เป็นทางการในดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาประจำแคว้นต่าง ๆ เช่น มูอาซ บิน ยะบัล และอะลี บิน อับีฏอลิบ رضي الله عنه เป็นต้น ระบบการตัดสินคดีในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ไม่มีความแตกต่างจากการยุคก่อนหน้านั้นมากนัก โดยเฉพาะในสมัยของอุมร์ บิน อัลค็อฎฎ็อบ رضي الله عنه ไม่ว่าในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจตุลาการและระบบการพิพากษา ส่วนเงื่อนไขของการคัดเลือกบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนี้ มักจะคัดเลือกบุคคลที่มีความพร้อม และความเหมาะสม จะแยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหาร อาณาเขตของรัฐอิสลามในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ได้แผ่ขยายหลายเท่า รวมทั้งเข้าสู่ยุคเริ่มต้นของสำนักนิติศาสตร์ (ฟิกฮ์) ต่างๆ จึงทำให้เคาะลีฟะฮ์แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้พิจารณาแต่งตั้งอูลมะฮ์(ผู้รู้) ตามแคว้นต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับผู้คนอยู่ในแต่ละพื้นที่ ผู้พิพากษาที่มีชื่อเสียงในยุคนี้ เช่น อูบัยดริส อัลเศลานีย์ อับดุลเราะฮ์มาน บิน สะญ็ญเราะฮ์ และอูบัยดริส บิน อับีมูซา อัลอัซฮารี เป็นต้น (Hasan, 1964 : 484-488) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ท่านได้ดำเนินระบบอัลฎุฆอตเจริญรอยตามแนวทางของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ก่อนหน้านั้น ท่านมุ่งเน้นในการขับเคลื่อนพัฒนาและปรับปรุงศาลให้มีระเบียบระบบดีกว่าเดิม ท่านเป็นคนแรกที่กำหนดศาลมะชอลิม⁹ให้เอกเทศ

⁹ “ศาลมะชอลิม” หรือ “วิทยาลัยผู้ละมมะชอลิม นักวิชาการได้ให้นิยามไว้หลายทศวรรษบางส่วนจากนั้นได้แก่ อัลมาวัรดียกกล่าวว่า “มะชอลิม หมายถึง การดำเนินการให้บรรดาผู้ถูกลงโทษกลับสู่ความยุติธรรมด้วยความหวาดกลัว และการปราบปรามบรรดาผู้พิพากษาขัดแย้งจากการตีอรรถนปฏิเสชด้วยความน่าเกรงขาม ” (al-Mawardi, n.d : 97 อิบนูคอลลูน ได้ให้ความหมายว่า “ภาระหน้าที่ที่คละกันระหว่างอำนาจของตุลาการและความเที่ยงธรรมของศาล” (Ibn Khaldun, 1419.h/ 1999/3 : 198) โดยภาพรวม ศาลมะชอลิมเป็นศาลสูงมีลักษณะคล้ายกับศาลอุทธรณ์หรือฎีกาในปัจจุบัน เพราะเป็นองค์กร

จากศาลอื่นๆ (Ahmad, 1409.h/1988 : 188) ประการแรกท่านได้สั่งให้อ่านพันธสัญญาหรือจรรยาบรรณของศาลในมัซฮิดก่อนที่จะมอบหมายให้กับบรรดาผู้พิพากษา หลังจากการแต่งตั้งผู้พิพากษา ก่อนที่จะดำรงตำแหน่งหน้าที่ ท่านมักจะให้พวกเขาอ่านพันธสัญญาเหล่านั้นต่อหน้าท่าน (‘Aliy, n.d : 161) ท่านได้ใช้เกณฑ์ความดีความชอบหรือยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ และความโปร่งใสเป็นมาตรฐานในการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษา ดังที่ท่านได้แต่งตั้งท่านบิลาล บิน อิบี คัรดาอ์ในการดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษา ท่านจำแนกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาล ดังนี้

4.6.3.8.1 บรรดาผู้พิพากษาที่มีชื่อเสียง

บรรดาผู้พิพากษาที่มีชื่อเสียงในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมีดังนี้

ก) อะบา อิดริส อัคลาณีย์ เมื่อปีฮ.ศ. 74 ตรงกับค.ศ. 653 ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในศาลมะชอลิม หลังจากนั้นไม่นานเขาก็ขอลาจากตำแหน่งดังกล่าว และท่านได้แต่งตั้งอามิร อัลอัซฮารี และคนอื่นๆ (Ahmad, 1409.h/1988 : 189)

ข) อามิร อัลอัซฮารี

ค) อับดุลลอฮ์ บิน อามิร อัลยุหุศอ

ง) อับดุลลอฮ์ บิน ก็อยสุ

จ) สุไลมาน อัลมะฮารีบีย์ บรรดาผู้พิพากษานี้ส่วนใหญ่มุ่งมีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายอิสลามหรือฟุคอฮฺ และนักกรายงานอัลหะดีษ(al-Qasimiy, n.d /2 : 211)

4.6.3.8.2 ปัจจัยยังชีพหรือเงินเดือนสำหรับผู้พิพากษา

ครั้งหนึ่งเมื่อปีฮ.ศ. 72 ตรงกับค.ศ. 651 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้ไปเยี่ยมหมู่บ้าน ณ. อันนะคีละฮ์ ท่านได้พบปะกับท่านสุร็อหุ ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาแห่งแคว้นอิรัก ท่านได้ซักถามเขาว่า “เจ้ามีอุปสรรคอะไรบ้างในการดำเนินคดีต่อผู้ฟ้องร้อง(โจทก์)และผู้ถูกกล่าวหา(จำเลย)” เขาตอบว่า “ฉันจะไม่ตัดสินคดีในท่ามกลางที่สองฝ่ายอยู่ในสภาพที่ฟิตนะฮ์หรือวุ่นวาย” ท่านได้กล่าวต่ออีกว่า “ขอให้อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเห็นชอบต่อการดำรงหน้าที่ของเจ้า เช่นนั้น เจ้าจงดำรงหน้าที่ต่อไปเถิด” เจ้าจงเอาเงินจำนวน 10,000 ดิรฮัม (หนึ่งหมื่นดิรฮัม) เถิด และนำแป้งจำนวน 300 ญะรีบ¹⁰ ขอให้

กรที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรับฟังการฟ้องร้องของประชาชนกรณีที่ถูกขอร้องจากผู้พิพากษาและจากหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ (‘Uthman, n.d : 333) ซึ่งเป็นสถาบันที่คละกันระหว่างอำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ เพราะอำนาจของศาลมะชอลิมกว้างขวางครอบคลุมทั้งอำนาจด้านตุลาการและด้านบริหาร (Zaydan, 1984: 299) นอกจากนี้ นักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่ามะชอลิมเป็นสถาบันที่รวมระหว่างศาลยุติธรรม กับศาลปกครอง และรวมไปถึงศาลวินัย ตลอดจนหน่วยปฏิบัติการ องค์การบริหารงาน และองค์การควบคุมต่าง ๆ ด้วย (Ruslan, 1997 : 260)

¹⁰ ญะรีบหมายถึงการเรียกค่าดวงของชาวอาหรับในยุคนั้น

เจ้าจงประสบความสำเร็จและเจ้าจงดำรงตำแหน่งนี้จนถึงปีศ.ศ.78 ตรงกับค.ศ.657 ต่อไป (al-Qasimiy, n.d/2 : 211)

4.6.3.8.3 ติดตามการดำเนินงานของบรรดาผู้พิพากษาอย่างเคร่งครัด

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นในการติดตามและสังเกตการณ์การดำเนินงานของบรรดาผู้พิพากษาเป็นระยะ ๆ ครั้งหนึ่งภรรยาของผู้พิพากษาชื่อว่าอัลฮาริษ อัล อัจชะรีย์ นางได้พูดกับสามีว่า มีผู้ชายคนหนึ่งได้ทำเรื่องฟ้องร้องที่ศาลของท่าน (อัลฮาริษ) และเขาได้มอบชะดียะฮ์ หรือของขวัญเพื่อเป็นที่ระลึกสำหรับนาง เมื่อเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานทราบข่าวเช่นนั้น ท่านก็เตือนอัลฮาริษเลยว่า “ การรับชะดียะฮ์นั้นเป็นการกินสินบนหรือริชวะฮ์นั่นเอง การรับของกำนันนั้นเป็นบันไดอันนำไปสู่ความหายนะ สูญเสีย เจ้าควรหลีกเลี่ยง ห่างไกลจากพฤติกรรมดังกล่าวอย่างเด็ดขาด การปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการสืบทอดของผู้ที่โง่เงา เจ้าจงดำรงหน้าที่ด้วยความอะมานะฮ์เถิด แน่แน่นอนเจ้าจะประสบผลสำเร็จในสองโลก ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เนื่องจากอัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้เฝ้าสังเกตบ่าวของพระองค์ทุกวินาที และทรงตอบแทนอย่างยุติธรรมที่สุด” นอกจากนั้นเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้มอบหน้าที่และปล่อยให้ดำเนินงานอย่างอิสระโดยไม่ว่ากาย ลำเอียงหรือไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (Ahmad, 1409.h/1988 : 190)

4.6.3.8.4 ให้เกียรติแก่บรรดาผู้พิพากษาของเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยร

ท่านอะบาน บิน อุษมาน บิน อัฟฟาน ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการแห่งเมืองมะดีนะฮ์ได้ส่งหนังสือไปยังเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานเพื่อซักถามเกี่ยวกับการดำเนินคดีต่างๆ ในเมืองมะดีนะฮ์ในยุคปัจจุบันกับการดำเนินคดีในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยร ท่านมีความเห็นอย่างไรหลังจากนั้น ท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก)ได้เขียนหนังสือตอบว่า “ แท้จริง ข้าขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ﷻ ข้ามิได้ตำหนิการดำเนินคดีของเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยรแต่ประการใด เมื่อใดหนังสือของข้าถึงท่าน ๆ สามารถดำเนินการอย่างสะดวก เพราะเมื่อเจ้าถึงเลใจกลับซักถามข้าอีก นั่นเป็นสิ่งที่ลำบากและยากที่ข้าจะให้คำตอบ” การประสานงานและการตอบรับหนังสือของท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) ต่ออะบานนั้น บ่งบอกถึงความมีใจกว้าง ความเด็ดขาดและวิทญ์ปัญญาในการบริหารราชการแผ่นดินของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานโดยมิได้เข้าไปแทรกแซงศาลพิพากษาแต่อย่างใด นั่นเป็นแนวทางหนึ่งในการสกัดกั้นมิให้องค์คณะผู้บริหารตำหนิและไม่พอใจต่อท่าน (Jurayr, 1991: 191)

4.6.3.8.5 ศาลมะซอลิม

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานเป็นคนแรกที่ได้กำหนดวันเฉพาะสำหรับคู่กรณีพิพาทที่จะฟ้องร้องคดีต่อศาล ท่านเองจะมานั่งรับฟังคำฟ้องร้องจากประชาชน บรรดาคดีทั้งมวลมีสภาพที่แตกต่างกันคือ บางคดีสามารถพิจารณาตัดสินภายในวันเดียว และบางคดีต้องรอการพิจารณามอบหมายให้ผู้พิพากษาตัดสิน ดังที่อะบา อิดริส อัคคาลานีย์ได้ตัดสินคดี ท่าน (เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) ในฐานะเป็นผู้นำรัฐอิสลาม มักจะนั่งคอยฟังการฟ้องร้องของประชาชน (al-Nuwairiy, n.d / 6: 269) โดยที่ท่านแต่งกายสุภาพ คือสวมใส่เสื้อยาว และผ้าสُرฺบานที่มีวนเหมือนกับดาบพันบนหัว (al-'Aliy, n.d : 167) แล้วสั่งใช้เจ้าหน้าที่ 1 คน ให้อ่านบทกวีให้ท่านฟัง ท่านสะออะฮ์ บิน อุวัยฎุ (Ahmad, 1409.h/1988 : 152) ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา มุ่งมั่นในการตัดสินคดีอย่างเที่ยงธรรมระหว่างสองฝ่าย (Ibn Kathir, 1408.h/ 1988/12 : 385) ท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) ให้ความร่วมมือไปนั่งอย่างเป็นทางการเป็นระเบียบในศาลมะซอลิมเพื่อฟังการฟ้องร้องขอความเป็นธรรมจากประชาชน โดยที่ท่านได้กำหนดหนึ่งวันในหนึ่งสัปดาห์ วันนั้นเป็นวันฟ้องร้องและนำคำฟ้องร้องเหล่านั้นมาพิจารณาเป็นคดีพิเศษ โดยกำหนดผู้พิพากษาเฉพาะรายเป็นผู้รับผิดชอบ กำหนดเจ้าหน้าที่ และผู้ช่วยรักษาความปลอดภัย นอกจากนั้นยังสั่งใช้ให้องค์คณะกรรมการบริหารจัดการของศาลทุกคน ให้พันผ้าสُرฺบานบนหัว มีวนเหมือนดาบ ส่วนท่านเองจะสวมเสื้อยาวและพันผ้าสُرฺบานขาวบนหัว และนั่งในสถานที่เฉพาะดังกล่าวข้างต้น การมีระเบียบดังกล่าวส่งผลทำให้ประชาชนมีความเคารพและจะฟ้องร้องในสิ่งที่มีความจริงทุกประการ (Ahmad, 1409.h/1988 : 152)

4.6.3.8.6 ลักษณะเด่นของศาลในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์

ศาลในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีลักษณะเด่นและมีความแตกต่างกับสมัยอื่นๆ มีดังนี้

- 1) การตัดสินคดีโดยอิสระไม่มีการแทรกแซงจากฝ่ายการเมืองแต่อย่างใด และผู้ตัดสินนั้นมีความเด็ดขาดในการตัดสินแต่ละคดี
- 2) ผู้พิพากษาจะพิจารณาคดีโดยใช้วิธีการวินิจฉัยโดยยึดอัลกุรอาน อัซสุนนะฮ์ และอิจมาอ์ของบรรดอูลาม่าอ์เป็นบรรทัดฐาน
- 3) เคาะลีฟะฮ์มีอำนาจในการดูแล ควบคุมและสามารถจะปลดผู้พิพากษาท่านใดที่มีความผิด หรือฝ่าฝืนต่อแนวทางการพิพากษาที่ถูกต้อง
- 4) มีการพิจารณาคดี บันทีกและการตัดสิน เนื่องจากมีข้อพิพาทขัดแย้งเพิ่มมากขึ้นซึ่งคู่กรณีมักให้การขัดกัน จนบางครั้งมีการดำเนินคดีที่ศาลที่ได้พิพากษาแล้วมาฟ้องร้องกันใหม่ อันนำไปเป็นเหตุที่ทำให้มีการบันทีก การพิจารณาคดีเป็นหลักฐาน ท่านกินดีย (Kindiy) ได้กล่าวว่า “ท่านสุลัยมฺ บิน อันซุ ซึ่งเป็นผู้พิพากษาในสมัยการปกครองของมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟิยาน رضي الله عنه ประจำเมืองอิยิปต์ ได้พิจารณา

ฉาดดีเกี่ยวกับมารคกรายหนึ่ง เมื่อตัดสินแล้วคุณิปฏิบัติศุภการพิพากษา และนำปัญหาคืนนั้นกลับมาสู่ผู้พิพากษาสุลัยมอิก เขาก็ตัดสิน เมื่อตัดสินเรียบร้อยแล้วก็มีการบันทึก โดยมีทหารผู้อาวุโสเป็นพยานหลักฐาน (Hasan, 1964 : 484-488)

4.6.3.9 ดิวานอัลชุกรฎะฮฺ (Diwan al-Shurtah) หรือกรมตำรวจ

ดิวนอัลชุกรฎะฮฺหรือกรมตำรวจจัดตั้งตั้งแต่สมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ผู้ดำรงตำแหน่งของกรมนี้ เรียกว่า “เศาะหิบอัลชุกรฎะฮฺ” หมายถึงผู้บัญชาการตำรวจ ดังที่ท่านอะนัส บิน มาลิก ได้รายงานไว้ว่า ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้แต่งตั้งกัยซ บิน สะอัด บิน อุบาดะฮฺ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกรมตำรวจ กรมนี้ได้มีการพัฒนาเรื่อย ๆ ในเวลาต่อมา ราชวงศ์อุมัยยะฮฺได้จัดตั้งสำนักงานตำรวจแห่งแคว้นต่าง ๆ โดยมีผู้บัญชาการที่มีความพร้อมและเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย ระเบียบตำรวจ เป็นระบบที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบริหารรัฐไม่ว่าจะเป็นรัฐใดก็ตาม โดยเฉพาะการปกครองรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน เนื่องจากสมัยนั้น สถานการณ์วิกฤติ ภูเขาและระส่ำระสาย ท่านจำเป็นต้องคัดสรรบุคคลที่มีความพร้อมทางด้านกายและจิตใจในการดำรงตำแหน่งหน้าที่นี้ (Abi Muhamad, n.d/1 :16) บรรดาตำรวจในสมัยของท่าน ได้แก่ อับดุลลอฮฺ บิน ฮานี อัลอัชดีฮฺ หลังจากนั้นได้สับเปลี่ยนให้ท่านยะซีด บิน กัษะฮฺ อัศสัคกีฮฺ ส่วนในยุคปลายการปกครองของท่าน ได้แก่ กะอับ บิน ฮามิด อัลอะบะฮฺ บรรดาตำรวจในสมัยของท่านไม่ได้ตระหนักในการดูแลบ้านเมืองจากการทำร้ายของบรรดาโจรและอาชญากรอย่างเดียว แต่จะดูแลบ้านเมืองจากการทำลายของศัตรูหรือฝ่ายคุกคามมากกว่า โดยที่ตำรวจจะมีในทุกเขตพื้นที่โดยเฉพาะตามแคว้นต่าง ๆ เพื่อปกป้องพิทักษ์รักษา และดูแลความปลอดภัยขององค์กรและผู้บริหารในการปฏิบัติหน้าที่อย่างปกติสุข ในขณะที่เดียวกันท่านได้กำหนดกองอำนาจการเฉพาะซึ่งประกอบด้วยประธานและคณะกรรมการ ซึ่งมีหน้าที่หลักคือ ปกป้องพิทักษ์รักษาความมั่นคงของชีวิต ทรัพย์สินในเขตพื้นที่ของราชวังหรือบ้านพักของเคาะลีฟะฮฺ บรรดาประธานเหล่านั้นส่วนใหญ่ชนต่างชาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีงามกับท่าน(เคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก) ตั้งแต่เวลาอันยาวนาน ส่งผลทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นที่ไว้วางใจ และเป็นที่ยอมรับจากท่านในการรักษาความปลอดภัย ท่านมั่นอาศัยอยู่ในแคว้นชามตลอดกาล และพักอาศัยในเมืองหลวงในบางโอกาสเท่านั้น เมื่อยังเข้าดูหนาวท่านได้ย้ายไปอาศัยในหมู่บ้านซอนบะเราะฮฺ (Sonbarah) ในประเทศจอร์แดน เมื่อดูหนาวหมด ท่านพักอาศัยอยู่ที่เมืองญาบียะฮฺ (Jabiyah) นอกจากนี้ ท่านยังแบ่งปัจจัยยังชีพแก่เหล่าเศาะหาบะฮฺอย่างทั่วถึง เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติภารกิจในเมืองดังกล่าว ท่านกลับยังเมืองดามัสกัส เมื่อฤดูร้อน ท่านย้ายไปพักในเมืองบะอะละบัก (Ba'labak) และพัก ณ แห่งนี้จนถึงดูหนาว เมื่อดูหนาวหมดไปท่านไปยังเมืองดามัสกัส ทุกครั้งที่ท่านย้าย หน่วยงานก็เคลื่อนที่คล้อยตามไปด้วย (Jurayr,1991: 191,192)

ยุครุ่งเรืองหรือยุคทองของกรมตำราวจคือ ในช่วงเวลาที่ อัลหัจญญัจญ์ บิน ยุศุฟ อัยษะ กอฟีย์ดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน เขาใช้หน่วยงานตำราวจเป็นศูนย์กลางในการดูแล ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและกำจัดศัตรูหรือผู้ที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับรัฐอย่างเด็ดขาดจนราบคาบและสิ้นซาก (Abu Khalil, 1987 : 207,254)

4.6.4 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นปฏิรูปการใช้ภาษาอาหรับเป็นพระราชบัญญัติทั่วรัฐอิสลาม

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งมั่นในการกำหนดยุทธศาสตร์การใช้ภาษาอาหรับให้เป็นภาษาทางการทั่วรัฐอิสลาม ซึ่งเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรมอันใหญ่หลวงในโลกมุสลิม ส่วนบรรดาเคาะลีฟะฮ์หลังจากนั้นต่างก็ได้สานต่อในการนำมาใช้อย่างต่อเนื่องให้เจริญรุ่งเรืองอย่างสมบูรณ์แบบในเวลาต่อมา ส่งผลทำให้โลกอาหรับยังคงใช้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ก่อนที่ท่านจะบังคับใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ ประชาชนในรัฐอิสลามต่างก็ใช้ภาษาดั้งเดิมของท้องถิ่นของตน เช่น แคว้นอิรักมีการใช้ภาษาเปอร์เซีย แคว้นชามใช้ภาษาโรมันและกรีก ส่วนแคว้นอียิปต์ใช้ภาษากรีกและกิบฎี ท่านได้ปรับปรุงแก้ไขการเขียนอักษรภาษาอาหรับ ให้ถูกต้อง เนื่องจากก่อนหน้านั้น เรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอารเบียทุกอย่างถูกบันทึกด้วยภาษาอาหรับ แต่เมื่ออุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه ได้ขยายอาณาเขตโดยการพิชิตเมืองต่าง ๆ และครอบครองเมืองเหล่านั้น ได้แก่เปอร์เซีย ชามและอียิปต์ อุมร์ก็อนุญาตให้ประชาชนในเมืองเหล่านั้นบันทึกด้วยภาษาของตนเอง คือเป็นภาษาเปอร์เซีย ชีเรีย และกรีก จึงทำให้ฝ่ายการเงินและรายได้ของรัฐเต็มไปด้วยผู้คนที่มิใช่มุสลิมก็นำภาษาดั้งเดิมของตนมาใช้ ส่วนเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้บังคับให้ยกเลิกการใช้ภาษาเหล่านั้นและกลับมาใช้ภาษาอาหรับภาษาเดียวเท่านั้น เพื่อสะดวกในการควบคุม ดูแลกิจการงาน และการเขียนบัญชีแห่งแคว้นอิรักและชาม ท่านได้จัดตั้งศูนย์กลางของสำนักงานภาษาอาหรับ โดยแต่งตั้งท่านสุไลมาน บิน สะอูด เป็นผู้อำนวยการ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านภาษาอาหรับ นอกจากนั้นได้บัญชาพนักงานเจ้าหน้าที่เขียนบัญชีทุกประเภทเป็นภาษาอาหรับ เช่นบันทึกรายชื่อของประชาชนทั้งชาวอาหรับดั้งเดิมและที่มิใช่ชาวอาหรับ(อัลอัจญนะบีย) (al-‘Aysh,1419 h /1988 : 229-330, 331, 233)

4.6.4.1 เหตุผลการใช้นโยบายภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นใช้พระราชบัญญัติภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการทั่วรัฐอิสลาม โดยมีเหตุผลสำคัญ ดังนี้

- ก) ประชาชนอยู่ภายใต้การปกครองของท่าน มีพหุด้านวัฒนธรรมประเพณี ภาษาและ

ศาสนา ท่านมุ่งเน้นขับเคลื่อนเชิญชวนประชาชนทุกกลุ่มชน เพื่อให้เข้าใจอิสลามอย่างถูกต้อง สามารถอ่านอัลกุรอานได้อย่างคล่องแคล่ว และถูกต้อง จำเป็นต้องรู้และเข้าใจภาษาอาหรับซึ่งเป็นแกนแท้ของศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับจำเป็นต้องออกเสียงให้ถูกต้อง นอกจากนั้นท่านกำชับให้ข้าหลวงทุกแคว้นอ่านอัลกุรอานได้อย่างถูกต้อง สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างกันระหว่างสองพยัญชนะที่คล้ายคลึงกัน ท่านเห็นว่า การใช้ภาษาอาหรับอย่างเป็นทางการมีความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งในสมัยของท่านและหลังจากนั้น

ข) เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ภายในรัฐอิสลามเป็นเอกภาพ อันหนึ่งอันเดียวกันและระบบการบริหารจัดการของกรมต่างๆ ของราชการแผ่นดินอยู่บนบรรทัดฐานเดียวกัน โดยเฉพาะกองคลัง นอกจากนั้นยังสามารถลบล้างความรู้สึกการตะอัสศุบหรือมีความเป็นออตานิยมต่อชาติพันธุ์ของตนเอง โดยเฉพาะเมืองใหม่ที่ถูกพิชิต

ค) การใช้ภาษาอาหรับของหน่วยงานราชการแผ่นดินในรัฐอิสลาม มีความสะดวกและคล่องในการติดต่อประสานงานกับองค์คณะผู้บริหารและคณะกรรมการบริหารจัดการ เมื่อมีความจำเป็นในการนั้นบ่งบอกว่าท่านมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล การที่ท่านสั่งยกเลิกการใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้วกลับมาใช้ภาษาอาหรับ เนื่องจากเป็นภาษาของตนเองเป็นการอิสระ ไม่จำเป็นต้องพึ่งอาศัยภาษาของชาติพันธุ์อื่น ผลจากการบังคับใช้ภาษาอาหรับทำให้ประชาชนทุกกลุ่มชนตระหนักโดยมีการประกวดและแข่งขันเรียนภาษาอาหรับกันทั่วรัฐอิสลาม (Ahmad, 1409.h/1988 : 168,169)

ง) การใช้ภาษาอาหรับเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดัน ฟื้นฟู การเติบโต และความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกรมสรรพากร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่ระจกจ่ายตามเขตพื้นที่ต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการบริหารและที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันในการปกป้องมิให้เกิดการหลอกลวง และการทุจริตหรือคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ การนำภาษาอาหรับไปใช้ในกรมต่างๆ นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูประบบเศรษฐกิจที่ จำเป็นต้องดำเนินโดยเฉพาะในแคว้นอิรัก ซึ่งเป็นแคว้นที่เป็นยุทธศาสตร์ของการเติบโตทางเศรษฐกิจแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮฺ ท่านหัจญญฺญาญญ์ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีฮ์ มุ่งมั่นหาทางในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจโดยใช้อำนาจในการควบคุมระบอบการบริหารจัดการของคลัง นั่นคือเป็นวัตถุประสงค์สำคัญที่มุ่งเน้นปฏิรูปในการใช้พระราชบัญญัติภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ (Jurayr, 1991 : 168)

4.6.4.2 ผลประโยชน์จากการใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการ

การใช้ภาษาอาหรับในโลกมุสลิมนับตั้งแต่ในสมัยนั้นจนถึงวันกียามะฮฺ ถือว่าเป็นผลงานอันใหญ่หลวงของเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน ซึ่งเป็นที่ปรากฏของสิ่งสำคัญ ๆ ดังนี้

ก) การสนองตอบความสูงส่งของภาษาคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งเป็นคำดำรัสของอัลลอฮฺ ﷻ เป็นพระเจ้าของสรรพสิ่งทั้งมวล และเป็นภาษาของตัวบทอัลหะดีษของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ซึ่งมีคุณภาพ

ที่แตกต่างกับภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาเปอร์เซียและกิบฎี เป็นต้น นอกจากนั้นภาษาอาหรับยังเป็นภาษาของศาสนาอิสลาม จึงเหมาะสมที่สุดในการนำมาใช้เป็นภาษาการเมืองการปกครองและภาษาทางวิชาการ ซึ่งเป็นรายวิชาที่ประชาชนทั่วรัฐอิสลาม ควรนำมาใช้ในการสื่อสารในวิถีชีวิตประจำวัน จึงทำให้วัฒนธรรมประเพณีอาหรับได้แผ่ขยายออกอย่างกว้างขวางเหนือกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ ในโลกอาหรับ เป็นที่นิยมของประชาชนชาวมุสลิม และผู้ที่สนใจมักจะเข้าใจภาษาอาหรับเป็นอย่างดี

ข) เป็นที่ประจักษ์ของกลุ่มชนนักเขียนภาษาอาหรับที่เป็นมืออาชีพที่มีคุณภาพ เดิมเป็นชนต่างชาติ นักเขียนภาษาโรมันและเปอร์เซีย เมื่อศึกษาภาษาอาหรับ ส่งผลให้พวกเขาเป็นนักเขียนภาษาอาหรับ เหมือนเจ้าของภาษา และสามารถนำมาใช้ในการบริหารกรมต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เช่น เสาะลิหุ บิน อับดุลรอหฺมาน ส่วนอับดุลหะมิด บิน ยะหฺยาสามารถดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการของเคาะลีฟะฮ์ฮัมมาน บิน มุหัมมัด ในเวลาต่อมา (Ibn Nadim, n.d : 303) บรรดานักเขียนแห่งแคว้นอิรักส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์ของเสาะลิหุ บิน อับดุลรอหฺมาน บุคคลเหล่านั้น คือ กอฮฺยัม บิน อบิสะลิม ซัยบะฮฺ บิน อัยมาน และมรวาน บิน อียาส เป็นต้น (al-Jahshariy, 1938 : 39)

ค) องค์การแปลภาษา (Harakah Terjemah) ถูกจัดตั้งและปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีหน้าที่แปลภาษา จากภาษาอื่นเป็นภาษาอาหรับ และจากภาษาอาหรับเป็นภาษาอื่น ตามที่ประสงค์ มีหน้าที่สำคัญ คือการแปลคำศัพท์ของกรมต่าง ๆ เพื่อสะดวกในการใช้งานกับผู้ใช้บริการ ส่วนผู้เชี่ยวชาญในการแปลภาษาได้แก่เคาะลิด บิน ยะซีด บิน มุอาวียะฮฺ ซึ่งเป็นคนแรกที่แปลหนังสือตำรารายวิชาเคมีและแพทยศาสตร์จากภาษากรีกเป็นภาษาอาหรับ (Ahmad,1409.h/1988 :179)

ง) นโยบายการใช้ภาษาอาหรับในกรมต่าง ๆ แห่งรัฐอิสลามซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการเผยแผ่ภาษาอาหรับตามแคว้นต่างๆ ภายในรัฐอิสลาม (al-Rays, 1969 : 286) การใช้ภาษาอาหรับในโลก ที่ยังคงใช้จนถึงปัจจุบัน บ่งบอกว่าผลงานสำคัญของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มรวาน ได้แผ่ขยายและเป็นคุณประโยชน์สำหรับประชาชนชาวมุสลิมทั่วโลกและผู้สนใจทั่วไป ภาษาอาหรับเป็นภาษาที่สื่อสารสำคัญที่ใช้ในการขยายสังคมอาหรับจากคาบสมุทรอาหรับทางตะวันออกจนถึงคาบสมุทรแอตแลนติกทางตะวันตก (Majid,1971 /2 : 162,15)

จ) บรรดามาวาลีย์ต่างก็มุ่งมั่นในการศึกษาภาษาอาหรับ เนื่องจากการมีความรู้ภาษาอาหรับเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะถูกการคัดเลือกเป็นเจ้าหน้าที่ราชการของรัฐ นอกจากนั้น จะให้ออกเสียงภาษาอาหรับที่คล่องแคล่ว และถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับ ดังที่ท่านหัจญญฺญาญญ์ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟี ได้จัดโครงการนี้ซึ่งทำให้พวกเขามีความสนใจ และมุ่งมั่นศึกษารายวิชาไวยากรณ์ภาษาอาหรับอย่างดี ส่งผลทำให้ผลิตอุละมาอ์ และนักภาษาศาสตร์จากชาวต่างชาติ อย่างมากมายในรัฐอิสลาม แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮฺและยังคงยืนยาวจนถึงยุคของราชวงศ์อับบาซียะฮฺ

จ) ระบบการบริหารจัดการในกรมต่างๆของรัฐอิสลามเป็นเอกภาพและครบสมบูรณ์อยู่บนบรรทัดฐานเดียวกันหมด อย่างดีเยี่ยม ซึ่งราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้นำแบบอย่างจากการบริหารจัดการของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการภายในรัฐอิสลามในยุคต่อมา (Ahmad, 1409.h/1988 : 180)

4.6.5 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูประบบบัญชีตุลมาลหรือการคลัง

ระบบการคลังได้ก่อตั้ง ตั้งแต่ในสมัยการปกครองของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทำหน้าที่ในการดูแลความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่ายของรัฐ ให้ถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลาม เพื่อให้ประชาชนได้รับความเสมอภาคและความปกติสุข (Hasan, 1964 : 2/ 277) ซึ่งมีกฎเกณฑ์ขอบเขตที่แน่นอนที่บัญญัติไว้ในอัลกุรอาน ในสมัยอัลคัลละฟะฮ์อับรอฮิมิดีน ทรัพย์สินสมบัติของรัฐก็คือทรัพย์สินสมบัติของประชาชน ซึ่งประชาชนทุกคนมีสิทธิ์ใช้ทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นตามความจำเป็นที่เหมาะสม ส่วนในสมัยการปกครองของมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลมานูฟ ﷺ ทรัพย์สินสมบัติหรือรายได้ของรัฐได้มาจากแหล่งเดียวกันกับสมัยอัลคัลละฟะฮ์อับรอฮิมิดีน ส่วนระบบการเงินการคลังในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

4.6.5.1 แหล่งรายรับสำคัญของรัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์

รายรับงบประมาณราชการแผ่นดินของรัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์โดยทั่วไปจะได้รับการจากแหล่งสำคัญๆ เหมือนกับสมัยคัลละฟะฮ์อับรอฮิมิดีนดังนี้

4.6.5.1.1 อัจชะกาต (al-Zakat)

ระบอบอัจชะกาตเป็นแหล่งสำคัญของการคลังอิสลาม ซึ่งได้บัญญัติในอัลกุรอาน และอัลหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا
الزَّكَاةَ ﴾

(البينة : 5)

ความว่า “ และพวกเขามิได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใด นอกจากเพื่อการปฏิบัติต่ออัลลอฮ์เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการปฏิบัติต่อพระองค์เป็นผู้ที่อยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรงและดำรงการละหมาดและชำระชะกาต”

(อัลบัยฮินะฮ์ : 5)

บรรดานักปราชญ์มุสลิมต่างก็เห็นพ้องกันว่า การชำระชะกาตเป็นสิ่งที่บังคับใช้สำหรับ

มุสลิมทุกคนที่ครบคุณสมบัติ และเป็นส่วนหนึ่งของหลักการอิสลาม 5 ประการ บรรดาเศาะหาบะฮ์ผู้ต่างก็เห็นพ้องกันอย่างมตเอกันกันว่า จำเป็นต้องทำสงครามหรือกวาดล้างผู้ที่ปฏิเสธในการชำระชะกาต ดังเหตุการณ์ที่อุบัติในสมัยการปกครองของอุมัยยะฮ์ อัสศิดดีก رضي الله عنه (al-Sharbiniy, 1398.h/1987/2 : 434) ผู้มีอำนาจรวบรวมทรัพย์สินชะกาตแล้วแจกจ่ายแก่ผู้มีสิทธิ 8 กลุ่มดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ فُلُوقِهِمْ
وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ
اللَّهِ ﴾

(التوبة : 60)

ความว่า “แท้จริงทานทั้งหลาย (ทรัพย์สินชะกาต) นั้นสำหรับบรรดาผู้ที่ยากจนและบรรดาผู้ที่ขัดสนและบรรดาเจ้าหน้าที่ในการรวบรวมมันและบรรดาผู้หัวใจของเขาสนิทสนม และนำการถ่ายทาส และบรรดาผู้ที่หนีสินล้นตัวและในหนทางของอัลลอฮ์ และผู้ที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง ทั้งนี้เป็นบัญญัติอันจำเป็นซึ่งมาจากอัลลอฮ์

(อัลเตาบะฮ์ : 60)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ต่างก็ได้ปฏิบัติอย่างดียิ่ง จนทำให้ในสมัยของอูษมาน บิน อ์ฟฟาน رضي الله عنه ทรัพย์สินชะกาตมีมากมายและเหลือใช้ ส่วนทรัพย์สินชะกาตของคลังในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากผู้คนไม่ยอมชำระแก่คลังของรัฐอิสลาม นอกจากนี้ในสมัยการปกครองของอุมัร บิน अबดุลอะซีซ ท่านได้กำชับและสั่งใช้ให้ประชาชนชำระชะกาตแก่คลังของรัฐ (Ibn al-Jawziy, 1331.h : 104) จึงทำให้ไม่สามารถจะคำนวณเป็นตัวเลขได้ แหล่งเศรษฐกิจสำคัญที่เป็นรูปธรรมของราชวงศ์อุมัยยะฮ์มักจะได้รับจากสองแหล่ง ได้แก่ แหล่งเกษตรกรรมและแหล่งพาณิชย์กรรม ซึ่งอยู่ภายใต้ของระบบอูซุร (Abi Yusuf, 1399 : 271,272) และตั้งชื่อว่าดีวานอัสเศาะคอะกอด (Diwan al-Sadaqat) (al-Rifa'i, 1973 : 82,83) หรือกรมศาสนกุศล ทำหน้าที่ในบริหาร จัดการและแจกจ่ายทรัพย์สินชะกาตและเศาะคอะกอดให้กับผู้มีสิทธิที่จะได้รับโดยเฉพาะแก่จำพวกที่อิสลามได้บัญญัติไว้ในอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัลเตาบะฮ์ โองการที่ 60 ดังกล่าวข้างต้น (Hasan, 1964 : 48)

4.6.5.1.2 อัลญิซยะฮฺ (al-Jizyah)

อัลญิซยะฮฺ หมายถึงภาษีที่เรียกเก็บจากชาวต่างศาสนาที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม โดยมีเงื่อนไขครบอย่างสมบูรณ์แบบ และรัฐต้องให้ความคุ้มครอง ปกป้องสิทธิของตนให้อยู่อย่างปกติสุข เช่นเดียวกับประชาชนชาวมุสลิม และเป็นกิจการส่วนหนึ่งของรายได้ที่แน่นอนของรัฐอิสลาม ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดโดยอัลกุรอาน อัศสุนนะฮฺและอัลอิจญ์มาอ์¹¹ (al-Sharbiniy,1398.h/1987/10 : 567) อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ قِنْلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾

(التوبة : 29)

ความว่า “พวกเจ้าจงต่อสู้บรรดาผู้ที่ไม่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันสิ้นโลก และไม่เว้นสิ่งที่อัลลอฮ์และเราะสูลห้ามไว้ และไม่ปฏิบัติตามศาสนาแห่งความสัจจะ อันได้แก่บรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์จันกว่าพวกเขาจะจ่ายอัลญิซยะฮฺจากมือพวกเขาเอง ในสภาพที่พวกเขาเป็นผู้ต่ำต้อย”

(อัลเตาบะฮฺ : 29)

ในสมัยท่านท่านบีมุหัมมัด ﷺ ท่านได้สั่งใช้ให้ท่านอัลมุฆิเราะฮฺ บิน ซุบะฮฺไปเจรจาโดยสันติวิธีกับองค์คณะบริหารและคณะกรรมการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ของอาณาจักรโรมัน ตะวันออกจนกว่าพวกเขาจะรับอิสลาม หากไม่เช่นนั้นเขาต้องจ่ายญิซยะฮฺ (Ibn Hajar, 1322 /6 : 217) ท่านท่านบีมุหัมมัด ﷺ ทำหน้าที่ในการดูแลความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่ายของรัฐให้ถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลาม เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและความผาสุกของประชาชน ท่านได้สร้างความสัมพันธ์อันสง่างามกับชาวเมืองนัจญอรอน โดยเก็บภาษีจำนวน 80,000 ดิรฮัมต่อปี อุมร์ อัลค็อฏฏอบ ﷺ ได้จัดระบบการเก็บภาษีญิซยะฮฺในสมัยการปกครองของท่านอย่างเป็นระบบที่สอดคล้องกับยุคนั้น โดยกำหนดว่าจะเรียกเก็บเฉพาะผู้ชายที่มีสติปัญญาและบรรลุนิติภาวะที่สมบูรณ์แบบ (al-Jufriy, n.d :

¹¹ การลงความเห็นร่วมกันเป็นมติเอกฉันท์ของปวงปราชญ์ทางด้านกฎหมายอิสลาม ในประเด็นหรือรายละเอียด เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่เคยปรากฏในยุคสมัยของท่านนบี และไม่มีบทบัญญัติชัดเจนว่าเป็นที่อนุมัติหรือเป็นที่ต้องห้าม เป็นต้น

66,69) ส่วนกลุ่มที่ถูกยกเลิกได้แก่ สตรี เด็ก ทาส ผู้ป่วยระยะยาว คนบ้า คนพิการตาบอด คนชรา และ บาทหลวงหรือนักศาสนาที่ไม่มีรายได้ (al-Mawardi, 1996 : 144) นอกจากนั้นจะพิจารณาทางสถานภาพทางฐานะของรายบุคคล คือผู้คนที่มีความร่ำรวยคนละ 48 ดิรฮัมต่อปี ส่วนผู้ที่มีฐานะปานกลาง 24 ดิรฮัมต่อปี บุคคลนอกเหนือจากนั้นที่ประกอบอาชีพแน่นอนต้องจ่าย 12 ดิรฮัมต่อปี การจ่ายญิซยะฮ์เป็นมาตรการเด็ดขาดและจัดเป็นระบบ คือรายบุคคลต้องจ่ายเมื่อครบเงื่อนไข และจะถูกยกเลิกเมื่อเป็นมุสลิมใหม่ ส่วนญะมาอะฮ์หรือเป็นกลุ่มบุคคลนั้น จะถูกเก็บเป็นกลุ่ม หมู่บ้านหรือตัวเมือง ต้องจ่ายแบบเหมาจ่าย ดังที่ท่านบิหมัมมัด رضي الله عنه ได้กำหนดแก่ชาวอัชเราะฮ์ (Azrah) ต้องจ่าย 100 ดินาร์ในเดือนรอญับของทุกปี (al-Balazuri, 1403.h/1983 : 71) ราชวงศ์อุมัยยะฮ์มักจะเจริญรอยตามแนวทางดังกล่าว (al-Ju'firy, n.d : 71) ในสมัยการปกครองของอุมมาน บิน อับฟาน رضي الله عنه พวกเขาจะขึ้นคำร้องโดยอ้างเหตุผลว่าประชาชนมีจำนวนน้อยกว่าเดิม ท่านก็เห็นชอบและลดค่าจ่ายภาษีดังกล่าว จนเหลือ 70,000 ดิรฮัมต่อปี พอถึงในสมัยมูอวิยะฮ์ บิน อับดุลมุลิก رضي الله عنه พวกเขาจะปฏิบัติตามแนวทางของท่านอุมมาน ท่าน(มูอวิยะฮ์) ก็เห็นชอบและลดการเสียภาษีเงินเหลือ 64,000 ดิรฮัมต่อปี (al-Balazuri, 1403.h/1983 : 67,69)

ส่วนในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมุลิก บิน มัรวานท่านได้แต่งตั้งคหบดีญาญ์ บิน ยูสุฟ อัยษะกะอียะฮ์เป็นเจ้าหน้าที่เรียกเก็บและรวบรวมภาษีแห่งแคว้นอิรัก เขาได้ปรับขึ้นราคาภาษีจากเดิมจำนวน 72,000 ดิรฮัมต่อปี นอกจากนั้นเขาได้ปรับค่าจ่ายญิซยะฮ์จนถึงราคา 50,000,000 ดิรฮัม (ห้าสิบล้านดิรฮัม) ต่อปี เขายังคงเก็บจากมุสลิมใหม่อีกด้วย (al-Ju'firy, n.d : 70) ส่งผลทำให้แคว้นอิรักมีรายได้จำนวนมากเข้าคลัง ฐานะร่ำรวยและมีทรัพย์สินมากกว่าแคว้นอื่น ๆ (al-Rays, n.d : 219) ส่วนท่านมะฮ์ด บิน อับีสะอะเราะฮ์ ได้เจรจาโดยสันติวิธีกับชาวเคาะวาริม (khawarim) และเรียนให้ทราบเหตุผลที่จำเป็นต้องปรับค่าจ่ายญิซยะฮ์จนถึงราคา 20,000,000 ดิรฮัม (ยี่สิบล้านดิรฮัม) ต่อปี และได้ตกลงกันจะจ่ายครั้งหนึ่งเป็นของขวัญและอีกครึ่งหนึ่งเป็นตัวเงิน เนื่องจากเงินมีจำนวนไม่เพียงพอ กับค่าภาษีของราชวงศ์อุมัยยะฮ์เรียกเก็บ นอกจากนั้นเมืองเคาะรอซานก็จะถูกปรับขึ้นค่าจ่ายญิซยะฮ์เช่นกันแต่ดีที่ท่านอุมร์ บิน อับดุลอะซีซ สามารถห้ามไว้ได้ (al-Ju'firy, n.d : 71)

4.6.5.1.3 อัลเคาะร็อยญ์ (al-Kharaj)

อัลเคาะร็อยญ์ หมายถึง ภาษีที่ดินที่ชาวมุสลิมพิชิตโดยใช้วิธีการทำสงคราม และทำสัญญากับประชาชนชาวมุสลิมหรือต่างศาสนาที่ใช้คุณประโยชน์ในพื้นที่นั้น ท่านอุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه ได้ดำเนินงานและจัดพื้นที่ดินแห่งแคว้นอิรักและแคว้นซาม (Abu Yusuf,1399.h :24) ซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญของรัฐอิสลาม ท่าน(อุมร์) ได้จัดระบบ การบริหารจัดการอย่างเป็นระเบียบระบบสอดคล้องกับยุคนั้น โดยแบ่งตามเขตต่าง ๆ ส่วนราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ต่างก็ได้สานต่อเจริญรอยตามท่าน(อุมร์) ส่งผลทำให้ได้รับผลประโยชน์อันใหญ่หลวง (al-Ju'firy, n.d : 73) ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้รับรายได้จากภาษีที่ดิน

แคว้นอิรักและซามตั้งแต่ปี ฮ.ศ. 54-66 ตรงกับ ค.ศ. 633-645 จำนวน 135,000,000 ดิรัฮัม (หนึ่งร้อยสามสิบล้านดิรัฮัม) ต่อปี (al-Mawardi, 1996 : 175) ส่วนเขตของอัลญะซีเราะฮ์ยังคงได้รับภาษีรายได้ตามที่มูอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด ได้กำหนดไว้สองส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นภาษีญะฮะฮ์ และอีกส่วนหนึ่งเป็นภาษีเคาะรอญญ์ จำนวนรายได้เหล่านั้นได้รับจากประชาชนดังต่อไปนี้

ก) ชาวเมืองแห่งกีอนสะรีน(Qansarin) ประมาณ 1,500,000 ดิรัฮัม (หนึ่งล้านห้าแสนดิรัฮัม)

ข) ชาวเมืองจอร์แดน (Jordan) ประมาณ 600,000 ดิรัฮัม (หกแสนดิรัฮัม)

ค) ชาวเมืองแห่งปาเลสไตน์ (Palistain) ประมาณ 600,000 ดิรัฮัม (หกแสนดิรัฮัม) (al-Jufriy, n.d : 76)

ดีวานอัลเคาะรอญญ์ มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับภาษี เช่น การควบคุมดูแล การจัดเก็บรวบรวม การลงทะเบียน และกำหนดภาษีที่ดินของรัฐ เนื่องจากเป็นแหล่งรายได้สำคัญของรัฐอิสลาม (al-'Aniy, 1966 : 177) โดยจัดตั้งกองอำนาจการและแต่งตั้งผู้รับผิดชอบประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารงานทั่วไป คณะกรรมการตรวจสอบและพิสูจน์ มูอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด ได้แต่งตั้งสำนวน เป็นที่ปรึกษาแห่งเมืองดามัสกัส ท่านสุไลมาน อัลมุฮัมมัดฮ์แห่งเมืองปาเลสไตน์ (al-Jahshariy, 1938 : 24,26) และอับดุลอะฮ์มัด อันนัศรอญญ์ แห่งเมืองหิมศุ (al-Ya'qubiy, 1400.h/1980/2 : 223) บุคคลเหล่านั้นดำรงตำแหน่งตั้งแต่สมัยมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด จนถึงสมัยการปกครองของมรวาน บิน อัลอะหะกัม เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มรวาน ได้ให้ความสำคัญและแต่งตั้งบุคคลเหล่านั้นดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงในการดูแลเขต และดินแดนต่าง ๆ ที่ใกล้เคียง ท่านได้ขับเคลื่อนและกำชับให้ข้าหลวงเหล่านั้นพัฒนาที่ดินพื้นที่กว้าง ให้มีความอุดมสมบูรณ์โดยขุดร่อนน้ำเป็นชลประทาน และใช้ในการปลูกแตงโมและอ้อย ส่งผลทำให้รัฐอิสลามได้รับภาษีเพิ่มประมาณปีละไม่น้อยกว่า 5,000,000 ดิรัฮัม (ห้าล้านดิรัฮัม) บรรดาเคาะลีฟะฮ์แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์มักจะแต่งตั้งชาวต่างชาติดำรงตำแหน่งหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารจัดการทรัพย์สินอัลเคาะรอญญ์ เนื่องจากพวกเขามีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ปรับปรุงที่ดินให้มีชีวิตชีวา อุดมสมบูรณ์และเหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มรวานมักจะมองว่าชาวต่างชาติมีประสบการณ์หรือเป็นที่รู้จักในปัจจุบันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (al-Dawriy, 1988 : 48) ในขณะเดียวกันท่านได้ปลดบางคนจากตำแหน่งดังกล่าว ส่วนแคว้นอิรัก ในสมัยหัจญญ์ญาญ บิน ยูสุฟ อัชชะกอฟียะเป็นข้าหลวง รายได้จากภาษีอัลเคาะรอญญ์ได้ไม่น้อยกว่า 18,000,000 ดิรัฮัม ต่อปี (สิบแปดล้านดิรัฮัม) ส่วนในสมัยของมูอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด เคยได้รับจำนวน 25,000,000 ดิรัฮัม (ยี่สิบล้านดิรัฮัม) ปรากฏการณ์ในแคว้นอิรักเช่นนี้ อันเนื่องมาจากมีกบฏเกิดขึ้นอย่างมากมาย ท่านได้สำรวจแคว้นซามและอัลญะซีเราะฮ์ และพยายามรวบรวมภาษีที่ดินของแคว้นสองแห่งนี้เป็นเอกเทศโดยกำหนดระยะทางเป็นมาตรฐานสำหรับบุคคลที่ใช้ตลาดสด

เป็นสถานที่ทำงาน หากระยะทางไกลจะเก็บภาษีน้อยกว่าระยะทางใกล้ การสำรวจของท่านเป็นการผลักดัน มุ่งมั่นพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้รายได้จากภาษีที่ดินเพิ่มขึ้นอย่างดี นอกจากนั้นท่านพยายามหาทางลดหย่อนภาษีที่ดินของแคว้นอิรักให้ได้มากกว่านั้นในเวลาต่อมา (al-Ju'firy, n.d : 76)

4.6.5.1.4 อัลอุซุร (al-'Ushur)

อัลอุซุรหมายถึงทรัพย์สินของภาษีที่เก็บจากประชาชนที่ทำการพาณิชย์ภายในและภายนอกรัฐอิสลามหรือปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันว่าภาษีเขตแดนหรือภาษีมรอกียะฮฺ (Jumrakiyah) พนักงานเจ้าหน้าที่เก็บภาษีเรียกว่า “อัลอาซิรฺ” (Abu Yusuf, 1399.h : 271) ซึ่งอุมร์ บินอัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه เป็นคนแรกจัดตั้งและกำหนดนโยบายคือจะเก็บจากผู้ประกอบการต่างศาสนาหุรียะฮฺ¹² 1/10 ต่างศาสนาซิมมียะฮฺ¹³ .5/10 และชาวมุสลิม 4/10 (Abi 'Ubaid, n.d : 475,476) ราชวงศ์อุมัยยะฮฺยังคงใช้ตามมาตรการดังกล่าวซึ่งสอดคล้องกับยุคนี้คือ จะถูกยกเลิกจากการจ่ายภาษีจากมุสลิมที่ใช้ต้นทุนในการลงทุนน้อยกว่า 200 ดิรฮัม (สองร้อยดิรฮัม) (Abü Yüsuf, 1399.h : 276) ส่วนต่างศาสนาหุรียะฮฺและซิมมียะฮฺมีลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้

- ก) จะเก็บภาษีอัลอุซุรปีละครั้ง
- ข) จะถูกยกเลิกสำหรับทาส และผู้เข้ามีหุ้นส่วนในการลงทุน
- ค) จะถูกยกเลิกสำหรับผู้คนที่มึหนี้สินมาก ล้นตัวหากเขาเป็นมุสลิมให้เขายื่นยันความบริสุทธิ์ หากต่างศาสนาต้องมีพยานหลักฐานจำนวน 2 คนให้คำประกันยื่นยันความบริสุทธิ์ (Abü Yüsuf, 1399.h : 274)
- ง) การเก็บภาษีจากมุสลิมนั้นคือการชำระชะกาดนั่นเอง
- จ) จะถูกยกเลิกการพิจารณาสำหรับต่างศาสนาที่ค้าขายสิ่งที่ไม่อนุมัติ (หะรอม) เช่นหมู และเหล้า เป็นต้น

ภาษีอัลอุซุรเป็นแหล่งรายได้สำคัญแห่งรัฐอิสลาม ครั้งหนึ่ง เคาละลีฟะฮฺอับดุลลอฮฺ บินซุบัยรฺท่านได้ประสบจากความตกต่ำด้านงบประมาณของคลัง ซึ่งในขณะนั้นท่านยกเลิกการเก็บภาษีอัลอุซุรจากประชาชนมาเป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นท่านก็เร่งรีบกลับไปทบทวนกฎหมายที่ว่าด้วยการเก็บภาษีอัลอุซุรจากประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของท่านต่อมาอีกครั้ง (al-Ju'firy, n.d : 80)

¹² หุรียะฮฺหมายถึงพลเมืองซึ่งไม่ใช่มุสลิม ที่คิดจะเป็นศัตรูและจะทำสงครามกับประชาชนชาวมุสลิม

¹³ ซิมมียะฮฺหมายถึงพลเมืองซึ่งไม่ใช่มุสลิมอาศัยอยู่ในแผ่นดินอิสลาม ถือเป็นหน้าที่ของรัฐบาลมุสลิมตามกฎหมายอิสลามที่จะต้องให้ความคุ้มครองดูแลและให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่พวกเขาโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นคนเผ่าพันธุ์ใด ทั้งนี้พวกซิมมียะฮฺจะต้องจ่ายภาษีประเภทหนึ่งเรียกว่า “ญิซยะฮฺ” หรือภาษีรัชชูปการให้แก่รัฐบาลมุสลิมเพื่อแลกเปลี่ยนกับการคุ้มครองดูแล โดยไม่ต้องจ่ายชะกาด และไม่ต้องรับราชการทหาร

4.6.5.1.5 อัสเศาะวาฟีย์ (al-Sawafiy)

อัสเศาะวาฟีย์หมายถึงทรัพย์สินที่คณะอิมามได้คัดสรรจากที่ดินที่เป็นอัลฟัยฮ์ (al-Fay')¹⁴ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติในเมืองที่ถูกพิชิต ท่านจะเอาจำนวนมุสหรือ 1/5 ให้เหมาะสมกับผู้ที่มีสิทธิ์ที่จะได้รับคังที่อุมร์ บิน อัลค็อฎฏอบ ﷺ ได้แบ่งที่ดินเป็นส่วน ๆ แล้วมอบให้ผู้ประกอบการให้นำไปใช้ทำคุณประโยชน์ต่าง ๆ ตามความประสงค์ และแบ่งปันผลผลิตจากการใช้ที่ดินเหล่านั้นกับคลังของรัฐอิสลาม อุษมาน บิน อ็ฟฟาน ﷺ เป็นคนแรกที่ได้ปฏิบัติเช่นนั้น (al-Balazuri, 1403.h/1983 : 273) เขาได้รับประมาณ 50,000,000 ดิรฮัม (ห้าสิบล้านดิรฮัม) ต่อปี อุมร์ บิน อัลค็อฎฏอบ ﷺ ท่านจัดสรรกลุ่มที่จะรับผิดชอบบริเวณแคว้นชาม มุอาวียะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด ﷺ เป็นคนแรกที่ได้นำเอาที่ดินนั้นมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว แต่มิได้ใช้ประโยชน์และแปรสภาพแต่อย่างใด มักจะปล่อยตามสถานภาพดั้งเดิม หลังจากนั้นท่าน(มุอาวียะฮ์) ได้แบ่งที่ดินเหล่านั้นให้กับผู้ที่ขัดสน อนาคตยากจนและบรรดาญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด (al-Ya'qubiy, 1400.h/1980/2 : 232) ท่าน(มุอาวียะฮ์) ได้ปฏิบัติเช่นนั้น เนื่องจากจะผลักดันสร้างความมั่นคงให้กับราชการแผ่นดิน พิทักษ์ความเป็นเอกภาพของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง ท่าน(มุอาวียะฮ์) ได้ดำรงไว้ซึ่งเหมาะสมกับผลประโยชน์ของประชาชนทั้งปวง นอกจากนั้นท่าน(มุอาวียะฮ์) สั่งใช้ให้ทบทวน สืบสวน และพิสูจน์จำนวนที่ดินดังกล่าว และลงทะเบียนเป็นทางการของจำนวนที่ดินที่ว่างเปล่าที่ยังคงอยู่อีกด้วย (Ghidā', 1997 : 308)

ส่วนเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มรวาน ได้แบ่งที่ดินอัสเศาะวาฟีย์ทั้งหมดแล้วมอบให้กับบรรดาผู้มีเกียรติและอาวุโสในสังคมโดยที่ไม่เหลืออะไรเลยในตัวท่าน ท่านมักจะดูแลที่ดินบางส่วนที่เก็บภาษีที่เจ้าของเสียชีวิตซึ่งไม่มีเครื่องญาติที่จะรับมรดก ท่านได้แบ่งที่ดินเหล่านั้นให้กับผู้คนที่เหมาะสมในการรับมาเป็นกรรมสิทธิ์ โดยกำหนดเงื่อนไขว่าต้องจ่ายภาษีอัลอุซุร และแบ่งผลกำไรให้เป็นภาษีของรัฐ ส่วนทรัพย์สินมรดกของผู้เสียชีวิตทิ้งไว้และมีญาติมีสิทธิ์รับมรดก ท่านก็จะแบ่งให้กับบุคคลเหล่านั้นตามบทบัญญัติอิสลาม และสั่งใช้ให้บุคคลเหล่านั้นจ่ายภาษีอัลอุซุรแก่รัฐ มิใช่เป็นคำสั่งใช้หรือการบังคับแต่อย่างใด แต่เป็นแรงจูงใจและเป็นคำตอบแทนที่สมการให้กับรัฐเท่านั้น การปฏิบัติเช่นนั้น เป็นการปฏิบัติที่ต่างกับการปฏิบัติของบรรดาคุละฟาอ์อรรอซิดีน แต่ท่านนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สินฟัยฮ์ที่จะวะกัฟหรืออุทิศสำหรับประชาชนชาวมุสลิมทั่วไป ไม่มีท่านใดมีสิทธิ์ในการนำมาใช้เป็นของส่วนตัวในทุกรูปแบบทั้งซื้อ ขายหรือแบ่งปันแล้วมอบให้กับบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าจะเป็นเจ้าของดั้งเดิมหรือเจ้าหน้าที่ก็ตาม (Bisān, 200 : 117)

¹⁴ ทรัพย์สินที่ชาวมุสลิมได้รับจากการทำสงครามโดยที่มีได้เกิดการปะทะกัน (Abu Khalil, 1987 : 197)

4.6.5.1.6 อัลฆอนิมะฮฺ (al-Ghanimah)

อัลฆอนิมะฮฺ หมายถึงทรัพย์สินที่ได้รับจากในชัยชนะการทำสงครามกับต่างศาสนิกซึ่ง เป็นบัญญัติจากอัลกุรอาน ที่อัลลอฮฺได้ตรัสว่า (al-Qurshiy, 1987 : 58)

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ، وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ أمانتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزَلْنَا
عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّنَجُّمِ أَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾
(الأنفال: 41)

ความว่า“และพึงรู้เถิดว่าแท้จริงสิ่งใดที่พวกเจ้าได้มาจากการทำศึกนั้นแน่นอนหนึ่งในห้าของมันเป็นของอัลลอฮฺและเป็นของเราะฮูตและเป็นของญาติที่ใกล้ชิดและบรรดาเด็กกำพร้าและบรรดาผู้ขัดสนและผู้เดินทางหากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮฺ และสิ่งที่เราได้ลงมาแก่บ่าวของเรา ในวันแห่งการจำแนกกระหว่างการศรัทธาและการปฏิเสธคือวันที่สองฝ่าย เผลอใจกันและอัลลอฮฺนั้นเป็นผู้ทรงเดชานุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง”

(อัลอัมฟาต 41)

ทรัพย์สินฆอนิมะฮฺเป็นแหล่งรายได้สำคัญส่วนหนึ่งของรัฐอิสลาม ซึ่งราชวงศ์อุมัยยะฮฺได้ทำการพิชิตเมืองอย่างมากมาย ส่งผลทำให้เศรษฐกิจของบัลติลมาลแห่งรัฐอิสลามได้ฟื้นฟูอย่างเต็มที่ ซึ่งได้แบ่งทรัพย์สินฆอนิมะฮฺออกเป็นห้าส่วน แล้วนำไปจำหน่ายแก่เหล่าทหารผู้พิชิต ส่วนที่ดินนั้นถือว่าเป็นทรัพย์สินฟัยฮฺ ซึ่งมอบให้กับประชาชนชาวมุสลิมทั่วไปพร้อมต้องจ่ายภาษีที่ดินให้แก่บัลติลมาล (Khammas, 1400.h : 21) คุณภาพหรือความสำคัญของทรัพย์สินฆอนิมะฮฺก็เช่นเดียวกับทรัพย์สินชะกาตและทรัพย์สินอื่น ๆ เช่น ทรัพย์สินของผู้ที่เสียชีวิตและไม่มีญาติพี่น้องที่มีสิทธิ์รับมรดก ซึ่งราชวงศ์อุมัยยะฮฺได้ดำเนินการปฏิบัติตามบรรทัดฐานจากแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาคุละฟัวอิรรอชีดีน (al-Jufriy, n.d : 86)

4.6.5.2 รายจ่ายทั่วไปจากงบประมาณราชการแผ่นดิน (al-Nafaqat al-'Ammah)

งบประมาณมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดัน พัฒนา ปรับปรุง และปฏิรูประบบให้มีความเจริญก้าวหน้า เคาละฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งมั่นในการปฏิรูประบบอิสลามให้มีความเจริญรุ่ง

เรื่อง และสงบสันติอย่างยั่งยืน ท่านจำเป็นต้องใช้งบประมาณราชการแผ่นดินอย่างมากมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมงานให้ครบทุกด้านเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.6.5.2.1 งบประมาณราชการแผ่นดินที่ใช้จ่ายกับเหล่าทัพทหาร

ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้พิชิตเมืองต่าง ๆ ในการแพร่ขยายอาณาเขตอย่างกว้างขวางพร้อมเผยแผ่ศาสนาอิสลามตามพื้นที่ที่ถูกพิชิต ซึ่งประชาชนมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิตและยากในการปรับสภาพให้เท่าเทียมกันในเวลาอันรวดเร็ว จึงทำให้เกิด เหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ เมื่อสถานการณ์เช่นนั้น จำเป็นต้องหาแนวทางหรือกลไกต่าง ๆ ที่สอดคล้องและเหมาะสมในการระงับและยับยั้ง จึงจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากมาใช้ในการสนับสนุนให้ค่าครองชีพแก่เหล่าทหาร นอกจากนี้จำเป็นต้องจัดตั้งโรงงานประดิษฐ์อาวุธสงครามและกรมค่าครองชีพ (al-Nafaqat) เป็นต้น งบประมาณต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดใช้ มีดังนี้ (al-Jufriy, n.d : 86)

ก) เงินเดือนข้าราชการทหาร ท่านมูอาวิยะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด ได้กำหนดเงินเดือนสำหรับข้าราชการทหารตามพื้นที่ ที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

- 1) เมืองฮิยิปต์และบริเวณใกล้เคียง ข้าราชการทหารที่ลงทะเบียนมีจำนวน 40,000 นายและงบประมาณ 8,000,000 ดิรฮัม (แปดล้านดิรฮัม) ต่อปี นายละประมาณ 200 ดิรฮัมต่อปี (al-Muqri ziy, n.d/1:128)
- 2) แคว้นซามและบริเวณใกล้เคียงข้าราชการทหารที่ลงทะเบียนมีจำนวน 60,000 นาย และใช้งบประมาณ 60,000,000 ดิรฮัม (หกสิบล้านดิรฮัม) ต่อปี ค่าตอบแทนนายละประมาณ 1,000 ดิรฮัม (al-Raysiy, n.d : 94)
- 3) แคว้นอิรัก เมืองบัสเราะฮ์และบริเวณใกล้เคียง ข้าราชการทหารที่ลงทะเบียนมีจำนวน 80,000 นายและงบประมาณ 36,000,000 ดิรฮัมในสมัยซียาด บิน อะบีฮิ เป็นข้าหลวงแห่งแคว้นนี้ (Batayinah,n.d :99) ส่วนในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานท่านได้ปรับเพิ่มค่าสวัสดิการสำหรับเหล่าทหารชาวอาหรับที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่ประจำแคว้นอิรักตาม 3 ระดับ ได้แก่ระดับสูงจะได้รับจำนวน 1,800 ดิรฮัม ระดับกลางจะได้รับจำนวน 1,600 ดิรฮัม และระดับต่ำจะได้รับจำนวน 1,200 ดิรฮัม (al-Jufriy, n.d : 99,100)

4.6.5.2.2 งบประมาณราชการแผ่นดินที่ใช้จ่ายสำหรับโรงงานผลิตอาวุธสงคราม

เรือเป็นยานพาหนะสำคัญของสงครามทางทะเล อุมัรฺ บิน อัลค็อฎ็อบ رضي الله عنه เป็นผู้ก่อตั้งโรงงานผลิตเรือที่เมืองอะกา และเมืองฮิยิปต์ แต่ยังไม่เป็นที่สมบูรณ์เท่าที่ควร การทำสงครามจะประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องมีความพร้อมครบทุกด้าน ดังนั้นการผลิตอาวุธให้สอดคล้องกับยุคนั้น เป็น

สิ่งที่ย้ำเป็นอย่างยิ่ง และจำเป็นต้องใช้งบประมาณอย่างมาก โดยเฉพาะการทำสงครามทางน้ำ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อเรือเป็นยานพาหนะในทะเลดังที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِيَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾

﴿ تَشْكُرُونَ ﴾

(الجاثية : 12)

ความว่า“อัลลอฮ์ คือผู้ทรงทำให้ทะเลเป็นประโยชน์สำหรับพวกเจ้า เพื่อให้เรือเดินสมุทรแล่นไปตามน่านน้ำโดยพระบัญชาของพระองค์ และเพื่อพวกเจ้าจะได้แสวงหาความโปรดปรานของพระองค์และเพื่อพวกเจ้าจะได้ขอบคุณ”

(อัลญะฮิยะฮฺ : 12)

ราชวงศ์อุมัยยะฮฺจำเป็นต้องใช้งบประมาณอย่างมากในการผลิตและพัฒนาเรือสงคราม เพื่อเป็นยานพาหนะในการทำสงครามกับเมืองต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดในแผนงาน งบประมาณเหล่านั้นไม่สามารถจะคำนวณเป็นตัวเลขได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่วนเรือที่ได้ประดิษฐ์ครั้งแรกมีจำนวน 200 ลำ (Khammas, 1400.h :116) มูอาวิยะฮฺ บิน อับดุลมานูฟ ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง กองทัพเรือแห่งแคว้นฮามมีจำนวน 1,700 ลำ ในสมัยการปกครองของสุไลมาน บิน अबดุลมาลิก บิน มัรวาน เรือใหญ่มีจำนวนทั้งหมด 1,800 ลำ (al-Jufriy, n.d : 106) หลังจากหัสสัน บิน อันนุอุมาน อัลฆอสตานียฺประสบผลสำเร็จในการพิชิตแถบแอฟริกา เขาก็ได้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงเมืองแห่งนี้ เคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้สั่งให้เขาก่อตั้งโรงงานผลิตเรือที่แถบแอฟริกา ในเมืองตูนีส ซึ่งเป็นโรงงานแห่งแรกของรัฐอิสลาม หลังจากนั้นมีการสร้างโรงงานต่าง ๆ ทั่วรัฐอิสลามอย่างเป็นรูปธรรม (Abu Khalil, 1987 : 207,254) เคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้ขยายโรงงานผลิตอาวุธสงครามและได้เปิดโรงงานใหม่แห่งหนึ่งในเมืองตูนีสียีก เพื่อใช้เป็นสถานที่ผลิตเรือสงครามโดยใช้วิศวกรมืออาชีพจำนวน 1,000 คน หลังจากนั้น ท่านได้สั่งให้ขยายเครือข่ายโรงงานดังกล่าว มาตั้งหลักแหล่ง ณ บริเวณแคว้นอียิปต์ และพัฒนา ปรับปรุง จัดระเบียบระบบอย่างเรียบร้อยโดยที่สรรหาและคัดเลือกกลุ่มชนชาวบารเบอร์ที่มีประสบการณ์ เพื่อค้นหาไม้ชนิดต่าง ๆ ในป่าแถบแอฟริกา ซึ่งป่าแห่งนี้ มีไม้คุณภาพที่ดี เหมาะสม ควรแก่การนำมาประดิษฐ์เรือ (al-Askandariyah, n.d : 115,116) ผู้ว่าการเมืองตูนีสียท่านได้พัฒนาและขยายเครือข่ายโรงงานแห่งนี้อย่างกว้างขวาง จนทำให้โรงงานแห่งนี้ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางระหว่างลำคลอง 2 แห่งคือท่าเรือกับตัวเมืองมีความยาวประมาณ 12 ไมล์ (Khammas, 1400.h : 222) ซึ่งเป็นบริเวณที่

ห่างไกลจากที่อยู่อาศัยของประชาชน เรือสงครามกับเรือพาณิชย์ไม่แตกต่างกันมากนัก ท่านหัจญญาญ์ บิน ยูสุฟ อัยยะกอฟีย์ ได้พัฒนา เรือพาณิชย์ของแคว้นที่ตนรับผิดชอบ ส่วนเมืองของโรงงานผลิตเรือสงคราม ที่เป็นรู้จักคือ ประเทศบahrain และเมืองวาสิฏ์เป็นต้น (al-Ju'firy, n.d : 240 ,242)

4.6.5.2.3 งบประมาณราชการแผ่นดินที่ใช้บริหารจัดการทั่วไป

งบประมาณที่ใช้ในการบริหารจัดการภายในรัฐอิสลามแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เงินเดือนค่าตอบแทน ข้าราชการ พนักงาน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และค่าใช้จ่ายในสำนักงานต่าง ๆ ที่จำเป็นและเกี่ยวข้องที่ต้องใช้ เช่น ค่าอุปกรณ์สำนักงาน ครุภัณฑ์ และพัสดุ เป็นต้น ในสมัยการปกครองของอุมัร บิน อับดุลอะซีซ ท่านได้มอบให้ข้าหลวงตามแคว้นต่าง ๆ กำหนดอัตราเงินเดือนหรือค่าตอบแทนของพนักงานและเจ้าหน้าที่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับผู้ประกอบการ โดยภาพรวมราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้กำหนดอัตราเงินเดือนค่าตอบแทนตามตำแหน่งในระดับที่แตกต่างกันดังนี้

ก) ตำแหน่งเลขานุการ เงินเดือนสูงสุดจำนวน 3,600 ดิรฮัม (สามพันดิรฮัมต่อปี) และเงินเดือนต่ำสุดจำนวน 720 ดิรฮัม (เจ็ดร้อยยี่สิบดิรฮัมต่อปี) (Khammas, 1400.h : 310)

ข) ตำแหน่งหัวหน้ากองทัพบกจำนวน 100,000 ดิรฮัม ต่อปี (หนึ่งแสนดิรฮัม)

ค) ตำแหน่งผู้พิพากษาหรือกฏอสู เงินเดือนสูงสุดจำนวน 3,000 ดิรฮัม (สามพันดิรฮัมต่อปี) และเงินเดือนต่ำสุดจำนวน 2,000 ดิรฮัม (สองพันดิรฮัมต่อปี) (Ibn 'Abd al-Hakam, 1920 : 236)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานยังคงใช้มาตรฐานเดียวกันในการกำหนดเงินเดือนหรือค่าตอบแทน แก่บรรดาข้าราชการของรัฐดังกล่าว นอกจากนี้ท่านได้กำหนดเงินเดือนสำหรับท่านหัจญญาญ์ บิน ยูสุฟ อัยยะกอฟีย์ ซึ่งเป็นเลขานุการของกรมจดหมายเหตุเดือนละ 300 ดิรฮัม เขาก็ได้แบ่งปันคือ 50 ดิรฮัมสำหรับพนักงานเจ้าหน้าที่ 45 ดิรฮัมใช้ซื้อเนื้อ ส่วนที่เหลือจากนั้นใช้ไว้ซื้อแป้ง หากยังคงเหลืออีก เขาจะเก็บไว้ใช้บริจาคทาน วันหนึ่งท่าน (เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) ไปเยี่ยมเขา และเห็นเตาไฟทำจากดิน และประกาศการทำจากไม้และถามเขาว่า “ เป็นอย่างไรบ้าง เงินเดือนจำนวนนั้นเพียงพอ กับเจ้าหรือไม่ ? เขาก็ตอบว่า หาก 300 ดิรฮัมยังไม่เพียงพอที่ 30,000 ดิรฮัมก็ยังไม่เพียงพอเช่นกัน โดยภาพรวมแล้วราชวงศ์อุมัยยะฮ์จะกำหนดเงินเดือนของแต่ละคนอยู่ในระดับปานกลาง คนละไม่น้อยกว่า 300 ดิรฮัม ต่อเดือน เพื่อความสอดคล้องกับภาระงานที่ตนรับผิดชอบ (al-Ju'firy, n.d : 240 ,242)

4.6.5.2.4 งบประมาณการประกันความมั่งคั่งของประชาชน

รัฐอิสลามให้หลักประกันความมั่งคั่งของประชาชนในแต่ละสังคมในรูปแบบเฉพาะตัวคือ ให้ความช่วยเหลือแก่กุลทาจ้านทุนทรัพย์ตามเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ที่เกิดกับบรรดาฟูกอโรฮ์ หรือผู้ขัดสน จากสองพื้นที่ คือแคว้นหิญาซและแคว้นอิรักเมื่อ ปี ฮ.ศ. 45-53 ตรงกับ ค.ศ. 624-632

ประชาชนจากสองแคว้นนี้จะมียศส่วนตัวในการใช้สิทธิ์ได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบเป็นสิ่งของ (Khummash, 1400.h : 335) นโยบายเช่นนี้ได้ปฏิบัติใช้จนถึงในสมัยการปกครองของอุมร์ บิน อับดุลอะซีซ โดยให้ความช่วยเหลือในรูปแบบเงิน เช่นให้เงินเพื่อชำระหนี้สิน ให้เบี่ยยังชีพแก่คนพิการ ให้เงินสนับสนุนประชาชนชาวมุสลิมที่มีความประสงค์จะแต่งงานแต่ขาดทุนทรัพย์ (Abi ‘Ubaid, n.d : 234,235) จัดให้มีผู้นำทางคนพิการตามบอดทุกคน และเด็กกำพร้า 5 คนมีคนรับใช้ 1 คน (Ibn al-Jawziy, 1331.h : 183) ตลอดจนถึงต่างศาสนิกก็มีสิทธิ์ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐเช่นกัน (Hamadah, 1403.h/1983 : 433)

4.6.2.2.5 งบประมาณการพัฒนาด้านเกษตรกรรม

ราชวงศ์อุมัยยะฮ์มุ่งเน้นในการพัฒนาและปรับปรุงที่ดินที่อยู่ฝั่งตะวันตกให้มีชีวิตชีวาและอุดมสมบูรณ์ให้เหมาะกับการทำเกษตร อันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆดังนี้

ก) สร้างความมั่นคงทางด้านการเมืองและสร้างความเข้มแข็งเพื่อให้อยู่อย่างสงบสุข

ข) สร้างความมั่นคงทางด้านการเงิน เนื่องจากประชาชนที่อาศัยในแถบนี้มักจะใช้เงินตราดั้งเดิม เช่น เหรียญดีนาร์ โดยปราศจากการหลอกลวง

ค) ฝั่งตะวันตกเป็นพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เหมาะกับการทำการเกษตรทั้งการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการเพิ่มรายได้แก่ประชาชน ส่งผลทำให้ประชาชนฝั่งตะวันตกมีฐานะค่อนข้างจะร่ำรวยเป็นส่วนใหญ่ และได้เสียภาษีที่ดินให้แก่คลังของรัฐจำนวนมากต่อปี เหล่าทหารของแคว้นชามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาตั้งเดิมจากฝั่งตะวันตก สามารถจะกล่าวได้ว่า ฝั่งตะวันตกเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของรัฐ นอกจากนั้นยังเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ลี้ภัย ชนต่างชาติและอัลมะวะลีย้อีกด้วย

ง) จัดตั้งสถานที่สำคัญ และเป็นตลาดเกษตรสำหรับประชาชนชาวแคว้นชามและญะซีเราะฮ์เพื่อใช้ในการเปลี่ยนภาษีจากสิ่งของ มาเป็นตัวเงินซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน (al-Jufriy, n.d : 196)

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นพัฒนาด้านการเกษตรกรรม ซึ่งได้ผลสัมฤทธิ์ที่ประจักษ์และสะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

ก) รายได้จากการเก็บภาษีที่ดินเพิ่มมากกว่าเดิม

ข) นำชลประทานจากลำคลองได้กระจายไปตามพื้นที่ทำการเกษตร ส่งผลทำให้ได้รับผลผลิตเป็นที่ประทับใจ (al-Jufriy, n.d : 193)

ค) กำหนดนโยบายว่าด้วยที่ดินอัลเคาะรอญ์อนุญาตซื้อขาย และเงินค่าที่ดินนั้นเป็นรายได้ของรัฐเนื่องจากสมัยนั้นราคาทรัพย์สินอัลเคาะรอญ์จะตกต่ำมาก ผู้ขายบางท่านเป็นเจ้าของดั้งเดิมของทรัพย์สินที่ดินนั้น ๆ เขามีประสบการณ์ทำการเกษตร และได้รับผลผลิตเป็นที่ประทับใจ ส่วนผู้ที่ซื้อที่

ดินไม่มีประสบการณ์ทางการเกษตร จำเป็นต้องศึกษาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น(al-Jufriy, n.d :193,198)

นอกจากนั้นเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นจัดโครงการต่าง ๆ ในการอบรมเกษตรกร ในการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก) ท่านหัจญญาญ บิน ยูสุฟ อัยยะกอฟีฮ์ ได้สั่งใช้ให้ครอบครัวของเกษตรกรจากเมืองสินธ์ย้ายที่อยู่อาศัย ไปอาศัยยังที่ดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์หรือที่ดินตาย เพื่อพัฒนาที่ดินเหล่านั้นให้มีชีวิตชีวา อุดมสมบูรณ์และเป็นที่เหมาะสมในการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์

ข) รัฐได้สนับสนุนงบประมาณในการฟื้นฟู ผลักดันการเกษตรกรรมในพื้นที่ ที่มีประชาชนขาดสน ขากไร่ และยากจน เพื่อให้พวกเขาพัฒนาที่ดิน เหมาะกับการเพาะปลูกเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เช่นหมู่บ้านของกุดยบะฮ์ บิน มุสลิม ซึ่งเป็นกลุ่มชนชาวอาหรับสะมาค็อนด์ (Samarqond) ประชาชนชาวราชวงศ์อุมัยยะฮ์มักจะถือว่าผู้คนที่มีความรู้หรือมีความสามารถคือประชาชนที่มีความประเสริฐ (al-Jufriy, n.d : 200)

4.6.5.2.6 งบประมาณพัฒนาทางด้านพาณิชย์การ

ระบอบพาณิชย์การในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ช่วงต้นจะล้ำช้า ไม่ก้าวหน้า เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคอย่างมากมายที่สกัดกั้นและขัดขวางการเติบโตทางการค้าจึงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีดังนี้

ก) สถานการณ์ไม่สงบ วนวาย และกบฏต่างๆ อุบัติขึ้นในรัฐอิสลาม เนื่องจากการดำรงตำแหน่งของท่านอย่างเป็นทางการ หลังจากการปราบปรามเคาะลีฟะฮ์อับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยร กบฏจากกลุ่มชีอะฮ์และเคาะวาริจญ์ โดยธรรมชาติความมั่นคงของบ้านเมืองเป็นปัจจัยสำคัญของการฟื้นฟู และเติบโตของระบอบเศรษฐกิจ

ข) การขาดดุลยภาพทางการเงิน

ค) ยุ่งยากและลำบากในการทำสัญญาเพื่อใช้จ่ายค่าสิ่งของ

ง) การปรับตัวของภาษีด้านพาณิชย์สูงเกินไปจนถึง 33% ต่อปี (al-Jufriy,n.d : 216)

4.6.5.2.7 งบประมาณการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เพื่อขับเคลื่อนสร้างความเติบโตของระบอบเศรษฐกิจ โดยจัดตั้งโรงงานต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

ก) โรงงานศิลปะการทอผ้าหรือเป็นที่รู้จักว่าอฏฏอรอซ (al-Taraz) ซึ่งเป็น โรงงานเฉพาะมีหน้าที่ผลิตชุด เครื่องแต่งกายของบรรดาข้าราชการของรัฐอิสลามทุกระดับ เช่น คณะที่ปรึกษา องคมนตรีผู้บริหาร และองคมนตรีพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามหน่วยงานต่าง ๆ

ข) โรงงานผลิตวัสดุก่อสร้าง เป็นที่ทราบกันว่าราชวงศ์อุมัยยะฮ์มุ่งเน้นในด้านการประดิษฐ์งาน สถาปัตยกรรม และโดยสร้าง ตึก อาคารสูง ๆ ประดับประดาด้วยความสวยงาม ที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันได้แก่ โคมของมัสยิดอัลอักศอ (ดังปรากฏในภาคผนวก) และที่พักออาศัยขององค์คณะผู้บริหารระดับสูง และประชาชนที่มีฐานะร่ำรวย ต่างก็ประดับประดาด้วยหินอ่อนอย่างหรูหรา และฟุ่มเฟือย และทางรัฐจะประดับตึกสูงๆด้วยเรือบขั้ม สีสนับและสวยงามมาก (al-Qasimiy, 1967/1 : 223)

ค) โรงงานผลิตอาวุธสงคราม ส่วนโรงงานผลิตอาวุธสงครามผู้วิจัยได้กล่าวในหัวข้อของงบประมาณราชการแผ่นดินในการใช้จ่ายสำหรับโรงงานประดิษฐ์อาวุธสงครามก่อนหน้านี้

ง) โรงงานผลิตกระดาษ แห่งแคว้นอิซิปต์ ซึ่งเป็นโรงงานที่สำคัญมากเนื่องจากกระดาษเป็นวัสดุสำคัญในการนำมาใช้ทำงานเอกสารตามหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการราชการแผ่นดิน เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นจัดตั้งโรงงานนี้เพื่อผลิตพัสดุ เพื่อให้บริการทั้งทางด้านการเขียนและพิมพ์ตัวหนังสือ นอกจากนั้นท่านได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับอาณาจักร โรมัน ตะวันออกในการนำแนวทางผลิตภัณฑ์ การพัฒนาโรงงานกระดาษให้เจริญก้าวหน้าและมีคุณภาพสามารถทำรายได้เข้าคลังของรัฐ

จ) โรงงานเหล็ก ไม้ เครื่องประดับและอัญมณี (al-Jufriy, n.d : 420,423,424)

4.6.6 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งมั่นในการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ

การปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจหมายถึง การพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยใช้ความพิถีพิถันและความประณีตเสมือนการดูแลต้นไม้ การปฏิรูปแบบอิสลามไม่สามารถเพิกเฉยต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพสังคม ในสังคมใดสังคมหนึ่ง การปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจคือ การพัฒนาและการปฏิรูปแหล่งทรัพยากร การขจัดความยากจน การพึ่งพาตนเอง การค้าเสรี และการเปิดโอกาสสำหรับสมาชิกทุกคนในสังคม เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้ขับเคลื่อนในการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจตามกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับยุคและพื้นที่ดังนี้

4.6.6.1 มุ่งมั่นพัฒนาสังคมให้เอื้อต่อการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นและผลักดันสร้างสังคมให้เอื้อต่อการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ โดยหากกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นที่ ดังนี้

ก) จัดตั้งโรงงานการผลิตเหรียญกษาปณ์สำหรับอิสลาม และนำมาใช้เป็นทางการ ซึ่งบนบรรทัดฐานเดียวกัน เป็นที่ไว้วางใจและสะดวกของประชาชนทั้งในตลาดสด และห้างร้านต่าง ๆ ในการแลกเปลี่ยน ซื้อขาย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเพื่อสร้างเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจทั้งภายในและต่างรัฐ

- ข) จัดตั้งกองอำนาจการพาณิชย์การเฉพาะ เช่น โรงแรม และห้องน้ำภายในตลาดสด
- ค) จัดระเบียบวินัยอย่างเป็นระบบของผู้ประกอบการในการใช้ตลาดสดเพื่อสะดวกและมีมีความสุขในการปฏิบัติเชิงธุรกิจ
- ง) สร้างความปรองดอง ความเอกภาพในหมู่ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของท่านอย่างแน่นแฟ้น (al-Jufriy, n.d : 208)

4.6.6.2 จัดตั้งโรงงานหรือยุทูปกรณ์และผลิตเงินตราอาหรับอิสลาม

นักประวัติศาสตร์เห็นพ้องกันว่า การปรับใช้เหรียญอาหรับอิสลามเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าและฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืนดังนี้

- 1) มุ่งเน้นในการขับเคลื่อนปรับใช้พระราชบัญญัติภาษาอาหรับตามหน่วยงานราชการซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการปฏิรูปด้านการเงินของรัฐอิสลาม (al-'Aysh, 1405.h/1985: 234)
- 2) มุ่งเน้นในการยกเลิกการใช้เงินเหรียญษาปณ์ดีนาร์ ทองคำของอาณาจักรโรมันตะวันออก ซึ่งมีอิทธิพลสำคัญของระบบเศรษฐกิจในรัฐอิสลาม ก่อนหน้านั้น
- 3) การชะลอตัวของการหลั่งไหลเงินตราของอาณาจักรโรมันตะวันออกและเปอร์เซียในรัฐอิสลามซึ่งเป็นเหตุให้ลดรายได้จากภาษีและกำไรจากเงินตราของประเทศในเวลาต่อมา
- 4) รัฐอิสลามมีอำนาจในการควบคุมแหล่งผลิตเงินษาปณ์ โดยที่ให้คำประกันความเที่ยงตรงของน้ำหนัก ปราศจากการถูกหลอกลวง ธนบัตรปลอมและมุ่งเน้นในการสร้างความไว้วางใจให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนในการแลกเปลี่ยนทั้งภายในและต่างประเทศ
- 5) การบังคับใช้เงินตราอาหรับอิสลามทั่วรัฐอิสลาม ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและเอกชน ตั้งแต่ปัจเจกบุคคลเพื่อสะดวกในการดำรงหน้าที่ ในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจ (al-Jufriy, n.d : 145)
- 6) เกาะลีฟะฮ์ฮุดมาลิก บิน มัรวานมีศักยภาพที่สูงส่ง สามารถสร้างโรงงานผลิตเงินตราอาหรับอิสลามส่วนตัวอย่างเอกเทศ ทั่วภูมิภาค ทั้งเหรียญษาปณ์และธนบัตร และได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนให้การยอมรับโดยเฉพาะประชาชนในเมืองที่ถูกพิชิตและเป็นที่ยึดมั่นว่า “คลังผลิตเงินตราอาหรับอิสลามของยุคใหม่” ผลงานดังกล่าวบ่งบอกว่าท่านสามารถแข่งขันกับอาณาจักรโรมันตะวันออกและเปอร์เซียได้อย่างไม่แพ้ (Bisan, 2000 : 321,322)

ยุคของท่านท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ยังคงใช้เงินตราของอาณาจักรโรมัน เปอร์เซียและเยเมน ในการดำเนินกิจการงานทุกประเภท เช่น การจ่ายชะกาตและญิซยะฮ์ เป็นต้น หลังจากสำเร็จในการกอบกู้อิสรภาพแคว้นต่างๆให้กลับสู่อิสลาม จึงทำให้องค์คณะผู้บริหารสังคมมุสลิมในสมัยนั้นมุ่งเน้นด้านการเผยแพร่ศาสนาอิสลามเพื่อให้มวลชนทั่วอ่าวาราเบียมีความศรัทธามั่นต่ออัลลอฮ์ ﷻ องค์เดียวเท่านั้น

โดยเฉพาะในช่วงนั้นรัฐอิสลามเป็นรัฐที่เกิดใหม่ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มุ่งเน้นในการสร้างความเสถียรภาพของบ้านเมืองให้อยู่อย่างมั่นคงและปกติสุข (al-Shamiy, 1997 : 164)

ครั้นต่อมาสมัยของบุบักร์ อัศศิดดีก ﷺ ก็เริ่มทยอยการกวาดล้างชาวมุสลิมที่ ปฏิเสธการชำระชะกาต และพิชิตเมืองต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ ให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ ส่วนสมัยของมูฮัมมัด บิน อัลค็อฎฎอบ ﷺ การหลังไหลเข้ามาของเหรียญจากชาติต่าง ๆ และบางส่วนก็เป็นเงินปลอมทั้งเหรียญกษาปณ์และธนบัตร ท่านได้ผลิตเงินตรายังคงตามรูปแบบของชาวเปอร์เซีย (al-Khudariy, 1420.h/2000: 406) ทั้ง دينارและดิรฮัมและสลักด้านบนว่า ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾¹⁵ และหลัง ﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ﴾¹⁶ โดยมีน้ำหนักทุก 10 ดิรฮัม และได้เติมเต็มน้ำหนักของเงินตราของเปอร์เซียและโรมันตะวันออกที่ผลิตจากเมืองดามัสกัสด้วยถ้อยคำว่า ﴿ حَايِرٌ ﴾ และคำว่า ﴿ طَيْبٌ ﴾ บนเงินตราที่ผลิตจากเมืองหิมส์ (Abu Yusuf, 1302.h : 43) เพื่อให้มีความแตกต่างระหว่างของแท้และของปลอม ในสมัยของอุยมาน บิน อีฟฟาน ﷺ ท่านได้ผลิตเงินตราที่แกะสลักด้านบนว่า ﴿ اللَّهُ أَكْبَرُ ﴾¹⁷ และในสมัยของอะลี บิน อับดุลลอฮ์ ﷺ ท่านได้ผลิตเงินตราที่เมืองบัสเราะฮ์ และการผลิตเหรียญกษาปณ์อาหรับอิสลามได้สับเปลี่ยนและหมุนเวียนต่อไปจนถึงสมัยของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (al-Shamiy, 1997 : 164) ส่วนมูอาวิยะฮ์ บิน อับดุลลอฮ์ ﷺ ได้ผลิตเงินตราที่แกะสลักรูปปั้นสุภาพบุรุษปีกดาบที่เอวและมีน้ำหนัก 10 ดิรฮัม และอับดุลลอฮ์ บิน ซุบัยรฺ ได้ผลิตเงินตราเป็นเหรียญดินานรูปกลมและแกะสลักด้านบนว่า ﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ﴾¹⁸ และด้านล่าง ﴿ أَمْرٌ بِاللَّهِ بِالْوَفَاءِ الْعَدْلِ ﴾¹⁹ (al-Taqus, 1431.h/2001 : 100) และตั้งใช้ให้น้องชาย คือ มุอับ บิน ซุบัยรฺ ดำเนินการผลิตต่อไปในแคว้นอิรัก โดยมีน้ำหนักทุก 10 ดิรฮัมและแจกจ่ายให้ประชาชนโดยผ่านกรมสวัสดิการสังคม (al-Khudariy, 1420.h/2000: 407)

รัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในช่วงต้นของการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มรวาน ยังคงใช้เงินตราเหรียญทอง เหรียญเงิน ชื่อว่า دينار ดิรฮัม ของชาวโรมันตะวันออกและชาวเปอร์เซีย ซึ่งหลังไหลเข้ามาทางแคว้นอียิปต์ ถูกผลิตในโรมัน ซึ่งมีสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นศาสนาของกษัตริย์แห่งอาณาจักรโรมันตะวันออก โดยแกะสลักไม้กางเขนหรือสามพระเจ้าให้แก่พระบิดา พระมารดา และพระบุตร (Salam, 1971 : 73) ส่วนเหรียญของชาวเปอร์เซียมีรูปหัวม้าถูกเขียนชื่อของกษัตริย์ของชาวอิฟ ซึ่งหลังไหลเข้ามาทางแคว้นอิรัก (al-Mazanderaniy, n.d : 73)

¹⁵ ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ อ่านว่า อัลฮัมดุลิลละฮฺ แปลว่า การสรรเสริญทั้งหมดสำหรับพระเจ้าอัลลอฮ์องค์เดียว

¹⁶ ﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ﴾ อ่านว่า มุฮัมมัด รุสูลุลลอฮ์

¹⁷ ﴿ اللَّهُ أَكْبَرُ ﴾ อ่านว่า อัลลอฮ์ อักบรฺ

¹⁸ ﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ﴾ อ่านว่า มุฮัมมัด รุสูลุลลอฮ์

¹⁹ ﴿ أَمْرٌ بِاللَّهِ بِالْوَفَاءِ الْعَدْلِ ﴾ อ่านว่า อะมรุลลอฮ์ บิลวะฟาอิล อัดดุล

การแลกเปลี่ยนทางการค้า โดยการชั่งน้ำหนักของทองคำและเงินตราของเหรียญดีนาร์ และดิรัฮัม ของชาวเปอร์เซียกันอย่างแพร่หลายโดยการทำธุรกิจการค้าระหว่างกัน จนกระทั่งได้เกิดวิกฤติ การปลอมทองคำดีนาร์และเหรียญเงินดิรัฮัมได้แพร่หลายอย่างกว้าง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกัน ยุ่งยากในการแลกเปลี่ยนเงินตรา ประชาชนไม่ไว้วางใจ ส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจภายในรัฐอิสลาม ล้มเหลว ถูกสกัดกั้น ไม่สามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็วตามยุทธศาสตร์ที่กำหนด ด้วยปัญหามากมายดังกล่าว ไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้ในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ด้านเศรษฐกิจและด้านอื่น ๆ ส่งผลทำให้รัฐอิสลามเสื่อมโทรมและล้มเหลวทั่วทุกภูมิภาค (Shahin, 2001 : 428) ด้วยเหตุนี้เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งมั่น ขับเคลื่อนในการปรับกลยุทธ์ใหม่โดยจัดตั้งโรงงานผลิตเงินตราอาหรับอิสลามให้สอดคล้องกับสถานการณ์ยุคนั้น ซึ่งเป็นยุคที่เอื้อต่อการปฏิรูปเงินตราอย่างเป็นระเบียบระบบอย่างดีเยี่ยม เมื่อปี ฮ.ศ. 76 ตรงกับ ค.ศ. 655 ท่านได้จัดตั้งโรงงานผลิตเงินตราเหรียญอาหรับอิสลามโดยกำหนดรูปแบบของดีนาร์และดิรัฮัม ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของท่านเอง นักประวัติศาสตร์ต่างก็ภูมิใจที่ท่าน (เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) มีวิสัยทัศน์ในการดำเนินภารกิจดังกล่าว ซึ่งก่อนหน้านั้นพวกเขาเคยมีข้อพิพาทกับชาวโรมันตะวันออก คือ“ชาวโรมันตะวันออกเคยเอากะดาศจากรัฐอิสลามนำมาผลิตธนบัตร” ท่านสั่งให้เขียนบนหัวกะดาศด้วยถ้อยคำว่า ﴿أشهد أن لا إله إلا هو﴾²⁰ เมื่อกษัตริย์โรมันตะวันออกทราบเช่นนั้น จึงทำให้พระองค์มีความรู้สึกไม่พอใจ และโกรธทันที (al-Damiry, n.d /1: 91-92)

ท่านได้รวบรวมเหรียญต่าง ๆ และออมไว้เพื่อปกป้องมิให้สูญหายไป นอกจากนั้นท่านสั่งให้สลักสัญลักษณ์ต่าง ๆ ทั้งของศาสนาคริสต์และยิว ทั้งบนเงินตรา เสื้อผ้า ผ้า幔เป็นต้น และสั่งให้แกะสลักบนเหรียญดีนาร์และดิรัฮัม ด้านบนด้วยสุเราะฮ์อัลอิคลาศ ﴿قل هو الله أحد﴾ ด้านหลังแกะสลักด้วยประโยค ﴿محمد رسول الله﴾ โดยที่ระบุเมืองและวันเดือนและปีที่ผลิต ซึ่งเงินดีนาร์จะมีน้ำหนักประมาณ 22 กิรอฎ และดิรัฮัมประมาณ 15 กิรอฎ ท่านได้ใช้ทองแดงและเงินตามเกณฑ์น้ำหนักแห่งแคว้นซาม (al- Khudariy, 1420.h/2000 : 407) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง เมื่อเงินตราอาหรับอิสลามของรัฐอิสลามถูกผลิตออกมา และมีการนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยน ท่านได้ออกคำสั่งให้ยกเลิกการใช้เงินตราของเปอร์เซีย โรมัน และชาติอื่นๆ เป็นระยะ ๆ ค่อย ๆ ไป ทั่วภูมิภาครัฐอิสลาม จนในที่สุดทำให้เงินตราอาหรับอิสลามถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย (al-Baihaqiy, 1979 : 469)

²⁰ ﴿أشهد أن لا إله إلا هو﴾ อ่านว่า อัชชะฮัดัน ลา อิลลาฮา อิลลา ฮู แปลว่า ฉันปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่เที่ยงแท้ นอกจากพระองค์เท่านั้น

นับตั้งแต่เป็นต้นมา เหริยุดินารุของอิสลามที่เป็นทองคำบริสุทธิ์และอัตราย่อยของ เหริยุดตามลำดับ จึงเป็นเหตุทำให้มีการจัดตั้งโรงงานผลิตเหริยุดษาปณ์ของอาหรับอิสลามแพร่หลายอยู่ ทั่วภูมิภาคของรัฐอิสลามในสมัยนั้น ทุกแคว้นจะจัดตั้งโรงงานผลิตเงินตรา เช่น แคว้นอิยิปต์ อิรัก ดามัสกัส บัศเราะฮฺ เป็นต้น ท่านได้มุ่งเน้นควบคุมน้ำหนักของมันเป็นอย่างเข้มงวด เพื่อป้องกันมิให้เกิดการ หลอกลวง และการปลอมธนบัตรดังที่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้น โดยที่ท่านได้กำหนดมาตรการการ ลงโทษอย่างเด็ดขาดและเหมาะสมต่อผู้ที่ละเมิดคือ การตีจนได้รับบาดเจ็บ การขังในคุกในระยะเวลาอัน ยาวนานและสุดท้าย การประหารชีวิต (al-Baihaqiy, 1979 : 469) ท่านได้เขียนหนังสือสั่งใช้หัจญญฺญู บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ ข้าหลวงแห่งแคว้นอิรักผลิตเหริยุดเหล่านั้น หลังจากเขาได้เสร็จสิ้นจากภารกิจ ดังกล่าว เขาก็ได้ส่งยังบรรดาเสาะหาบะฮฺของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ที่อาศัยในเมืองมะดีนะฮฺตรวจความ ถูกต้องและความเหมาะสม พวกเขาก็เห็นชอบ นอกจากรูปแบบการแกะสลักเท่านั้น ท่านสะอิด บิน อัล มุสัฮิบบและบุคคลอื่น ๆ ต่างก็ได้ใช้เงินตราดังกล่าวในการใช้จ่าย แลกเปลี่ยน และซื้อขายกันอย่าง ประทับใจโดยมิได้ตำหนิใด ๆ ทั้งสิ้น (al-Khudariy, 1420.h/2000: 407)

4.6.6.2.1 ความประเสริฐเงินตราอาหรับอิสลามของยุคนี้

ความประเสริฐของเงินตราอาหรับอิสลามในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอับดุล มาลิก บินมัรวานมีมากมายที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมดังนี้

- 1) ประโยคเตาหีดถูกเขียนบนเหริยุดษาปณ์และธนบัตร ซึ่งเป็นหลักเชื่อมั่น (อะกี ดะฮฺ)ของประชาชนชาวมุสลิมทั่วโลก เป็นการแทนและลบล้างสัญลักษณ์ไม้กางเขนหรือสามตรีมุติตาม หลักเชื่อมั่นของศาสนิกชาวคริสต์
- 2) น้ำหนักของเหริยุดทุกประเภทสอดคล้องกับนิศอบของน้ำหนักของการชำระชะกาต เงินและทอง
- 3) กำหนดน้ำหนักดีนารุจำนวน 22 กิรอฎ นอกจากหับบะฮฺ ส่วนดิรฮัมจะมีน้ำหนัก 15 กิรอฎ หรือ 6 ตะวานิก
- 4) การกำหนดน้ำหนักดังกล่าวเป็นค่าใช้จ่ายของเงินดีนารุและดิรฮัม ทุกสิบดิรฮัมมีค่า เท่ากับเจ็ดดีนารุ
- 5) ระบุวันเดือนปีแห่งอิจเราะฮฺศักราชของการผลิต บนเงินตราทั้งที่เป็นเหริยุดและ ธนบัตร ส่วนของอาณาจักรโรมันตะวันออกและเปอร์เซียจะลงวันเดือนปีของคริสต์ศักราช (al-Juifiy, n.d : 146)

4.6.6.2.2 คุณประโยชน์ของการใช้เงินตราอาหรับอิสลาม

ผลประโยชน์ของการใช้เงินตราอาหรับอิสลามนั้นมีมากมายที่เป็นรูปธรรมดังนี้

1) สามารถรักษาเสถียรภาพคุณภาพของเงินตรา เหรียญทองคำดีนาร์ซึ่งถูกผลิตอย่างละเอียด ทั้งด้านเนื้อทองคำแท้ ขจัดความหลอกลวง และปลอมธนบัตร นอกจากนี้ยังสามารถเปรียบเทียบและแยกแยะระหว่างเหรียญปลอมและเหรียญแท้บริสุทธิ์ได้อย่างชัดเจน (Hallaq, 1989 : 115) ส่งผลทำให้ระบบการเงินของรัฐอิสลามมีความเข้มแข็ง ปราศจากการลอยตัวและราคาสินค้าที่จำเป็นต้องใช้จะมีความแน่นอน

2) สามารถจัดความแตกต่างด้านน้ำหนักหรือปริมาณ ในการกำหนดของทรัพย์สินที่ใช้ชำระหนี้ ค่าสินสอดและการจ่ายคิยะฮ์²¹ ซึ่งเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ได้กำหนดน้ำหนักเหรียญดังกล่าวให้สอดคล้องกับยุคต้นในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยสั่งใช้ให้ผลิตเหรียญคิรฮัม น้ำหนักเท่ากับ 10 มิชกอล และน้ำหนักดีนาร์เท่ากับ 7 มิชกอล (al-Balazuriy, 1957 : 654)

3) ทำให้ตัวเหรียญและธนบัตรมีความสะอาดจากสัญลักษณ์ของต่างศาสนา สามารถปรับเปลี่ยนกลายเป็นหลักการเชื่อมั่นของชาวมุสลิมและได้ใช้ภาษาอาหรับอย่างอิสระเสรี

4) ประชาชนในรัฐอิสลามมีความเอกภาพ คุณภาพของเงินตราและการใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาทางการได้ประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการปฏิรูปการปกครองประสบผลสำเร็จอย่างภาคภูมิใจและมีประสิทธิผล

5) ทำให้รัฐอิสลามเป็นศูนย์กลางของการผลิตเหรียญ และเป็นจุดนัดพบขององค์กรคณะผู้บริหารราชการแผ่นดิน คณะผู้ที่ประสงค์ขอตำแหน่งด้านการเมืองและพนักงานเจ้าหน้าที่ที่เคยเป็นกบฏก่อนหน้านี้

6) ทำให้เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมีความอิสระและเอกเทศในการขับเคลื่อนฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจให้เติบโตโดยมิได้ผูกมัดและอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติ (Hallaq, 1989 : 115)

จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่าทุกรัฐจะมีโรงงานผลิตเงินตราของตนเอง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญของรัฐนั้น ๆ บรรดาเคาะลีฟะฮ์ก่อนหน้านั้น ต่างก็ได้ผลิตเงินตราของตนเองซึ่งมีน้ำหนักและรูปแบบที่แตกต่างกับเงินตราอาหรับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานที่ได้รับการผลิตอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดคุณภาพของเหรียญเงินคิรฮัมและเหรียญทองคำ ดีนาร์ บนพื้นฐานเดียวกันกับสมัยของอุมัร บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه นักประวัติศาสตร์อิสลาม ได้เรียนให้ทราบไว้ว่า “รัฐอิสลามมีความห่วงหาพันและให้ความสำคัญอย่างมากต่อการรักษาเสถียรภาพและคุณภาพของเงินตรา เหรียญ

²¹ คียัตหมายถึง ทรัพย์สินที่ฝ่ายผู้มาจ่ายให้แก่ทายาทผู้ถูกฆ่า โดยการจ่ายอูรู 100 ตัว หรือแพะ 1,000ตัว หรือทองคำ 1,000 ดีนาร์(4,250 กรัม) (มุฮัมมัดคฺยุซุฟ มุซว 2545 :11)

ทองคำดิโนารูซึ่งถูกผลิตอย่างละเอียดอ่อน เหมือนกับเนื้อทองคำแท้ ปัจจุบันประเทศอาหรับยังคงใช้เงินตราอาหรับอิสลามที่แตกต่างกับยุคก่อน และการเรียกชื่อก็แตกต่างกันเช่นกันถึงแม้ว่าจะอยู่ในตะวันออกกลาง เช่น ประเทศซาอุดีอาระเบียเรียกว่าหะริยญและประเทศอียิปต์เรียกว่าปอนด์ เป็นต้น

4.6.6.3 มุ่งเน้นสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับชาวต่างชาติ

นับตั้งแต่ปี ฮ.ศ. 77 ตรงกับ ค.ศ. 656 เป็นต้นไป การค้าในสมัยการปกครองเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน เริ่มทยอยการเจริญเติบโต เป็นระยะๆ ท่านมุ่งเน้นใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับยุคและเป็นที่ยอมรับของชนต่างชาติ ดังนี้

4.6.6.3.1 สร้างความสัมพันธ์กับชาวโรมันตะวันออก

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นทำความสัมพันธ์ด้านการค้ากับชาวโรมันตะวันออก ด้วยความมั่นคง และความราบรื่นส่งผลทำให้พวกเขาเข้ามาลงทุนในรัฐอิสลามโดยใช้ทุนเป็นจำนวนมาก นอกจากได้ย้ายทั้งครอบครัวมาอาศัยในบริเวณแคว้นซาม เนื่องจากพื้นที่นี้ เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการค้าเพื่อทำธุรกิจ ไชคว่าผลกำไรอย่างดี การเข้าลงทุนของชาวโรมันตะวันออก พวกเขาใช้เงินธนบัตร ส่วนรัฐอิสลามใช้เหรียญกษาปณ์ทองแดงในการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างกัน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถทำให้รัฐอิสลามได้รับกำไรอย่างมาก (al-Jufriy, n.d : 212)

4.6.6.3.2 สร้างความสัมพันธ์กับชาวตะวันออกไกล

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานทำความสัมพันธ์ทางด้านพาณิชย์กับประเทศตะวันออกไกลโดยใช้ 2 กลยุทธ์ที่สำคัญ ดังนี้

ก) เส้นทางการค้าทางบก

ประเทศตะวันออกไกลส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการลงทุนกับรัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์อย่างดี โดยเฉพาะประเทศอินเดียและจีน ส่งผลทำให้ได้รับผลกำไรซึ่งเป็นรายได้ของรัฐอย่างมากมาย เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นในการชักจูง เชิญชวนบรรดานักธุรกิจจากประเทศเหล่านั้นให้เข้าร่วมลงทุนในทั่วทุกภูมิภาคของรัฐอิสลาม (al-Jufriy, n.d : 211)

ข) เส้นทางการค้าทางน้ำ

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้น ผลักดันการค้ากับต่างประเทศ โดยใช้เส้นทางทางทะเลเนื่องจากท่านมั่นใจทางด้านความปลอดภัยและสะดวกในการควบคุมจากฝ่ายคุกคามหรือศัตรู ครั้งหนึ่งท่านได้สั่งให้เหล่าทหารรักษาความปลอดภัยทางทะเล เผอิญได้เจอบรรดาโจรสลัดที่คอยจะปล้นสะดมสินค้า เหล่าทัพทหารเหล่านั้นสามารถปราบปรามและยับยั้งจนสิ้นซาก (al-Jufriy, n.d : 212) ท่านอัลหัจญญาญญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีมีมุ่งมั่น ขับเคลื่อนสร้างป้อมกำบังเพื่อป้องกัน และรักษา

ความมั่นคงของเมืองที่ทำการพาณิชย์กับต่างประเทศ เช่น การสร้างและพัฒนาเรือพาณิชย์ให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ปลอดภัย เตรียมพร้อมเสมอ สะดวกสบาย และรวดเร็วในการใช้บริการทางน้ำ ส่งผลทำให้รัฐอิสลามได้รับกำไรอย่างมากในสมัยนั้น (al-'Amd. n.d : 59)

4.6.7 เคาละลีพะฮุอับลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นปฏิรูปองค์กรคณะผู้บริหาร

เคาละลีพะฮุอับลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปองค์กรคณะผู้บริหาร โดยใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกับสมัยการปกครองของมูอาวียะฮุ บิน อับดุลมุลิก رضي الله عنه กล่าวคือ ท่านมักจะคัดเลือกผู้นำมาจากวงศ์ตระกูลอุมัยยะฮุจากเชื้อสายอัลมัรวานีย์เป็นส่วนใหญ่ และเป็นที่ยอมรับของบรรดาศาสนาญาติและมิตรสหายของท่าน ท่านจะไม่มอบอำนาจแก่ผู้นำเหล่านั้นอย่างอิสระเสรี และท่านจะไม่อนุญาตให้ผู้นำดังกล่าวจัดโครงการนอกจากต้องได้รับอนุญาตจากท่านเสียก่อน (al-'Ish, 1419.h/1988 : 235) ท่านจะมุ่งเน้นผลักดันปฏิรูปด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

4.6.7.1 การเข้าถึงและติดตามการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรผู้บริหารอย่างใกล้ชิดและเคร่งครัด

เคาละลีพะฮุอับลมาลิก กำชับองค์กรผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างจิตใจบริสุทธิ์(อิคลาศ) มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามโดยห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดีและความสับสนต่าง ๆ นอกจากนั้นท่านมุ่งเน้นสังเกตการณ์และติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของบรรดาผู้พิพากษาเป็นระยะๆ เมื่อท่านทราบข่าวว่า ผู้บริหารท่านใดปฏิบัติหน้าที่ทุจริตหรือรับสินน้ำใจ(ฮะดียะฮุ)จากประชาชนที่ใช้บริการ ท่านจะเรียกไต่สวนทันที ซึ่งผู้วิจัยใคร่ขอเสนอเหตุการณ์เป็นตัวอย่างดังนี้ ก) ครั้งหนึ่งมีผู้พิพากษารับสินน้ำใจจากผู้ใช้บริการ ท่านก็เรียกและซักถามทันทีเลยว่า “เจ้ารับสินน้ำใจตั้งแต่เข้ามาอบหน้าที่ให้เจ้ารับผิดชอบหรือ ?” ผู้บริหารตอบว่า “ โอ้อามีร์ อัลมุมินีน รัฐรุ่งโรจน์ ราชรับจากภายีมากมาย จึงทำให้คลังของรัฐสิ้น มั่นคงและครบสมบูรณ์ และระบบต่างๆดีเยี่ยมแล้ว” ท่านก็กล่าวอีกว่า “ เจ้าจงตอบคำถามของข้าเถิด ? และท่านซักถามครั้งที่สองด้วยคำถามดังกล่าว ผู้บริหารตอบว่า “ใช่” ท่านก็กล่าวอีกว่า “ หากท่านรับสินน้ำใจแล้ว และมีได้ซัดเซฮหรือคินีให้เจ้าของ ท่านคือผู้ถูกตำหนิ แต่จริงสิ่งนั้นมีใช่เป็นทรัพย์สินของเจ้า เจ้าคือผู้ทรยศและหลอกลวง ถ้าเช่นนั้น ทุกกิจการงานที่ข้าได้สั่งใช้เจ้า ๆ ได้ดำเนินในสภาพที่เลวทรามและทรยศ หลังจากนั้นไม่นานผู้บริหารผู้นั้นถูกปลดจากตำแหน่ง” (al-Mas'udiy, 1402.h/1982/3 :125)

4.6.7.2 การพิสูจน์และตรวจสอบองค์คณะผู้บริหารที่สงสัย

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก ได้บริหารราชการแผ่นดินตามแนวทางอุมฺรฺ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه ในบางประเด็นที่ท่านสามารถปฏิบัติได้ เช่น ท่านได้แต่งตั้งอฏฏุฮาก บิน อับดุรรอหฺมาน อัลอฺชะรีย์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สังเกตการณ์ ฝ้าดูแลและติดตามการฝ้ายการเงินของอาณาเขตต่าง ๆ เขาถูกส่งไปยัง แคว้นอียิปต์ เพื่อสังเกตการณ์การปฏิบัติหน้าที่ของท่านอะมีนาสที่ดำรงตำแหน่งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ เลขานุการของกรมสรรพากร และเขาได้สอบส่วนก่อนที่จะถอดถอนและย้ายจากตำแหน่งหน้าที่ เขาได้ พுகุญ เจรจาจนถึงความรู้สึกผิดที่ตนได้กระทำ สถานที่เขาเรียกพนักงานเจ้าหน้าที่มาสอบสวนเรียกว่า “คาร์ อัลอิสติครอญ์” (Jurayr, 1991: 198)

4.6.7.3 ไม่ปล่อยละเลยขององค์คณะผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่เกินขอบเขต

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก มุ่งเน้นในการดูแล สอดส่องต่อการปฏิบัติหน้าที่ขององค์คณะ ผู้บริหารทุกระดับ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการอิสลามที่ถูกต้อง โดยห่างไกลจากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ต่าง ๆ เช่น ไม่สร้างความเดือดร้อน กดขี่ และข่มเหงต่อผู้อื่น ท่านมุ่งมั่นในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุข ประชาชนทุกศาสนิกที่อยู่ในรัฐอิสลาม เมื่อท่านใดปฏิบัติหน้าที่บนแนวทางที่ไม่พึงประสงค์ ท่านไม่เห็นชอบและจะเรียกมาให้โอวาททันที ถึงแม้จะมีตำแหน่งสูงและมีผลงานมากมาย เช่น เหตุการณ์ระหว่าง ท่านอะนัส บิน มาลิก رضي الله عنه กับ หัจญญาญญู บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ที่เป็นบุคคลสำคัญ กล่าวคือวันหนึ่ง ท่านอะนัส เข้าไปหาหัจญญาญญูและกล่าวสะลาม และเขาไม่ได้ตอบสะลาม และได้กล่าวต่ออะนัสด้วย ถ้อยคำที่ไม่สุภาพว่า “ นี่คืออะไร ? นี่คืออะไร ? โอ้อุนัยส์ วันนี้คุณอยู่กับข้า วันก่อนคุณอยู่กับอับดุลลอฮฺ บิน ซุบัยรฺ และวันก่อน อยู่กับอับดุรรอหฺมาน บิน อัลอฺซออด ข้าขอสาบานต่ออัลลอฮฺ ﷻ ข้าจะตัดขาด ความสัมพันธ์กับคุณ เช่นบาดแผลที่เกิดได้เท่าของข้า โดยที่ตัดมันออกให้หมด ข้าจะตัดปายตัด ความสัมพันธ์กับคุณ เช่นติดแสดมปีด้วยกาวที่หน้าของจดหมาย” ท่านอะนัสได้กล่าวตอบด้วยถ้อยคำที่ สุภาพและนุ่มนวลว่า “ ท่านอย่าทำผมเช่นนั้นเลย โอ้อามีร์ หวังว่าอัลลอฮฺ ﷻ ทรงปรับตัวท่านให้เป็นคน ดีด้วยเถิด ให้เหมาะกับตำแหน่งของท่าน ” หัจญญาญญูก็ตอบอีกว่า “ ที่จริงอัลลอฮฺ ﷻ ทรงทำให้คุณเป็น คนหูหนวก คุณไม่ได้ยินหรือ? สิ่งที่ข้าบอก” ท่านอะนัสได้กล่าวตอบอีกว่า “ (إنا لله وإنا إليه راجعون) (อินนา ลิลละฮฺ วะอินนา อิลัยฮิ รอญูอุน) ขอสาบานต่ออัลลอฮฺ ﷻ หากว่าเขายังเป็นเด็ก ผมจะปล่อยไป แต่เขาเป็นผู้ใหญ่มีตำแหน่งสูง ไม่ควรแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นเลย ” ครั้นต่อมาท่านอะนัสออกจากห้องและ เขียนหนังสือส่งไปยังเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มรวานทันที เล่าเหตุการณ์ดังกล่าว (Ibn Kathir, 1408.h/1988 /12 : 540) เมื่อเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก อ่านหนังสือเสร็จ ท่านก็ร้องให้ทันที และ โกรธต่อหัจญญาญญูที่แสดงพฤติกรรมเช่นนั้นต่อท่านอะนัส ต่อมา เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก เขียนหนังสือ

ไปยังหัจญญาญญ ทันทิโดยใช้คำหยาบ ดิเตียนและไม่น่าฟัง ”(Ibn Kathir, 1408.h/1988 /11 : 386) โดยสั่งใช้ให้อิสมาอิล บิน อุบัยดิลละฮฺ นำหนังสือจำนวน 2 ฉบับไปให้หัจญญาญญ 1 ฉบับและท่านอะนัส 1 ฉบับ และสั่งใช้ว่า “ เจ้าจงดูแลหนังสือนี้ให้ดี และบอกท่านอะนัสว่า ข้าฝากสะสมมาถึงด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่ของว่า “จากอับดุลมาลิก ถึงท่านอะนัส ﷺ มีเนื้อหาว่า “ ด้วยนามของอัลลอฮฺ ผู้ทรงเมตตา ปราณี่เสมอ จากเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก ถึงท่านอะนัส ﷺ ผู้รับใช้ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ข้าได้อ่านหนังสือของท่านและเข้าใจเนื้อหาอย่างดี แท้จริงข้าได้สั่งห้ามหัจญญาญญใช้ความรุนแรง หยาบคาย ขมเหง และเลวร้ายในการดำเนินกิจการงาน หากหัจญญาญญยังมีพฤติกรรมเช่นเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ขอความกรุณาจากท่าน จงเขียนหนังสือให้ข้าทราบทันที ข้าจะดำเนินการลงโทษ และจะให้ความช่วยเหลือต่อท่านเป็นอย่างดียิ่งวัศสะลาม” หลังจากอะนัสได้อ่านหนังสือดังกล่าว เขามีความรู้สึกโล่งอก และบรรเทาทุกข์โดยกล่าวขอขอบคุณต่อท่านว่า {جزى الله أمير المؤمنين عني خيرا} ²²”ความว่า “ขอให้อัลลอฮฺทรงตอบแทนอะมีรุ อัลมุมินีน จากฉันด้วยความดีด้วยเถิด ” (อิบนุกะษีร, 1408.h/1988 /12 :540) ส่วนหนังสือถึงหัจญญาญญมีใจความว่า “ จากเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก อะมีรุ อัลมุมินีน ถึงหัจญญาญญ ด้วยนามของอัลลอฮฺ ผู้ทรงเมตตา ปราณี่เสมอ แท้จริงเจ้าเป็นบ่าว ที่หยิ่งโศ ข่มเหง ก่อศัตรูกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้าละเมิดทางด้านมนุษยธรรม อัลลอฮฺ ﷻ ทรงสาปแช่งบ่าวของพระองค์ที่มีสายดาสัน และพิการที่หัวเขาเจ้าล้มตัวแล้วหรือ? ว่าบรรพบุรุษของเจ้าที่อาศัยอยู่ในเมืองฏออีฟ ซึ่งประกอบอาชีพรับจ้างขุดบ่อ แยกก้อนหินเท่านั้น ข้าขอสาบานต่ออัลลอฮฺ ﷻ ขอให้เจ้าได้สัมผัสกับความคร่ำคร่าของสุนัขจิ้งจอก เขี้ยวและกระต่ายด้วยเถิด เจ้าไม่รู้หรือ? ผลงานและและคุณงามความดีของท่านอะนัส ที่เป็นเสาหาบะฮฺแนวหน้าของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ท่านอะนัสไม่เคยฝ่าฝืน แม้แต่วันที่เดียว ท่านอะนัส มุ่งหวังและแสวงหาความเห็นชอบและความเมตตาจากพระองค์ตลอดเวลา เจ้าเป็นผู้ที่ละเมิดสัญญา ขอสาบานต่ออัลลอฮฺ ﷻ หากชาวยิวและคริสตได้เห็นท่านใดที่รับใช้อุซัยรฺ บิน อุซรอ และ อีซา บินมรัซัยม ²³ แน่แน่นอนพวกเขาจะเคาะรพและให้เกิดศัตรูต่อผู้นั้นอย่างดียิ่ง ส่วนท่านอะนัส ﷺ เป็นผู้รับใช้และอาศัยอยู่กับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ตั้งแต่วัย 8 ขวบ รับใช้ตลอดชีพ ในทุกสภาวะการณ์ และท่านเป็นเสาหาบะฮฺแกนนำที่ยังมีชีวิตจนถึงบัดนี้ โอ้อัจญญาญญ เจ้าจงอ่านหนังสือของข้าอย่างไตร่ตรองด้วยเถิด แล้วเจ้าจงก้มหน้ามองข้างล่างและมองเท้าของเจ้าบ้าง ถ้ามีเช่นนั้น เจ้าเป็นผู้สร้างความล้มเหลวให้ข้า ทุกข่าวสารที่ได้มาฟ้องกับข้า นั้นเป็นความจริงทุกประการ(Ibn Kathir, 1408.h/1988 /11 : 542) เมื่อหัจญญาญญทราบว่เคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก โกรธเขาก็มุ่งมั่นปรับตัวทันทีให้เหมาะกับตำแหน่ง เขากังวลและกลัวต่อท่านอับดุลมาลิก ครั้นต่อมาเขาเขียน

²² บทควาอ่านว่า ญุซัยลลอสฺ อะมีรุ อัลมุมินีน อันนี ค็อยร็อน “ญะซัยลลอสฺ อันนี ค็อยร็อน หรือ ญะซายัลลอสฺ ค็อยร็อน” เป็นบทควาที่ชาวมุสลิมควรปฏิบัติต่อผู้ที่กระทำความดีต่อเขา

²³ อุซัยรฺ บิน อุซรอ และ อีซา บินมรัซัยม

หนังสือส่งไปยังท่านอะนัส رضي الله عنه เพื่อขออภัย (Abd Rabbih, n.d : 3,13,14) นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หัจญญาญญุเคารพและให้เกียรติต่อท่านอะนัส رضي الله عنه อย่างดียิ่งจนวาระสุดท้าย (Zaydan, 1984: 168)

4.6.7.4 การปราบปรามการทุจริต และนิฟาก²⁴ ขององค์กรคณะกรรมการบริหาร

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก มุ่งมั่นตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรผู้บริหารอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ดำเนินงานตามหลักการอิสลามอย่างถูกต้อง ท่านจะคัดค้านการทุจริตหรือการหลอกลวงทุกประเภทอย่างแข็งงวด เมื่อท่านทราบบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ทุจริต ท่านจะเร่งรีบกำจัดทันที ด้วยเหตุนี้บุคคลเหล่านั้นดำรงมั่นปฏิบัติตามหลักการอิสลามอย่างถูกต้อง นอกจากนั้น ท่านยังสั่งใช้ให้บุคคลเหล่านั้นไม่ปล่อยเวลาโดยไร้ประโยชน์โดยกำชับให้สร้างคุณงามความดีให้เป็นคุณประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนร่วม ครั้นต่อมาผู้บริหารท่านหนึ่งได้ขอตัวพักผ่อน ท่านก็สั่งใช้ให้เขากลับไป ในขณะที่เดียวกันมีชายท่านอื่นอีกจะพูดคุยกับท่าน ๆ ก็ได้กล่าวความว่า “ เจ้าจงระวังคำพูดของเจ้าจาก 3 ประการ คือ 1) การโกงหรือหลอกลวง แท้จริงข้ารู้จักตัวข้าและตัวเจ้าอย่างดียิ่ง 2) ผู้ที่โกหกต่อข้าฉัน แท้จริงเขาไม่รู้ลึกตัวว่าเขาโกหกและ 3) เจ้าจงมุ่งมั่นให้เป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อข้า แท้จริงข้ารู้ดีว่าพวกเจ้าต้องการความยุติธรรม ความเสมอภาค และความช่วยเหลือจากข้า (Ibn Kathir, 1408.h/1988 /12 : 387)

4.6.7.5 รายชื่อองค์กรคณะกรรมการบริหารของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน

องค์กรคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินทุกประเภทที่สำคัญ ๆ ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มีจำนวนมากมาย บางส่วนจากนั้นดังปรากฏรายนามในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	อับยูสุฟ (เมลาสู)	อัลหาญิบ (เฝ้าประตูราชวัง)
2	อะดิย์ บิน อียาซ เมลาสูมัษร	อัลหะรอซ (ยาม)
3	อับบี ซะอีย์ ซะอะฮ์	อัลหะรอซ (ยาม)
4	อับร็อยยาน บิน คอลิด	อัลหะรอซ (ยาม)

²⁴ คำว่า “นิฟากหรือมุนาฟิก” หมายถึงบุคคลที่ประกาศตัวว่าเป็นมุสลิมแต่ปกปิด การปฏิบัติอยู่ในจิตใจมีลักษณะบุคคลหน้าไหว้หลังหลอกเริ่มปรากฏ หลังท่านนบีมุฮัมมัด رضي الله عنه อพยพไปยังเมืองมะดีนะฮ์ สถานภาพของบุคคลเหล่านี้ เช่นต่างศาสนิก ท่านนบีมุฮัมมัด رضي الله عنه ได้บอกบุคลิกลักษณะของพวกเขาสรุปความว่า “ เมื่อเขาพูด จะพูดโกหก เมื่อสัญญา เขาละเมิด เมื่อฝากของ เขาทำทลาย” ผลตอบแทนของพวกเขา อัลลอฮ์ رضي الله عنه ได้ตรัสความว่า “ แท้จริงอัลลอฮ์ ทรงรวบรวมพวกเขาเข้ากับชาวต่างศาสนิก (กาไฟรุ) ในนรกเดียวกันชั้นล่างสุด”

5	คอลลิด บิน อัล-ร็อยยาน	อัลหะรอศ (ยาม)
6	กะอับ บิน หะมิด อัลอะบาสีย์	ตำราว
7	รียาหุ บิน อับดุลฮุ อัลฆอศานีย์	ตำราว
8	อับดุลลอฮุ บิน ซัยด์ อัลหะกะมีย์	ตำราว
9	ซัรอะฮุ บิน เฆาะบะฮุ	ผู้พิพากษา
10	อัลฮาริษ บิน มุหัมมัด อัลฆอซรอณี	ผู้พิพากษา
11	ออบู ซะอ์ ซะอูฮุ (เมลาฮุ)	อัลรอศอิด (หน่วยงานจดหมายเหตุ)
12	กุบัยฎะฮุ บิน ซุอัยบ	อัลรอศอิด (หน่วยงานจดหมายเหตุ)
13	รูห์ บิน ซันบาอู	อัลรอศอิด (หน่วยงานจดหมายเหตุ)
14	ระบือซะฮุ อัลญะรอซีย์	อัลรอศอิด (หน่วยงานจดหมายเหตุ)
15	สุลัยมาน บิน สะอูด	อัลรอศอิด (หน่วยงานจดหมายเหตุ)
16	อัลคอชะนี	อัลรอศอิด (หน่วยงานจดหมายเหตุ)
17	กุบัยเศาะฮุ บิน ซุอัยบ	อัลคอศัม (กรมสารบรรณ)
18	อัลคอซาอีย์	อัลคอศัม (กรมสารบรรณ)
19	อัมรุ บิน อัลหุรุษ	อัลคอศัม (กรมสารบรรณ)
20	บনী อามิรุ	อัลคอศัม (กรมสารบรรณ)
21	กุบัยฎะฮุ บิน ซุอัยบ	บัยตุล อัลมาล (การคลัง)
22	อับดุลลอฮุ บิน อุมัร	บัยตุล อัลมาล (การคลัง)
23	ศัรฎูน บิน มันศูร	กรมสรรพากรและทหาร
24	สุลัยมาน บิน สะอิด	กรมสรรพากรและทหาร
25	อัลคอชะนี	กรมสรรพากรและทหาร
26	สุลัยมาน บิน สะอูด	กรมสรรพากรและทหาร
27	สุลัยมาน บิน สะอูด	มูอวะฮาด (ผู้ช่วยทั่วไป)
28	อัลคอชะนี	มูอวะฮาด (ผู้ช่วยทั่วไป)
29	นะฟิอ บิน ซุอัยบ	มูอวะฮาด (ผู้ช่วยทั่วไป)
30	อะลี ย มัสตะฆอลาด	มูอวะฮาด (ผู้ช่วยทั่วไป)

(al-'Aliy. n.d :258-271)

จากการศึกษาการปฏิรูปองค์คณะผู้บริหารของเคาลีพะฮุอับลุมมาลิก บิน มัรวาน พบว่า ท่านมุ่งเน้นติดตามการปฏิบัติหน้าที่ขององค์คณะผู้บริหารให้ถูกต้องตามหลักการอิสลาม บริสุทธิ์ใจ สุจริต และมีมนุษยสัมพันธ์อันดีงามกับประชาชนที่ประสงค์จะใช้บริการ นอกจากนั้นท่านมุ่งมั่นในการพิสูจน์ สอดส่อง ไตร่ตรองและใกล้ชิดกับบุคลากรเหล่านั้น หากพบเห็นบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ทุจริต ท่านจะเรียกให้โอวาทครั้งแรก เพื่อการปรับตัว และครั้งต่อไปจะลงโทษโดยการปลดออกจากตำแหน่งหรือโยกย้าย เป็นต้น แม้ว่าบุคลากรเหล่านั้นมีความใกล้ชิดหรือเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลงานมากมายดังที่เคยปรากฏกับหัจญญ์ด้วย เหตุนี้้องค์คณะผู้บริหารและบุคลากรเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างโปร่งใส เป็นที่ยอมรับและประทับใจของประชาชน ดังนั้นผู้นำทุกยุคทุกสมัยควรนำแบบอย่างดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการในตำแหน่งหน้าที่ของตนเพื่อให้การงานมีประสิทธิภาพ

4.6.8 เคาลีพะฮุอับลุมมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปด้านสังคมแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์

การปฏิรูปทางสังคมหมายถึงการพัฒนาทางด้านสถาบันครอบครัวให้มีความผาสุก ความห่วงใยต่อเพื่อนบ้านและสังคมที่เกื้อกูลให้มีความช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นสังคมที่ประชาชนมีความหลากหลายตลอดจนมีเผ่าพันธุ์และเชื้อชาติที่แตกต่างกันให้ดำรงอยู่ด้วยความสันติและความเกื้อกูลกัน รวมถึงการปฏิรูปทางการเมืองซึ่งเป็นจุดสูงสุดในการปฏิรูปทั้งหมด อันหมายถึงการพัฒนาสังคมแห่งกฎหมายและระเบียบ ความเสมอภาค การศึกษาหรือและความร่วมมือ ระบบสังคม แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ มีดังนี้

4.6.8.1 ระบบสังคมทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮ์

ประชาชนในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ถูกแบ่งออกเป็นชนชั้นต่างๆ ได้แก่ ชนชั้นสูงสุด คือ ชนชั้นปกครอง ซึ่งมีเคาลีพะฮุอับลุมมาลิกเป็นหัวหน้า ชนชั้นอูลาม่าห์ ปราชญ์ หรือผู้รู้ศาสนาอิสลาม ชนชั้นทหาร และตำรวจ ชนชั้นเลขานุการ นักอุตสาหกรรม เกษตรกร ทาส อะฮ์ลุลยิมมะฮ์และชนชั้นอัลมะวาลี²⁵ เป็นต้นพวกมะลาเวียหรือมุสลิมใหม่ ซึ่งแม้ทางทฤษฎีจะได้รับการยอมรับ แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่มีสิทธิของการเป็นประชาชนอย่างเต็มที่ ชาวอาหรับส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในพื้นที่ที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของตนเองตั้งแต่สมัยคัลฟาอ์ฮ์รอซิดีน บางกลุ่มมักจะอาศัยในเมืองพร้อมบรรดาทหาร โดยแบ่งเขตตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างกัน ส่วนชาวอะฮ์ลุลยิมมะฮ์ต่างก็จ่ายภาษีญิซยะฮ์และเข้ามามีบทบาทในการดำรงตำแหน่งหน้าที่เป็นพนักงานของรัฐตามที่มีความรู้และประสบการณ์ ซึ่งมีความแตกต่างกับชาวอาหรับดั้งเดิม (Hasan, 1964 : 529-531) สภาพสังคมทั่วไปของราชวงศ์อุมัยยะฮ์จัดอยู่ในความสงบและยุติธรรม ถึงแม้ว่ามุสลิมชาวอาหรับเป็นศูนย์กลาง และมุสลิมที่มีเชื้อชาวอาหรับ ต่างศา

²⁵ อัลมะวาลีฮ์มีความหมายและรายละเอียดบทที่ 2 หน้าที่ 27

ศนิก ก็ไม่เคยได้รับความเดือดร้อน ต่างก็อยู่อย่างสงบสุขและฉันท์มิตร ได้รับสิทธิพิเศษตามโอกาสต่าง ๆ เคาละลีพะฮุ จึงจัดสวัสดิการเฉพาะบุคคลเหล่านั้นนอกจากนั้นยังดูแล ควบคุม ปกป้องคุ้มครองศาสนสถาน ของทุกศนิก ในขณะเดียวกันได้บูรณะซ่อมแซมศาสนสถานดังกล่าวด้วยงบประมาณของรัฐ พวกเขามี อิสระ นอกจากนั้นยังได้รับการคุ้มครองด้านเกียรติยศ ชีวิตและทรัพย์สินอีกด้วย (Hasan, 1964 : 531)

4.6.8.2 การเข้าถึงประชาชน

เนื่องจากสังคมในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมีประชาชนมากมายและมีความ หลากหลายหรือพหุทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา ท่านจำเป็นที่จะต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับ พื้นที่ บางครั้งจำเป็นต้องใช้ความยืดหยุ่น นุ่มนวล และความเข้มแข็งและเด็ดขาดในการปฏิรูปสังคมซึ่ง มีรายละเอียดดังนี้

4.6.8.2.1 ความสุภาพอ่อนโยนต่ออะฮ์ลุลกิตาบหรือชาวคัมภีร์

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมีจิตวิทยาสูงในการเข้าถึงชาวคัมภีร์ ในช่วงต้น พวกเขาไม่ยอมปล่อยให้รัฐอิสลามครอบครองโบสถ์ของเมืองที่ถูกพิชิต (al-Balāzurīy, 1403.h/1983 : 131) ท่านไม่เร่งรีบในการครอบครองโบสถ์ของชาวคริสต์ที่ยึดทัศนคติของยูหะนา ท่านมีความสัมพันธ์ที่ดี งามกับบาทหลวง นอกจากนั้นยังสนับสนุนงบประมาณในการสร้างโบสถ์ที่ชื่อว่า “กะนีสะฮุ อัลอิลาฮ” ในหมู่บ้านรอฮา โดยแต่งตั้งท่านอะฮ์นาสดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการของกรมสรรพากร (ดีวานเคาะรอ จญ์) ในสมัยการปกครองของอุมัรฺ บิน อับดุลอะซีซ เวลาต่อมา เช่นเดียวกันโบสถ์ที่ยังคงเหลืออยู่ใน แคว้นอียิปต์มีจำนวน 2 แห่งนอกจากนั้นท่านได้แต่งตั้งคริสตศาสนิกชนหลายท่านดำรงตำแหน่งเป็น องค์กรคณะผู้บริหารราชการแผ่นดินแห่งรัฐอิสลาม เนื่องจากพวกเขามีคุณสมบัติที่พร้อม เป็นที่ไว้วางใจ และเป็นที่ยอมรับจากท่านและองค์กรคณะผู้บริหาร (al-‘Ārif, n.d : 52)

4.6.8.2.2 การเคารพและให้เกียรติแก่บุคคลที่มีบารมีในสังคม

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับบุคคลที่มีชื่อเสียงและ มีบารมีในสังคม ครั้งหนึ่งท่านอะหมัด บิน อัลหะนะฟียะฮุ ให้การบัยอะฮ์ต่อท่าน ท่านได้ทำสนธิสัญญากับเขา หลังจากนั้นท่านได้เขียนหนังสือไปยังเขาความว่า “แท้จริงวงศ์ตระกูลของพวกเจ้า ยังคงได้รับการ ยกย่องจากพวกเราเสมอ สำหรับเจ้านั้นอยู่ในสนธิสัญญาเพื่ออัลลอฮุ ﷻ และท่านเราะฮ์สูลของพระองค์ พวกเรามักจะชื่นชม ให้เกียรติพวกเจ้าเสมอ เช่นเดียวกันข้าจะสนองตอบทุกประการที่พวกเจ้าปรารถนา (Ibn Sa ‘d, 1410.h/1990/5 :11,112) ครั้นต่อมาท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก)ได้เขียนหนังสือไปยังหัจญญา จญฺ บิน ยูซุฟ อัยษะกอฟีฮ์ความว่า “ เจ้าอย่าสกิดกันท่านอะหมัด บิน อัลหะนะฟียะฮุ วงศาณาญาติและ พรรคพวกของเขานะ ” (‘Abd Rabbih, n.d./4 : 400) หลังจากนั้นเขา (หัจญญาจญฺ) ได้ตอบไปยังท่าน

ความว่า “ ฉันมิได้สกัดกั้น ทำความเดือดร้อน และความทุกข์ให้กับวงศ์ตระกูลของบิฏอิลิบ ที่อยู่ภายใต้การบริหารของฉันแต่ประการใด ” หลังจากนั้นท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก)ได้สร้างความสัมพันธ์ไมตรีอันสง่างามกับวงศ์ตระกูลของอับบาส บิน อับดุลมุฏอิลิบ โดยให้เคาะฟ นับถือ และเกียรดีแก่ท่านอะลี บิน อับดุลลอฮ์ บิน อับบาส เขามักจะรู้จักสิทธิ์ของเขา และเขาจะสั่งเสียสิ่งที่ดีงามและมีประโยชน์ทั้งหมด หลังจากนั้นไม่นาน ท่าน(เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก)ได้เขียนหนังสือไปยังหัจญญญู บิน ยูสุฟ อัยษะ กอไฟย์ อีกครั้ง ความว่า “ เจ้าจงกระทำดีต่อท่านอูรวะฮ์ บิน ซุบัยร ด้วยเถิด” การสร้างความสัมพันธ์อันสง่างามของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานกับวงศ์ตระกูลของฮาซิม (อะลาวีอินและอับบาสีอิน) เป็นแนวทางสำคัญที่จะลบเลือนความรู้สึกไม่พึงประสงค์ทางการเมืองระหว่างกันเช่นก่อนหน้านั้น ความปรึชาสามารถของท่าน (อับดุลมาลิก) ในการบริหารราชการแผ่นดินจึงทำให้วงศ์ตระกูลดังกล่าว อยู่อย่างสงบสุข ไม่มีท่านใดเสียชีวิตโดยมิชอบ ดังปรากฏก่อนหน้านั้น (Ahmad, 1409.h/1988 : 201)

4.6.8.2.3 กำหนดนโยบายค่าสินสอดสำหรับเยาวชนสตรีเชิงนโยบาย

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานรณรงค์ให้เยาวชนมีชีวิตคู่โดยกำหนดค่าสินสอดที่เหมาะสมกับสถานภาพบุคคลในทุก ๆ ด้านเช่น วัย วุฒิภาวะ ฐานะทางด้านสังคมคือคนละจำนวน 400 ดินนารุ (สี่ร้อยดินนารุ) ท่านได้ปฏิบัติตามอัสสุนนะฮ์หรือแนวทางของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ที่ท่านได้แต่งงานกับท่านหญิงอุมมุหะบิบะฮ์ บินตุ อบี สุฟยานﷺ โดยที่ท่านมอบค่าสินสอดจำนวนดังกล่าวแก่ท่านหญิง (Jurayr, 1991: 190) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานได้กำหนดค่าสินสอดเชิงนโยบายเพื่อห้ามมิให้ค่าสินสอดของเยาวชนสตรีแพงเกินไป อันเป็นเหตุทำให้สุภาพบุรุษไม่มีศักยภาพในด้านทุนทรัพย์ในการมีชีวิตคู่ จึงทำให้เป็นปัญหาของสังคม(Ahmad, 1409.h/ 1988 : 190)

จากการศึกษาการปฏิรูปด้านสังคมของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน พบว่า ผู้นำทุกระดับ ทุกสถาบันและทุกยุค ควรนำแบบอย่างจากท่านในการปฏิรูปสังคม คือท่านจะหยืดหยุ่นในการเข้าถึงกับประชาชนที่เป็นพหุทางด้านวัฒนธรรมและด้านศาสนา ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีและมีจิตวิทยาสูงในการเข้าถึงกับประชาชนทุกระดับ โดยใช้ความสุภาพอ่อนโยน และให้เกียรติกับผู้คนมีบารมีในสังคม ถึงแม้ว่าท่านจะถูกมองว่าเสียเปรียบก็ตาม การมีคุณลักษณะเช่นนั้นเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเชิญชวน ชักจูงต่างศาสนิกเข้ารับศาสนาอิสลามและเข้าใจอิสลามอย่างดี นอกจากนั้นท่านมุ่งมั่นในการสนับสนุนส่งเสริมประชาชนทุกศาสนาให้มีชีวิตคู่ โดยสนับสนุนงบประมาณค่าสินสอดสำหรับบุรุษที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีแต่ขาดในด้านทุนทรัพย์ นอกจากนั้นท่านได้กำหนดค่าสินสอดสำหรับเยาวชนสตรีให้เหมาะสมกับสถานภาพ ท่านจะไม่ปล่อยประชาชนอยู่อย่างโดดเดี่ยว หรือไม่มีครอบครัว เนื่องจากการแต่งงานเป็นการตามอัสสุนนะฮ์ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ และเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความสันติสุขอย่างยั่งยืน ท่านมองว่าการจัดการให้เยาวชนแต่งงานนั้นเป็นแนวทางสำคัญของการแก้ปัญหาทางด้าน

สังคมระดับหนึ่ง ถ้าสังเกตสถานการณ์ปัจจุบันทุกประเทศมีสตรีมากกว่าบุรุษ ส่วนในสามจังหวัดภาคใต้ สาเหตุสำคัญ คือสถานการณ์ไม่สงบส่งผลทำให้บุรุษเสียชีวิต ทั้งภรรยาเป็นสตรีหม้าย และเด็กกำพร้าซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของสังคม

4.6.9 เคาละฟีอะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปด้านการศึกษา

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ประเทศใดที่ก้าวหน้าทางด้านการศึกษาส่งผลทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ด้วยเหตุนี้ ผู้นำรัฐส่วนใหญ่มุ่งมั่นพัฒนาทางด้านการศึกษาโดยกำชับและสนับสนุนให้ประชาชนร่ำเรียน แสวงหาความรู้ เคาละฟีอะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นปฏิรูปทางด้านการศึกษาโดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์พื้นที่ ดังนี้

4.6.9.1 ระบอบการศึกษาทั่วไปในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์

การปกครองสมัยของราชวงศ์อุมัยยะฮ์เป็นการต่อเนื่องจากสมัยคุละฟาอ์ฮ์อรรอชีดินเป็นสมัยที่มุสลิมครอบครองดินแดนอย่างกว้าง และเริ่มมีความสัมพันธ์กับชนต่างชาติที่มีพัฒนาทางวัฒนธรรมและศาสนา ผู้นำแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ต่างมีความเกรงว่าอิทธิพลจากภายนอกจะเข้ามามีบทบาทในรัฐอิสลามเหนือกว่าชาวมุสลิมดั้งเดิม ดังนั้นการจัดการศึกษายุคนี้มุ่งเน้นในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาวอาหรับและหลักคำสอนของอิสลาม อันเป็นเหตุทำให้สมัยนี้ถูกขนานนามว่า “สมัยอาหรับและอิสลามนิยม” (Lunggulung, 1991 : 132) การศึกษาในสมัยนี้จะเน้นภาษาอาหรับและอิสลาม เนื่องจากจะปกป้องการเข้ามามีอิทธิพลของแนวคิดอื่น ๆ นับตั้งแต่ยุคนี้เป็นต้นมาภาษาอาหรับกลายเป็นภาษาทางการของบ้านเมืองแห่งรัฐอิสลามอาหรับ ดังปรากฏในปัจจุบัน (Husayn, 1990 : 324)

การศึกษาในสมัยนี้คล้ายกับการศึกษาในสมัยของคุละฟาอ์ ฮ์อรรอชีดิน ความคิดนอกกรีตหรืออิทธิพลจากแนวคิดอื่น ไม่แพร่หลาย เพราะบรรดาเคาละฟีอะฮ์แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ต่างก็มุ่งมั่นปกป้องการเข้ามาของแนวคิดอื่น ๆ โดยใช้การศึกษาเป็นเกราะกำบัง ไม่เพียงแต่จะปกป้องประชาชนมิให้ถูกแนวคิดนอกกรีตอื่น ๆ ครอบงำ แต่บรรดาเคาละฟีอะฮ์ได้ส่งบรรดาอุลาม่าฮ์หรือผู้รู้ไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญที่ได้ปฏิบัติตั้งแต่ในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สมัยคุละฟาอ์ฮ์อรรอชีดิน ตลอดจนถึงสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ส่วนในสมัยอุมัรฺ บิน อับดุลอะซีซ ท่านได้ส่งนักคิดศาสตร์อิสลาม (ฟุคอฮาอ์) จำนวน 10 คนไปยังแอฟริกาเหนือ เพื่อสอนหลักการศาสนาอิสลามให้แก่ลูกหลานของชาวบาร์เบอร์ นอกจากนั้น ท่าน(อุมัรฺ) ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา และยังให้การอุปถัมภ์ศิลปวิทยาการแก่ปวงประชาชน โดยแต่งตั้งอิบนู อิบิ ฮะมีน (Ibn Abi Hamin) เป็นผู้พิพากษาแห่งเมืองกูละฮ์และดำรงตำแหน่งเป็นครูสำหรับชาวมุสลิม (Lunggulung , 1991 : 75, 319)

4.6.9.2 สถานศึกษาแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์

สถานศึกษามีความจำเป็นมากในการค้นคว้าและศึกษาหาความรู้ ดังนั้นเพื่อการศึกษาที่มีระเบียบระบบ และคุณภาพสูงสุด ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้กำหนดสถานศึกษาตามรูปแบบที่หลากหลายที่สอดคล้องกับผู้ศึกษา ดังนี้

1) ราชวัง โดยปกติแล้วเคาะลีฟะฮ์อนุญาตให้อุละมาอ์ อาชีพเป็นครูในการเข้าไปสอนบรรดาลูก ๆ ของขุนนาง ข้าราชการในวัง โดยเคาะลีฟะฮ์จะสร้างสถานที่เฉพาะ เพื่อเป็นสถานที่เล่าเรียนสำหรับเด็ก ๆ ในราชวัง บางครั้งเคาะลีฟะฮ์จะสร้างสถานที่เรียนเฉพาะที่ติดกับราชวังหรืออยู่นอกราชวัง ตามความเหมาะสม (Husayn, 1990 : 319)

2) มัสยิด ซึ่งเป็นสถาบันศาสนา การศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่ง ที่กำเนิดตั้งแต่สมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในสมัยนี้ ราชวิชาอิสลามศึกษาที่สอนในมัสยิด ได้แก่ วิชาตัจวีร หะดีษ และฟิกฮ เป็นต้น (Husayn, 1990 : 315)

3) กุดตาบ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่กำเนิดก่อนประวัติศาสตร์อิสลาม โดยมีชาวยิวเป็นครูผู้สอน กุดตาบที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยนี้ คือ กุดตาบ อับดุลกอซิม อัล บัลดี ซึ่งเป็นกุดตาบที่มีผู้เรียนมีจำนวนมาก (Husayn, 1990 : 318)

4) บ้านของอุละมาอ์ หรือนักปราชญ์ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ บ้านของท่านกลายเป็นสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งที่มุ่งผลิตบรรดาศรัทธาชนจำนวนมาก และต่อมาบ้านของผู้รู้ก็กลายเป็นสถาบันการศึกษาสืบต่อตราวจนทุกวันนี้

5) ทะเลทราย คือบ้านของอุละมาอ์ตั้งหลักอยู่ที่ทะเลทราย ซึ่งเป็นสถานศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่มีนักศึกษาจำนวนมากไปศึกษารายวิชาภาษาอาหรับ และผู้คนในรัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ต่างก็ส่งบุตรหลานไปศึกษาภาษาอาหรับ เพื่อให้ใช้ภาษาอาหรับถูกต้องซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิม ไม่ผสมผสานหรือบูรณาการกับภาษาอื่น ๆ (Husayn, 1990 : 317 และดูในอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550 :32)

4.6.9.3 การจัดตั้งสถาบันการศึกษาของราชวงศ์อุมัยยะฮ์

สถาบันการศึกษาที่สำคัญ ๆ ถูกจัดตั้งในเมืองมักกะฮ์ มะดีนะฮ์ บัศเราะฮ์ กุฟะฮ์ ขาม และอียิปต์ เป็นต้น บรรดาเศาะหาบะฮ์และอุละมาอ์ล้วนสำเร็จการศึกษาจากสถาบันดังกล่าว ซึ่งเป็นมหาบัณฑิตที่พึงประสงค์ ที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านความรู้และด้านบุคลิกภาพ นอกจากนั้นยังเป็นแม่ทัพในการพิชิตแคว้นต่าง ๆ เช่น แคว้นอิรัก ขาม อียิปต์ และมอริอ็อกโก เป็นต้น และยังได้เชิญชวน ชักจูงและดลบันดาลประชาชนชาวเมืองดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลทำให้บุคคลเหล่านั้นมีอาชีพเป็นครู หรืออาจารย์สอนชาวต่างชาติ ให้เรียนรู้รายวิชาภาษาอาหรับ และรายวิชาอิสลามศึกษา ซึ่งได้รับสืบทอดจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ ตาบิอินซึ่งทันเจอบอกกับกลุ่มชนเหล่านั้น และยังเป็นเยาวชนรุ่นแรกที่ได้นำมาใช้

หลักสูตรจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลสุหนนะฮ์ ในขณะที่เดียวกันยังได้รับความรู้มากมาย ที่เป็นแหล่งปฐมนิเทศ นอกจากนั้นบุคคลเหล่านั้นมุ่งมั่นจัดตั้งสถาบันการศึกษาแห่งเมืองดังกล่าวข้างต้น บริเวณใกล้เคียง และในเมืองต้นสังกัดที่ถูกพิชิตอย่างทั่วถึง ซึ่งมีการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบระบบอย่างดีเยี่ยม โดยใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาเป็นหลัก (al-Safwah, n.d : 462,463)

นอกจากนั้น บรรดาสะหะบะฮ์และตาบิอินต่างก็มุ่งเน้นการขยายเครือข่าย โดยจัดตั้งโรงเรียนต่าง ๆ พร้อมพัฒนาและปฏิรูประบบการศึกษาให้มีคุณภาพที่สูงสุดทั่วภูมิภาคของรัฐอิสลามแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ซึ่งสถาบันการศึกษาเหล่านั้นมีมากมายแต่ผู้วิจัยนำเสนอเฉพาะเป็นที่รู้จักดังนี้

ก) โรงเรียนแห่งแคว้นชาม

โรงเรียนแห่งนี้ได้ก่อตั้งในสมัยการปกครองของอุมัรฺ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه โดยมีบรรดาสะหะบะฮ์อื่นๆ มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ บางส่วนจากบุคคลเหล่านั้นคือ ก) มูอาซ บิน ญะบัล ข) อิบดุลเราะอู ค) อุบาเดฮ์ บิน สอมิตเป็นต้น และบรรดาตาบิอินที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการสถานศึกษาแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์แห่งนี้มีมากมาย บางส่วนคือ ก) อิบดุลริส อัลเคาลานีย์ ข) อาอิซ บิน अबดุลลอฮ์ ค) กุบัยฎอฮ์ บิน มุฮัยบ อัคคะมัชกีย ง) เราะญูอฺ บิน หะยาหฺ อัลปลาเลสฏินีย์ จ) มักหุล อัชชามีย์ อัคคะมัชกีย และ ช) อุมัรฺ บิน अबดุลอะซีซ เป็นต้น ซึ่งบรรดาสะหะบะฮ์ที่ได้เผยแผ่อิสลามในแคว้นชามคือ ก) มูอาซ บิน ญะบัล ข) อะลี บิน อิบฎอลิบและ ค) อิบมุซา อัลอัชชะรีย์ เป็นต้น ส่วนตาบิอินที่เป็นอุละมาอ์ที่โดดเด่น แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์คือ ก) ฎะอูส บิน กีสาน ข) วะฮ์บ์ บิน มุนบิฮ์เป็นต้น (Husayn, n.d : 81)

ข) โรงเรียนแห่งเมืองมะดีนะฮ์

เมืองมะดีนะฮ์เป็นเมืองหลวงแห่งรัฐอิสลามตั้งแต่ในสมัยท่านนบีมุหัมมัด صلوات الله وسلاماته عليه จนถึงสมัยคุละฟะอ์อรรอชีดีน หลังจากท่านเสียชีวิต บรรดาสะหะบะฮ์มุ่งมั่นจัดตั้งสถาบันวินิจัยหรืออิจญูติฮาดเพื่อกำหนดกฎหมายอิสลามที่มีบัญญัติไว้ในอัลกุรอานและอัลหะดีษ ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม ในสมัยการปกครองของอุมัรฺ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه บรรดาสะหะบะฮ์ที่ดำรงตำแหน่งเป็นมุฟตีฮ์ มีจำนวน 130 คน หลังจากนั้นบรรดาตาบิอินต่างก็ได้สืบทอด สานต่อด้านวิทยาการอิสลามในการตรูบิยะฮ์ และเผยแผ่ศาสนาอิสลาม บางส่วนจากบรรดาอุละมาอ์ที่โดดเด่นแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์คือ ก) สะอีด บิน มุสัยิบ ข) อุเราะฮ์ บิน ชุบัยร ค) อัมเราะฮ์ บินตุ अबดุลรอห์มาน บิน สะอูด อัลอันเศาะรียะฮ์ ง) อัลกอเสม บิน มุหัมมัด บิน อิบบักร์ อัศศิดดีก จ) สุลัยมาน บิน ยะซาร์ และช) นาฟิอฺ เป็นทาสของ อิบนุ อุมัรฺ (Husayn, n.d : 82)

ค) โรงเรียนแห่งเมืองมักกะฮ์

เมืองมักกะฮ์ในสมัยตาบิอีนนับว่าเป็นแหล่งการศึกษาอิสลามที่สำคัญยิ่งที่ครบสมบูรณ์ทุกด้านของประชาชาติมุสลิม เช่น ด้านอรรถาธิบายอัลกุรอาน ซึ่งอับดุลลอฮ์ บิน อับบาส رضي الله عنه เป็น นักรรณานิบายที่โลกมุสลิมให้การยอมรับ และโดดเด่น ท่านมุ่งเน้นและทุ่มเทในการสอนรายวิชาดังกล่าว ส่งผลทำให้บัณฑิตที่พึงประสงค์ที่ผลิตออกมาอย่างมากมาย ซึ่งมีอาชีพเป็นครูสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงและยังจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การประกวด แข่งขันการอรรถาธิบายอัลกุรอาน จึงทำให้ นักศึกษาที่จบจากสถาบันแห่งนี้ เป็นอุลามาอ์ นักรรณานิบายที่มีคุณภาพดีเยี่ยม นอกจากนั้น ยังเชี่ยวชาญด้านอิสลามศึกษาเป็นพิเศษเหนือกว่าสถาบัน อื่นๆ ในโลกมุสลิม บรรดาอิตตาบิอีนที่โดดเด่น แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ได้แก่ ก) มุญาฮิด บิน ญะบْرِ อัลมักกีฮ์ ข) อิกริมะฮ์ ทาสของอิบนุอับบาส และค) อะเงาะฮ์ บิน อิบิรียาห์ เป็นต้น

ง) โรงเรียนแห่งแคว้นอียีปต์

บรรดาเสาะหาบะฮ์ผู้อาวุโส ได้แก่ อัมรฺ บิน อัลอาศ และองค์คณะ ได้ช่วยชนะในการพิชิตแคว้นแห่งนี้และได้จัดโรงเรียนในหมู่บ้านฟุสฏอฏและอัสกันดะรียะฮ์ โดยมีครูสอน จากเมืองแห่งนี้ ส่งผลทำให้มหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาแห่งนี้ มีความรู้พร้อมคุณธรรมที่สง่างาม ส่วนอุลามาอ์จากบรรดาอิตตาบิอีนที่เชี่ยวชาญ โดดเด่นแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ได้แก่ ยะซีด บิน หะบิบ (al-Dhahabiy, n.d/6 : 32)

4.6.9.4 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นพัฒนาทางการศึกษา

ประชาชนชาวมุสลิมในสมัยนี้มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อการศึกษาวិชาการศาสนาและภาษาอาหรับ นอกจากนั้น สมัยนี้ถือว่าสมัยการกำเนิดสาขาวิชาต่าง ๆ ทางด้านวิชาการ ทั้งวิทยาศาสตร์และสามัญ เช่น รายวิชาวิทยาศาสตร์ เคมี การแพทย์ ปรัชญา ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาการแพทย์คือ อัล ฮาริษ บิน กะลา เป็นชาวเมืองฏออิฟ ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากประเทศเปอร์เซีย ผู้ที่เชี่ยวชาญและโดดเด่นด้านสาขาวิชาเคมีคือ คอลิด บิน ยะซีด บิน มุอาวียะฮ์ ซึ่งเป็นมุสลิมคนแรกที่ได้แปลงานเขียนทางวิทยาศาสตร์ของกรีก นักประวัติศาสตร์ได้แก่ อะบีด บิน ซัรยะฮ์ และ กะอับ อัลอะฮับร สำหรับกะอับนั้น ครั้งหนึ่งเคยนับถือศาสนาอื่น และได้เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามในเวลาต่อมา ส่วนในสาขาปรัชญา คืออะลีล อัล อะฏอฮ์ ผู้เป็นบิดาของกลุ่มมูตะซัลละฮ์ ในสมัยนี้มีสอนรายวิชาภาษาศาสตร์ ได้แก่ ไวยากรณ์อาหรับ และวรรณคดี และรายวิชาอิสลามศึกษา ได้แก่ หะดีษ และตัฟซีร์ ส่วนรายวิชาอรรถาธิบายหรือวิชาตัฟซีร์ ถือว่าเริ่มสอนในสมัยนี้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม เพราะในสมัยนี้ได้มีการเขียนตำราเกี่ยวกับตัฟซีร์เล่มแรก โดยได้รับการชี้แนะจากเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานผู้ที่เขียนตำราเกี่ยวกับตัฟซีร์เล่มแรกนี้คือ ซัยดฺ บิน อุมีร์ (Husayn, 1990 : 325) เราจะ

สังเกตเห็นว่าวิชาการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสมัยนี้เป็นวิชาภาษาอาหรับและวิชาอิสลามศึกษา ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากบรรดาคุละฟาอ์ ต่างก็ประสงค์จะให้ประชาชนชาวมุสลิมได้เรียนรู้วิชาที่เกี่ยวกับอิสลาม เพื่อปกป้องตนเองจากการครอบงำของแนวความคิดอื่น ๆ นอกจากวิชาต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น ในสมัยนี้ยังมีการเรียนวิชาพละ เช่น วิชายิงธนู และวิชาว่ายน้ำเป็นต้น (อิบราฮีม ฌรงคักษาเขต.2550 : 253 อ้างใน Hitti, 1989 : 253)

ส่วนแนวคิดทางการศึกษาในสมัยนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่จัดขึ้นในเขตราชวัง ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาที่ปฏิบัติตามความประสงค์และคำชี้แนะของเคาะลีฟะฮ์สตราบโดที่คำชี้แนะของเคาะลีฟะฮ์วางอยู่บนพื้นฐานอัลกุรอานและอัลหะดีษแนวคิดนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการปฏิบัติ หากการชี้แนะนั้นผิดเพี้ยนไป แนวคิดนั้นก็จะเป็นโมฆะ แต่แนวคิดทางการศึกษาของบรรดาครูทั้งหลายก็วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและอัลหะดีษ (Siddik, 1994 : 189 – 190) แนวคิดทางการศึกษาในสมัยนี้เชื่อว่ามนุษย์นั้นประกอบด้วยร่างกาย สติปัญญาและจิตใจ ดังนั้นการให้การศึกษาแก่นักเรียนผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ และต้องพัฒนาทุกด้านของมนุษย์ นั่นคือ ต้องพัฒนาทั้งร่างกาย สติปัญญาและจิตใจ เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ครั้งหนึ่งท่านเคยกล่าวว่า “ ขอให้ผู้สอนให้การศึกษาแก่เด็กทั้งด้าน สติปัญญา จิตใจ และทางด้านร่างกาย ” (Lunggulung, 1991 : 133 และดูในอิบราฮีม ฌรงคักษาเขต. 2550 : 33) ท่านมุ่งเน้นพัฒนาทางการศึกษาโดยใช้กลยุทธ์ที่สำคัญๆ และทันสมัย ดังนี้

4.6.9.4.1 การจัดตั้งสถาบันแปลภาษา

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้นจัดตั้งองค์กรแปลภาษาอาหรับหรือเรียกว่า (หะรอกะฮ์อัดตะอูริบ วัตตฺรฎูมะฮ์) ขึ้น มีหน้าที่แปลภาษา จากภาษาอาหรับเป็นภาษาต่าง ๆ นานา ในสมัยของท่านเป็นจุดเริ่มต้นของความรุ่งเรืองทางด้านวิชาการ หรือยุคกลางอิเรอะฮ์ศตวรรษที่ 1 ท่านคอลิด บิน ยาซิด บิน มุอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟายาน เป็นคนแรกที่ก่อตั้งองค์กรนี้ โดยมีการศึกษารายวิชาเคมี จากมัรยานุส อัศกันดารีย์ หลังจากการแปลหนังสือรายวิชาเคมีให้เป็นภาษาอาหรับแล้ว ก็ยังแปลหนังสือ แพทย์ศาสตร์ (อัญญาบ) ชื่อว่า “ หนังสืออัลเมาสูอะฮ์ อัญญาบียะฮ์ ” แต่งโดย อะฮฺรูน บิน อับบะฮ์ อัลดักกันดารีย์ ซึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกที่ได้รับการแปล (Abu Khalil, 1987 : 254) ท่านมุอาวียะฮ์ บิน อับดุลฟายาน มีแพทย์ส่วนตัวชื่อว่า อิบน์ อะฮัล (Ibn Athal) แพทย์ส่วนตัวของมัรวาน บิน อัลหะกัมชื่อว่า มาศรียูวัยฮ์ และแพทย์ส่วนตัวของอุมร์ บิน อัลอะฮ์ซิบ ชื่อว่า อับดุลมาลิก บิน อับญูร์ อัลกะนаний ท่านมักจะห้ามมิให้ผู้คนที่มีโรคผิวหนังหรือ โรคเรื้อนออกไปสู่สาธารณชน เนื่องจากป้องกันมิให้เชื้อโรคติดต่อและระบาด นอกจากนั้นพวกเขาจะได้รับบริการค่าสวัสดิการพิเศษ และอัลวะลีด บิน อับดุลมาลิกจัดตั้งโรงพยาบาล เมื่อ ปี ฮ.ศ. 88 ตรงกับค.ศ. 667 (Arshid, 1424.h/2004 : 252-253)

4.6.9.4.2 การเติมจุดบนตัวอักษรอาหรับที่มีรูปร่างเหมือนกัน

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้น ขับเคลื่อน และผลักดันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการพัฒนาประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง ให้มีคุณภาพและเชี่ยวชาญและชำนาญทางด้านภาษาอาหรับ ได้แก่ จัดโครงการสอน อบรม ฝึกทักษะพูดและเขียนภาษาอาหรับ นอกจากนี้ท่านมุ่งมั่นไขว่คว้า เติมเต็ม และพัฒนาการเขียนภาษาอาหรับให้ง่าย เนื่องจากการเขียนอักษรอาหรับในสมัยนั้น มีความสับสนคลุมเครือ ด้วย 2 ประการดังต่อไปนี้

1) อักษรอาหรับมีพยัญชนะอย่างเดียว ไม่มีสระจึงทำให้คนอ่านออกเสียงได้หลายอย่างไม่เฉพาะเจาะจงและไม่มีกฎที่แน่นอน ผู้คนที่มิใช่อาหรับจะอ่านและเข้าใจยากและลำบาก

2) อักษรอาหรับมีหลายคำที่มีรูปร่างเหมือนกัน เช่น อักษรดัล (ﺩ) กับ ยาล (ﻱ) และสิน (ﺲ) กับ ชัยน (ﺶ) ศอด (ﺺ) กับ ฎอฎ (ﺾ) อัยน (ﻋ) กับ ฆอญ (ﻍ) เป็นต้น ท่านได้สั่งให้หัจญัจญ์ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีซ นำเครื่องหมายจุดกลมเล็กใส่บนตัวอักษรที่เหมือนกัน เพื่อให้เห็นความแตกต่างกัน ทำให้การอ่าน เขียนภาษาอาหรับมีความง่ายและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Ahmad, 1409.h/1988 : 169) เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานเริ่มปรับปรุงการเขียนภาษาอาหรับและแปลตำรา ในทุก ๆ สาขาวิชา จากภาษาอื่น ๆ เป็นภาษาอาหรับ และจากภาษาอาหรับเป็นภาษาอื่น ๆ การเรียนภาษาอาหรับในรัฐอิสลามในสมัยนี้เป็นนโยบายภาคบังคับ ซึ่งบังคับให้ประชาชนทุกคนศึกษาภาษาอาหรับ เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งมั่นอย่างเข้มงวดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งผลทำให้ต่างศาสนิก สามารถอ่านออกเขียนได้ และมีทักษะในการใช้ภาษาอาหรับอย่างดีเยี่ยม (al-'Aysh, 1419 h /1988 : 229-330, 331, 233)

4.6.10 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นก่อตั้งเมืองต่าง ๆ

รัฐที่เจริญก้าวหน้ามักจะมีเมืองอย่างมากมาย ตกแต่ง ประดับด้วยสวนดอกไม้และวัตถุต่าง ๆ ที่ทันสมัย และเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมุ่งเน้นสร้างความเจริญด้านวัตถุ โดยที่ท่านได้สร้างเมืองต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ประดับประดาด้วยเครื่องประดับที่ทันสมัยและสวยงามสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ประกอบการระดับชั้นนำ ซึ่งอยู่ภายในรัฐอิสลาม เมืองเหล่านั้นได้ยืนยาวเป็นที่ปรากฏในปัจจุบัน มีดังนี้

4.6.10.1 จัดตั้งเมืองวาสิฏ

หัจญัจญ์ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีซดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแคว้นอิรักเป็นผู้วางแผนจัดตั้งเมืองแห่งหนึ่งในพื้นที่กัสการ์ (Kaskar) ชื่อว่าเมืองวาสิฏ (al-Natur, 1416.h/1996 : 195) ตั้งอยู่ที่ทำเลที่เอื้อและเหมาะสมครบทุกด้าน ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของเมืองอื่น ๆ และมีเมืองต่างๆ ล้อมเมืองแห่งนี้ห่างจากเมืองกูฟะฮ์ อัลอัสวาซและบัสเราะฮ์ ประมาณ 40 ไมล์ ซึ่งเป็นเมืองใหญ่แห่งหนึ่งของแคว้นอิรัก

ก่อนที่จะสร้างเมืองแบกแดด จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ฮ.ศ. 83 ตรงกับ ค.ศ.662 และแล้วเสร็จในปีฮ.ศ. 86 ตรงกับ ค.ศ. 665 (al-Balazuriy, 1403.h/1983 : 407) ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับการเห็นชอบจากเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ซึ่งใช้งบประมาณจากการภาษีอัลเคาะร็อยญ์แห่งแคว้นอิรักระยะเวลา 5 ปี วัตถุประสงค์ของท่านถือว่าเป็นจุดเด่นสำคัญในการสร้างความรุ่งโรจน์แห่งอิสลาม เมืองวาสิฏ์เป็นยุทธศาสตร์สำคัญ รุ่งโรจน์ด้านเศรษฐกิจ เต็มไปด้วยตลาดสด ห้างร้านค้าต่างๆ มีสินค้ามากมายอย่างครบถ้วน โดดเด่น ครบสมบูรณ์ และครอบคลุม มีทั้งมัสยิดญามิอ์ บ้านขององค์คณะผู้บริหาร ตั้งอยู่ตรงกลางเมือง สะดวกสบาย สวยงาม ความรุ่งโรจน์ ของเมือง และความสันติสุขชาว ความก้าวหน้าด้านเกษตรกรรมนับว่าเป็นเมืองหลวงแห่งแคว้นอิรักในสมัยหัจญญาญ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแคว้นนี้ (al-Hamawiy, n.d/5 : 350)

นอกจากนั้นยังมีอัตลักษณ์พิเศษและสำคัญทางด้านการเมือง ซึ่งมีเขตแดนและความสัมพันธ์กับเมืองกีร์ซวิน (Qarzwın) กล่าวคือเมื่อชาวเมืองกีร์ซวินปล่อยควันตอนกลางวัน ส่งผลทำให้ประกายของกีร์ซวินจะมีดันทันที ส่วนกลางคืนชาวเมืองกีร์ซวินมักจะจุดไฟจึงให้มีแสงสว่างสะท้อนสีสันที่สวยงามที่ประกายและสะท้อนไปยังเมืองวาสิฏ์ เมื่อสภาพเช่นนั้นฝูงม้า อย่างมากมายจากเมืองวาสิฏ์และเมืองนี้ ต่างก็มีความสุขสนุกสนาน เข้ามาวิ่งเดินรอบ ๆ เมือง (Qarzwın) ซึ่ง เป็นสถานที่ฝึกของเหล่าทหาร และเป็นที่ตั้งของโรงงานเหรียญกษาปณ์ (al-Hamawiy, n.d/5 : 350)

4.6.10.2 จัดตั้งเมืองตุนิสหรือสาธารณรัฐประเทศตุนิเซียในปัจจุบัน

เมื่อปี ฮ.ศ. 82 ตรงกับ ค.ศ.661 แม่ทัพหุสซาน บิน นูอฺมาน อัลฆอสसानีย์ ได้จัดตั้งเมืองตุนิเซีย ในหมู่บ้านที่เก่าแก่ ชื่อว่า“ตารชีช อัลกอดีมาฮ์” (Tarshish al-Qadimah) ซึ่งมีจุดประสงค์สำคัญ เพื่อเป็นศูนย์กลางของเหล่าทหารเรือ (al-Natur, 1416.h/1996 : 200) ซึ่งทางฝั่งตะวันตก ห่างไกลจากทะเลเมดิเตอร์เรเนียนประมาณ 10 ไมล์ ท่านได้วางแผนและสั่งใช้ให้ขุดคลองเพื่อเป็นสายทางเดินน้ำไปสู่ยังทะเล (al-Shantanawiy, n.d/6 : 32) ด้วยวิสัยทัศน์และประสบการณ์ของอับดุลอะซีซ บิน มัรวาน ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแคว้นอียิปต์ ท่านได้แนะนำให้เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ซึ่งเป็นน้องชายทราบว่าเป็นเมืองแห่งนี้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ครบสมบูรณ์ทุกด้านอีกแห่งหนึ่ง ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การค้าและสังคม เป็นต้น (al-Natur, 1416.h/1996 : 200)

ยุทธศาสตร์ทางด้านการเมือง คือการกำหนดเขตแดน โดยที่สกัดกั้น มิให้ชาวโรมัน ตะวันออกเข้ามาเล่นหรือพักผ่อนตามอัยยาศ์อย่างอิสระ ที่ชายฝั่งแอฟริกา ที่จัดตั้งศูนย์กลางของกองทัพเรือ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันและสกัดกั้นการเป็นศัตรูกับชาวโรมันตะวันออก ครั้นต่อมารัฐอิสลามได้ทำสงครามและพิชิตโรมันตะวันออกจนประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้นอับดุลอะซีซ บิน มัรวานจัดส่งวิศวกรมืออาชีพชาวกิบฎีจำนวน 2,000 คน เพื่อเป็นพนักงานทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทางทะเล

ในเมืองนี้ พวกเขาเหล่านั้น มุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ส่วนยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคม คือเมืองแห่งนี้จะมีความสมบูรณ์แบบ ครอบคลุม อย่างครบถ้วน อำนวยความสะดวกแก่สังคมอย่างภาคภูมิใจ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้บริการแก่ปัจเจกบุคคล มีมัสยิดนามิอ มีบ้านพักขององค์กร คณะผู้บริหาร มีกองอำนาจการทหาร หน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น หน่วยงานภาษีอัลเคาะรอญญ์และหน่วยงานเฉพาะด้านการเชิญชวน ชักจูงชาวบารเบอร์เพื่อดำรงคุณงาม ความดี สร้างคุณประโยชน์ และห้ามปรามความชั่ว โดยที่ส่งบรรดานักปราชญ์ไปสอนหลักการศาสนาอิสลามและภาษาอาหรับแก่พวกเขา (Ibn 'Azariy, n.d /1 : 38)

ช่วงแรกเมืองแห่งนี้เป็นที่ตั้งของค่ายและสถานที่อบรมเชิงปฏิบัติการของเหล่าทหารในการต่อสู้สมรภูมิต่างๆ ศูนย์กลางบ้านพักข้าราชการ และหน่วยงานสนับสนุนการพิชิตเมืองเท่านั้น ครั้นต่อมา ได้เปลี่ยนกลายเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอารยธรรม และวิทยาการอิสลามที่โดดเด่น ด้วยความรุ่งโรจน์และความเจริญก้าวหน้าดังกล่าว ส่งผลทำให้เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ประสพผลสำเร็จที่สูงส่ง ที่สามารถสร้างเมืองอิสลามได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันนำซึ่งทำให้รัฐอิสลามมีความเสถียรภาพ และความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป (al-Natur, 1416.h/1996 : 203)

4.6.10.3 การบูรณะซ่อมแซมและตกแต่งมัสยิดอัลอักศอ

เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งมั่นพัฒนา ปรับปรุงซ่อมแซม ประดับประดา และดูแลมัสยิดแห่งนี้เป็นอย่างดีโดยใช้งบประมาณอย่างมากมาย (al-Natur, 1416.h/1996 : 206) เมื่อปี ฮ.ศ.66 ตรงกับ ค.ศ.643 อิบน์ กะษีร ได้กล่าวว่า ท่านได้จัดสรรงบประมาณและบรรดาวิศวกร เป็นมืออาชีพอันจำนวนมากมาย ในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองของมัสยิดบัยติลมักคิส โดยที่ท่านได้แต่งตั้งท่านรอญาอฺ บิน หายะฮฺ และยะซิด บิน สะลามซึ่งเป็นทาส ในการดูแลควบคุมวิศวกรดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันท่านได้ส่งงบประมาณอย่างมามากมาย และสั่งใช้ให้ท่านทั้งสองใช้งบประมาณอย่างเต็มที่ในการซ่อมแซมบูรณะมัสยิดอัลอักศอแห่งนี้ นอกจากนั้นท่านได้สั่งใช้ให้สร้างโดมศิลาและประดับประดาด้วยพัสดุที่ทันสมัยและสวยงาม โดยปูพื้นด้วยหินอ่อนที่มีสีสดสวยที่มีความหลากหลายสีสัน นานาชนิด ติดตั้งปกปิดด้วยม่าน และสำหรับผู้รับใช้บริการต้องโรยน้ำหอมที่มีกลิ่นหอมที่สุด รอบ ๆ มัสยิด โดยปล่อยให้ลมระเหยทยอยไปยังโดมศิลาของมัสยิดทุกคืน ผู้คนที่อยู่ห่างไกลจากมัสยิด ต่างก็จะได้รับกลิ่นหอม นอกจากนั้นได้ปูพื้นด้วยพรม และเครื่องประดับต่าง ๆ ที่นิยมกันในสมัยนั้น โดยสรุปแล้ว โดมศิลาของมัสยิดบัยติลมักคิสได้รับการตกแต่งและประดับประดาด้วยเพชร ไข่มุก อัญมณีและกระเบื้องที่สวยงามที่ทันสมัย มัสยิดแห่งนี้เสร็จสมบูรณ์ เมื่อปี ฮ.ศ.73 ตรงกับ ค.ศ. 652 ทั้งสองได้คำนวณงบประมาณที่ใช้ และยังคงเหลืออีกประมาณ 600,000 มิชกอล (หกแสน มิชกอล) และได้เขียนหนังสือรายงานให้ท่าน (เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก) ทราบ และท่านได้ตอบหนังสือมายังทั้งสองความว่า “ ข้าได้

มอบให้เจ้าทั้งสองแล้ว” เจ้าทั้งสองได้เสนอว่างบประมาณที่เหลือนั้น จะนำมาสร้างสถานที่ของสุภาพสตรี ข้าก็เห็นชอบและข้าได้มอบให้เจ้าทั้งสองดำเนินการโครงการด้วยเถิด (Ibn Kathir, 1408.h/1988/12 : 40,41)

4.6.11 เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน มุ่งเน้น และผลักดันการขยายรัฐอิสลาม

หลังจากท่านสำเร็จการปราบปรามกลุ่มปรปักษ์อย่างสิ้นซากและสร้างประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองให้เป็นเอกภาพ ท่านก็มุ่งเน้นขยายรัฐอิสลามโดยใช้กลยุทธ์ที่ทันสมัย ตามแผนงานที่กำหนดไว้ตามเมืองต่าง ๆ ดังนี้

4.6.11.1 การพิชิตเมืองโรมันตะวันออก

เมื่อปลายปีส.ศ. 73 ตรงกับ ค.ศ. 652 หลังจากที่เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน ประเมินสถานการณ์พบว่า สถานการณ์ขณะนั้น สงบสุข เอื้อต่อการขยายรัฐอิสลาม ซึ่งในขณะนั้นความสัมพันธ์กับอาณาจักรโรมันตะวันออกก็เริ่มอ่อนแอเรื่อย ๆ เนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดสัญญา ครั้นต่อมาพวกเขาประกาศจะทำสงครามกับรัฐอิสลาม จึงทำให้ท่านรู้สึกว่ารรัฐอิสลามเสียเปรียบและขาดทุนอย่างมากพอสมควร ด้วยเหตุนี้ท่านมุ่งหวังจะพิชิตเมืองโรมันตะวันออกโดยแต่งตั้งน้องชายชื่อ มุหัมมัด บิน มัรวานเป็นผู้ว่าการและแม่ทัพในการดูแลและครอบครองเมืองอัลญะซีเราะฮ์และอรรมาเนีย เมื่อท่านทราบว่างกองทัพโรมันตะวันออกได้ออกจากเมืองคอสตอนแตนติเปิลและเมืองอื่นๆ เพื่อจะรุกราน โจมตีประชาชนชาวมุสลิมโดยฉับพลัน ท่านก็ได้เรียกร้องเหล่าทัพทหารรวมตัวกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยอ่านกฎบะฮ์ในการกำชับและปลุกขวัญกำลังใจ หลังจากการกล่าวอัลหัมดุลิลละฮ์และสรรเสริญต่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านก็กล่าวความว่า “ โอ้ มนุษย์ชาติ ! แท้จริงพวกเจ้า ทราบดีเนื้อหาในคัมภีร์อัลกุรอานที่พระองค์ได้ตรัสถึงความประเสริฐของการทำญิฮาดและผลตอบแทนคือสรวงสวรรค์ ข้าหวังอย่างยิ่งว่า พวกเจ้าจะทำญิฮาดให้เลิศที่สุด ต่อต้านกษัตริย์ชื่อว่าอัลยูน (Alyun) แห่งอาณาจักรโรมันตะวันออก เขาเป็นผู้ธรรมเลวร้าย ละเมิดสัญญาและจะเข้า โจมตีพวกเจ้า ข้ารู้ยิ่งว่า แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ทรงประสงค์ให้ความหายนะต่อพวกเขา ข้าได้รวบรวมพวกเจ้าที่มาจากเมืองต่างๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างกลมเกลียว พวกเจ้าเป็นผู้ที่กล้าหาญ เข้มแข็ง มีศักยภาพ และสามารถทำสงครามกับพวกเขาอย่างไม่หวัคกลัวและระวาง ดังนั้นพวกเจ้าจงดำรงรักษาพิทักษ์ศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยเถิด นี่คือนูตรของข้า ชื่อมุสลิมะฮ์ ข้าได้แต่งตั้งเขาทำหน้าที่เป็นผู้นำ ดูแลพวกเจ้า ๆ จงฟังตามคำสั่งของเขาด้วยเถิด และจงรักภักดี หวังว่าอัลลอฮ์ ﷻ ทรงเห็นชอบและทรงชี้แนะ พวกเจ้าจงดำรงไว้ซึ่งแนวทางที่คิดตลอดและทมิฬเสมอ” พวกเขา ได้ตอบว่า “ พวกเรา ได้ยินและจะจงรักภักดีเสมอ โอ้อามีร์ อัลมุมินีน ” หลังจากนั้นท่านสั่งเสียนูตรความว่า “โอ้ นูตรของข้า เจ้าจงประกอบคุณงามความดีเสมอ จงมีเมตตาธรรมต่อประชาชนชาวมุสลิมทั้งมวล และเจ้าต้องเป็นผู้นำที่สุภาพ อ่อนโยน นุ่มนวล ยืดหยุ่นและเป็นผู้ให้อภัยเสมอ เจ้าอย่าเป็นผู้ปฏิเสธ ผู้ถือดี ผู้

น้อยลง และผู้เย่อหยิ่ง” (Ibn al-'A'sam, n.d/4 :123) หลังจากนั้นท่านสังเวยอามาลต่อเหล่าทหารที่กำลังเดินทางมุ่งสู่ยังเมืองโรมันตะวันออกอีกว่า “ พวกเจ้าจงเป็นนักธุรกิจแห่งอัลลอฮฺ ﷻ เกิด จงเตรียมกระเป๋ไว้สำหรับเก็บกำไรหากได้กำไร หากไม่ได้กำไร จงรักษาต้นทุนและอย่ามุ่งหวังทรัพย์สินฆอนีมะฮฺ จนกว่าจะปลอดภัยและชัยชนะ จงไขว่คว้าและมุ่งมั่นวางแผนเพื่อสร้างความหวาดกลัวและหวาดผวาต่อศัตรูเสมอ (al-Nuwayriy, n.d/6 : 170)

เมื่อปีส.ศ. 73 ตรงกับค.ศ. 652 ชาวโรมันตะวันออกได้ยกกองทัพทหารจำนวน 60,000 นายเข้าโจมตีเมืองอุมมาเนียที่อยู่ภายใต้การปกครองของมุฮัมมัด บิน มัรวาน จนทำให้เกิดการปะทะอย่างดุเดือด จึงทำให้แม่ทัพชาวโรมันหนีตัว เหล่าทหารเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ส่วนที่ยังมีชีวิตต่างก็หนีไปทั่วทุกทิศทางทั้ง ๆ ที่เหล่าทหารของชาวโรมันมีปริมาณมากกว่า (Dahlan, 1417.h/1997 :170) และได้รับชัยชนะอย่างงดงามจึงทำให้บริเวณอาณาจักรโรมันตะวันออกอยู่ภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวาน (al-Raysiy, 1969 : 208)

เมื่อปี ส.ศ. 84 ตรงกับค.ศ.663 อับดุลลอฮ์สามารถพิชิตเมืองใหญ่ ๆ หลายแห่งในอาณาจักรโรมันตะวันออกหนึ่งจากนั้นได้แก่เมืองอัลมะซีเศฮฺ (al-Masisah) โดยสร้างกำแพงรอบเมืองและสร้างมัสยิดและแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเป็นยามจำนวน 300 คน ด้วยความวิริยะอุตสาหะของประชาชนชาวมุสลิมจนประสบความสำเร็จในการพิชิตอาณาจักรโรมันตะวันออก จึงทำให้รัฐอิสลามขยายอย่างกว้างขวาง ซึ่งครอบคลุมเมืองของศัตรูอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถสร้างประชาชนที่อยู่ภายในรัฐอิสลาม ให้มีความเป็นเอกภาพ (Dar al-Qalam, n.d /1:420)

4.6.11.2 การพิชิตเมืองทางฝั่งแอฟริกาเหนือและอันดาลุส

เมื่อปีส.ศ.71 ตรงกับค.ศ. 650 หลังจากการเสียชีวิตของท่านซุฮัยรฺ บิน ก็อยส์อัลบะละวีฮ์และองค์คณะที่ถูกฝังศพที่สุสานมักกะเราะฮ์ฮุซซะดาอฺ (مقبرة الشهداء) ในเมืองดัจนะฮฺ ทางทิศตะวันออกของประเทศลิเบียในปัจจุบัน (al-Janabiy, n.d : 140) การพลีชีพของผู้คนเหล่านั้น ส่งผลทำให้เคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มัรวานมีความเมตตาธรรมและสงสารยิ่งจึงทำให้ท่านขับเคลื่อน ผลักดันในการพิชิตเมืองต่าง ๆ ในแอฟริกาเหนือ โดยเหล่าทหารจากแคว้นซามจำนวน 40,000 นาย ภายใต้บัญชาการของหัสซาน บิน อันนุมานอัลฆอสซานีย์ ซึ่งฉายานามว่า “อ็ชชัคค์ อัลอะมิน” (Ibn al-Raqiq, n.d, : 67) เมื่อปีส.ศ. 74 ตรงกับ ค.ศ. 653 หัสซานดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแอฟริกาเหนือและเดินทางพร้อมเหล่าทหารไปยังแคว้นอีอีปต์ ได้แวะที่เมืองตรีโปลี และทยอยเดินทางเรื่อย ๆ เข้าสู่เมืองก็อยรฺวาน และเมืองก็อยรฺฏอญะนะฮฺ (Qartajanah) ซึ่งเป็นหลักแหล่งสำคัญของชาวโรมันตะวันออกและ

ชาวบารเบอร์ องค์คณะผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นชาวแอฟริกา ซึ่งหัสซานได้วางแผนจะโจมตีเมืองแห่งนี้ จึงเกิดการทำสงครามกับชาวโรมันตะวันออกอย่างดุเดือดจำนวน 2 ครั้ง ๆ แรกเป็นฝ่ายแพ้ และครั้งที่ 2 ได้รับชัยชนะอย่างงดงาม และได้ปกครองเมืองบริเวณแห่งนี้คือ เมืองบัยเราะฮฺ ฏอรอบุส (ตรีโปลี) และกือฮฺวาน กือรฎอญนะฮฺ เป็นต้น (al-Malikiy, n.d /1: 32 และคูใน al- Raysiy, n.d : 277)

4.6.11.3 การพิชิตเมืองทางฝั่งตะวันออก

ท่านหัจญญาญญ์ บิน ยูสุฟ อัยษะกอฟีย์ ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งแคว้นอิรัก ท่านได้แต่งตั้งมะฮ์ลั บิน อิบิเศาะพะเราะฮฺ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการเมืองเคาะรอซาน เมื่อปี ฮ.ศ.80 ตรงกับ ค.ศ.659 มะฮ์ลั และบรรดานุศรต่างก็มุ่งสู่ฝั่งตะวันออก เพื่อเจรจาและสร้างความสมานฉันท์กับผู้นำเมืองเคาะจูนะคะฮฺ (Khajnadah) และฆอซะกะซะฮฺ (Ghazakasih) จนในที่สุดผู้นำเมืองแห่งนี้ได้มอบให้มะฮ์ลั ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ดูแลเมืองแห่งนี้ จึงทำให้อัลมะฮ์ลัสามารถครอบครองเมืองแห่งนี้ได้อย่างอิสระเสรี และเมื่อปี ฮ.ศ.84 ตรงกับค.ศ. 663 ยะซีด บุตร มะฮ์ลั ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการแห่งเมืองเคาะรอซานแทนบิดา ยะซีด บุตรของมะฮ์ลัสามารถพิชิตเมืองบาชฆิน (Bazghin) และเมื่อปี ฮ.ศ. 85 ตรงกับ ค.ศ. 664 อัลมุฟฏูฏอล บุตร มะฮ์ลั ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการแห่งเมืองเคาะรอซานแทนพี่ชาย ด้วยเหตุนี้ มะฮ์ลั บิน อิบิเศาะพะเราะฮฺ และบรรดานุศรสามารถ ครอบครองเมืองบาชฆินและบริเวณใกล้เคียงได้อย่างอิสระอีกด้วย (Ni`matullah, 1422. h : 48- 49)

4.6.11.4 การพิชิตเมืองทางทิศเหนือ

เคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บิน มัรวานแบ่งเหล่าทัพทหารออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ 1) อัสเศาะอึฟะฮฺและ 2) อัสซาคียะฮฺท่านจัด โครงการฝึกเหล่าทัพทหารในการเตรียมพร้อมเข้าสู่สมรภูมิสงครามให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งในฤดูร้อนและฤดูหนาว เหล่าทัพทหารอัสเศาะอึฟะฮฺดำรงหน้าที่เข้าสู่สมรภูมิสงครามในฤดูร้อน ส่วนอัสซาคียะฮฺดำรงหน้าที่เข้าสู่สมรภูมิสงครามในฤดูหนาว เมื่อปีฮ.ศ. 81 ตรงกับ ค.ศ. 660 ท่านได้ส่งแม่ทัพชื่อว่า อูบัยดิลละฮฺ บินอับดุลลอฮฺพิชิตเมืองกอลกีลา และเมื่อปี ฮ.ศ. 84 ตรงกับ ค.ศ. 663 ท่านได้ส่งแม่ทัพชื่อว่าอับดุลลอฮฺ บิน อับดุลมาลิก พิชิตเมืองอัลมะเศาะฮฺและได้รับชัยชนะอย่างงดงามสามารถครอบครองเมืองแห่งนี้ได้อย่างอิสระ (Ni`matullah, 1422. h : 48- 49)

จากการศึกษาการปฏิรูปการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก บินมัรวานในรัฐอิสลามพบว่า จุดประสงค์ของการปฏิรูปในอิสลามคือ การพัฒนาทางด้านปัจเจกชนและสังคมให้อยู่ในระดับที่ดีเลิศ ที่สอดคล้องกับความสามารถของคนที่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงสร้างมนุษย์มีความแตกต่างกันในทุกด้านทั้งในด้านศักยภาพ ฐานะและรูปร่าง เป็นต้น ท่านเป็นรัฐบุรุษมุ่งมั่นปฏิรูปรัฐอิสลามให้มีความเจริญก้าวหน้าโดยใช้กลไกที่เหมาะสม ทันสมัยที่สอดคล้องกับการขยายตัวของรัฐและประชาชนมีพหุทางด้าน

วัฒนธรรมและศาสนา ส่งผลทำให้รัฐอิสลามมีการเปลี่ยนแปลง ระบบการเมืองการปกครองมีครบ
สมบูรณ์ มีระเบียบระบบอย่างดีเยี่ยม องค์คณะผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่บนพื้นฐานแห่งความบริสุทธิ์หรือ
คลาศ และ โปร่งใส ในขณะที่เดียวกันประชาชนมีความสุขอย่างสมหวังที่ยั่งยืน จึงทำให้ท่านมีผลงานอย่าง
มากมาย บางผลงานเป็นนวัตกรรมอย่างยั่งยืนและให้คุณประโยชน์แก่ประชาชนชาวมุสลิมทั้งในประเทศ
มุสลิมและมิใช่มุสลิมจนถึงปัจจุบัน

Prince of Songkla University
Pattani Campus